

Latvija

Profesionālā izglītība Eiropā - Nacionālais ziņojums

TREŠAIS IZDEVUMS

ReferNet Latvija

Rīga 2011

Ziņojumam nepieciešamās informācijas sagatavošanā palīdzēja: Ilze Brante, Valda Krēsliņa, Dmitrijs Kuļšs, Jeļena Muhina, Tatjana Pešudova (Izglītības un zinātnes ministrija), Dārta Darbiņa, Dagnija Dilāne, Maija Dreimane, Aija Jakoviča, Aleksandra Joma, Baiba Kārkliņa, Antra Meņģele, Brigita Miķelsone, Elīna Purmale-Baumane (Valsts izglītības attīstības aģentūra), Ruta Ančupāne, Ļubova Jakovele, Dace Kārkle, Rīta Kursīte, Gundega Muceniece, Dace Ozoliņa, Tatjana Truščeļova, Sarmīte Valaine (Valsts izglītības saturs centrs), Diāna Karaša (Latvijas Amatniecības kamera), Agnese Uzare (Akadēmiskās informācijas centrs), Gundars Ignats, Jeļena Šaitere (Nodarbinātības valsts aģentūra), Anīta Līce (Latvijas Darba devēju konfederācija), Ilze Trapenciēre (Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība).

Šis nacionālais ziņojums ir daļa no ziņojumu sērijas par profesionālo izglītību, kuru gatavo Cedefop (Eiropas Profesionālās izglītības attīstības centrs) izveidotā ReferNet tīkla organizācijas katrā ES dalībvalstī, kā arī Norvēģijā un Islandē.

Šajā ziņojumā izteiktie viedokļi neatspoguļo Cedefop viedokli.

Jāņem vērā, ka ReferNet ziņojumi ir veidoti pēc kopīgām vadlīnijām un ir paredzēti to lasīšanai tiešsaistes datu bāzē, kas pieejama:

http://www.cedefop.europa.eu/etv/Information_resources/NationalVet/

Tāpēc ziņojuma saturā var parādīties atkārtojumi.

Šī ziņojuma sagatavošanu līdzfinansējusi Eiropas Kopiena.

SATURS

1. Vispārējais konteksts – ietvars zināšanu sabiedrībai	5
1.1 Politiskais un sociālekonomiskais konteksts	5
1.2 Iedzīvotāji un demogrāfija	5
1.3 Ekonomikas un darba tirgus indikatori	6
1.4 Iedzīvotāju izglītības līmenis	10
1.5 Definīcijas	12
2. Profesionālās izglītības modernizācija mūžizglītības, internacionalizācijas un mobilitātes atbalstam	14
2.1 Profesionālās izglītības politikas attīstība un prioritātes mūžizglītības atbalstam	14
2.2 Eiropas instrumentu un principu īstenošana	16
2.3 Internacionalizācija un starpvalstu mobilitāte profesionālajā izglītībā	18
3. Profesionālā izglītība un krīzes pārvarēšana	24
3.1 Pārskats	24
3.2 Krīzes ietekme uz profesionālo izglītību un atbilstošie pasākumi	25
4. Vēsture, normatīvie akti un institucionālais ietvars	31
4.1 Vēsture	31
4.2 Sākotnējās profesionālās izglītības normatīvie akti	32
4.3 Sākotnējās profesionālās izglītības institucionālais ietvars un organigramma	33
4.4 Profesionālās tālākizglītības normatīvie akti	36
4.5 Profesionālās tālākizglītības institucionālais ietvars un organigramma	36
5. Sākotnējā profesionālā izglītība	37
5.1 Sākotnējās profesionālās izglītības sistēmas pamats un izglītības sistēmas shēma	37
5.2 Sākotnējā profesionālā izglītība zemākajā līmenī	41
5.3 Sākotnējā profesionālā izglītība vidējā līmenī (galvenokārt skolās)	42
5.4 Maiņu izglītība (ieskaitot mācekļu izglītību)	43
5.5 Citas izglītības iespējas jauniešiem	45
5.6 Profesionālā izglītība pēcvidējās izglītības līmenī (ne terciārajā līmenī, galvenokārt izglītības iestādēs)	45
5.7 Profesionālā izglītība terciārajā līmenī (galvenokārt izglītības iestādēs)	46
5.8 Valodu mācīšana sākotnējā profesionālā izglītībā	48
6. Profesionālā tālākizglītība	51
6.1 Vispārīgs raksturojums	51
6.2 Formālā profesionālā tālākizglītība	52
6.3 Neformālā profesionālā tālākizglītība	54
6.4 Valodu mācīšana profesionālajā tālākizglītībā	56
6.5 Izglītības programmas darba meklētājiem un bezdarba riskam pakļautām personām	56
7. Profesionālās izglītības skolotāju izglītība	59
7.1 Profesionālās izglītības skolotāju izglītības prioritātes	59
7.2 Sākotnējās profesionālās izglītības skolotāji	61
7.3 Profesionālās tālākizglītības skolotāja profesijas veidi	63
8. Profesionālās izglītības (prasmju) un darba tirgus vajadzību (darbu) saskaņošana	65
8.1 Nepieciešamo prasmju (nozārēs, profesijās, izglītības līmenī) prognozēšanas sistēmas un mehānismi	65
8.2 Pieredze profesionālās izglītības (prasmju) un nepieciešamo prasmju (darbu) saskaņošanā	67
9. Mūžilgas karjeras atbalsts mūžizglītībai un ilgtspējīgai nodarbinātībai	68
9.1 Stratēģija un nodrošinājums	68

9.2	Mērķa grupas un realizācijas veidi.....	70
9.3	Karjeras attīstības atbalsta un konsultēšanas personāls	72
10.	Finansēšana: ieguldījums cilvēkresursos.....	74
10.1	Profesionālās izglītības finansēšanas politika.....	74
10.2	Sākotnējās profesionālās izglītības finansēšana	74
10.3	Profesionālās tālākizglītības un pieaugušo izglītības finansēšana	77
10.4	Bezdarbnieku izglītības finansēšana	79
11.	Autori, avoti, bibliogrāfija, akronīmi un saīsinājumi.....	80
11.1	Autori.....	80
11.2	Avoti, atsauces un tīmekļa vietnes	80
11.3	Akronīmu un saīsinājumu saraksts.....	83

1. VISPĀRĒJAIS KONTEKSTS – IETVARŠ ZINĀŠANU SABIEDRĪBAI

1.1 POLITISKAIS UN SOCIĀLEKONOMISKAIS KONTEKSTS

Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, kas dibināta 1918.gadā. Laikā no 1940. līdz 1991. gadam valsti okupēja Padomju armija un tā tika pievienota Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai. Savu neatkarību Latvija atguva 1991.gadā.

Likumdevējs Latvijā ir parlaments (Saeima), kurā uz 4 gadiem tiek ievēlēti 100 deputāti. Parlamenta vēlēšanas ir vispārīgas, tiešas, aizklātas un proporcionālas, un tajās piedalās Latvijas pilsoņi, kas sasnieguši 18 gadu vecumu. Pašreizējā 11. Saeima tika ievēlēta 2011.gada septembrī.

Valsts galva ir prezidents, kuru ievēl Saeima uz 4 gadiem. Izpildvaru realizē premjerministrs un Ministru kabinets (MK). Saeima, Ministru kabinets un Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) ir galvenās lēmēj institūcijas par profesionālo izglītību valstī. Ministrija realizē vienotu valsts politiku un izglītības attīstības stratēģiju.

2008.gada 31. decembrī pašvaldību struktūras optimizēšanai tika uzsākta teritoriāli administratīvā reforma, kuras rezultātā tika izveidoti apriņķi ar 9 republikas nozīmes pilsētām (ar vismaz 25 tūkstošiem iedzīvotāju) un 110 novadi (ar vismaz 4 tūkstošiem iedzīvotāju), kuros var būt viens vai vairāki pagasti un/vai pilsētas. Administratīvo reformu ir paredzēts pabeigt līdz 2012.gadam, un joprojām par to notiek diskusijas.

1.2 IEDZĪVOTĀJI UN DEMOGRĀFIJA

Latvijas teritorija ir 64 589 km², un to apdzīvo 2,23 miljoni iedzīvotāju. No 1990.-2000. gadam iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 10,74%, bet no 2000.-2010. gadam iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 5,7%. Iedzīvotāju skaits samazinās migrācijas (par -0,08% 2002.gadā un -0,35% 2010.gadā no iedzīvotāju kopskaita) un novecošanās (iedzīvotāji vecumā virs 60 gadiem 2002.gadā veidoja 15,95%, bet 2010.gadā – 22,6% no kopskaita) rezultātā (CSP, 2011).

Samazinās arī iedzīvotāju daudzums zem darbības vecuma (18% 2000.gadā un 13,7% 2011.gada sākumā). Paredzama skolas vecuma iedzīvotāju daļas tālāka samazināšanās vismaz līdz 2015.gadam. Iedzīvotāju daļa vecumā virs 60 gadiem turpina palielināties – to īpatsvara starpība 2000. un 2011.gada sākumā bija 1,6%, tādējādi 2011.gada sākumā 22,9% iedzīvotāju bija vecāki par 60 gadiem.

Palielinoties pensionēšanās vecumam, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju daudzums populācijā ir pieaudzis (no 58,9% 2000.gadā līdz 66,0% 2010.gadā). Saskaņā ar statistikas datiem no 2000.-2010.gadam ekonomiski aktīvā populācijas daļa nedaudz palielinājās, taču laikā no 2010.-2020.gadam prognozētās populācijas novecošanās dēļ ir gaidāma tās samazināšanās (skatīt 1.tabulu)

1. TABULA: LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU SKAITA PROGNOZES PA VECUMA GRUPĀM NO 2005.-2025. GADAM (TŪKSTOŠOS PERSONU)

GADS	KOPĀ	0-19	20-59	60 +
2005	2 305,1 (100%)	526,3 (22,8%)	1 267,5 (54,9%)	511,3 (22,2%)
2010	2 239,6 (100%)	450,1 (20,1%)	1 282,2 (57,3%)	507,3 (22,7%)
2015	2 174,2 (100%)	421,2 (19,4 %)	1 243,2 (57,2%)	509,8 (23,5%)
2020	2 115,4 (100%)	440,1 (20,8%)	1 150,2 (54,4%)	525,2 (24,8%)
2025	2 068,1 (100%)	443,7 (21,5%)	1 079,9 (52,2%)	544,4 (26,3%)

Avots: *Demogrāfija 2007*, Rīga: CSP, 2007

Vienlaicīgi Eurostat prognozes rāda, ka 2060.gadā veco cilvēku īpatsvars populācijā divkāršosies (2.tabula). Ņemot vērā skolas vecuma populācijas samazināšanos, kas ietekmēs darbaspējas vecuma populāciju tuvākajos gadu desmitos, tieši darbaspējas vecuma iedzīvotāji piedzīvos augošu ekonomisko slogu, lai nodrošinātu valsts sociālo budžetu.

2.TABULA: PROGNOZĒTAIS VECO CILVĒKU ĪPATSVARS NO 2010.-2060. GADAM							
VALSTS/ GADS	2010	2015	2020	2030	2040	2050	2060
EU 27	25,9	28,26	31,05	38,04	45,36	50,42	53,47
LV	25,17	26,23	28,08	34,57	40,72	51,18	64,45

Avots: Eurostat (EUROPOP2008 – Convergence scenario, national level); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 16.05.2011.

Iekšzemes migrācija nav tik izteikta kā migrācija uz citām valstīm. Ilgtermiņa migrācijas saldo 2010.gadā (-7912 iedzīvotāji) salīdzinājumā ar 2008.gadu (-2542 iedzīvotāji) rāda ievērojamu negatīvu pieaugumu (gandrīz trīs reizes lielāku), jo palielinās valsti pametušo iedzīvotāju skaits, lai gan ilgākā periodā atšķirības nav tik ievērojamas (CSP, 2011).

2010.gadā lielākā daļa iedzīvotāju dzīvoja pilsētās (67,7%), no kuriem 46,5% dzīvoja Rīgā un tās reģionā (CSP, 2011). Pilsētās un laukos dzīvojošo skaita attiecība pēdējo piecu gadu laikā nav mainījies. Rīgā un lielajās pilsētās ir koncentrēta lielākā daļa sociālo un ekonomisko aktivitāšu, tāpēc īpaši jāveicina izglītības un citu pakalpojumu pieejamība lauku reģionos. Iekšzemes migrāciju galvenokārt var novērot no lauku reģioniem uz Rīgu.

1.3 EKONOMIKAS UN DARBA TIRGUS INDIKATORI

EKONOMISKĀS AKTIVITĀTES PA TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARĒM

Laika posmā no 2005.-2007. gadam Latvijas ekonomika piedzīvoja strauju izaugsmi, IKP ik gadu vidēji palielinājās par 10,9% un 2007.gadā – par 10%. Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas datiem, šo straujo izaugsmi veicināja iekšzemes pieprasījums un ārvalstu investīcijas. Privātā sektora patēriņš un investīcijas arī piedzīvoja ievērojamu pieaugumu. Taču sākot ar 2007.gadu, kad kritās iekšzemes pieprasījums, pieauguma temps sāka samazināties, un 2008.gada vidū tas kļuva negatīvs, sasniedzot lielāko kritumu 2009.gada trešajā ceturksnī (-19,1%). 2009.gada beigās kritums palēninājās, un no 2010.gada vidus IKP sāka pieaugt. Valdība konsekvēnti turpina īstenot „Latvijas ekonomikas stabilizācijas un izaugsmes atjaunošanas programmu”, kas tika pieņemta Saeimā 2008.gada decembrī un atjaunota 2009.gada jūnijā. Programmas īstenošana ir palīdzējusi novērst valsts maksātnespēju un ved valsti ārā no krīzes. Tādējādi 2010.gadā IKP pieaugums bija vērojams: apstrādes rūpniecībā (15,4%); elektroenerģijas, gāzes un ūdensapgādē (12,7%); primārajās nozarēs (3,8%); tirdzniecības, viesnīcu un restorānu nozarē (3,2%); un transporta un sakaru nozarē (3,0%). IKP samazināšanās 2010.gadā bija vērojama: būvniecībā (-24,2%); citos komercpakalpojumos (-7,8%); un sabiedriskajos pakalpojumos (-3,6%). IKP uz vienu iedzīvotāju pēc pirktspējas standartiem 2010.gadā bija 52% no vidējā EU-27 (Eurostat dati); kopējais IKP apjoms 2010.gadā bija 11 891,6 miljoni LVL, kamēr 2009.gadā – 12 980,9 miljoni LVL (Likums par valsts budžetu, 2009, 2010).

Pēdējos gados ekonomika ir nedaudz mainījies par labu pakalpojumu nozarēm, kamēr nozarēs, kas saistītas ar preču ražošanu, pieaugums ir lēnāks. 2010.gadā, salīdzinot ar iepriekšējiem pieciem gadiem, kopējā pievienotā vērtība palielinājās pakalpojumu nozarē, vienlaicīgi būvniecības nozarē kopējā pievienotā vērtība un nodarbinātības līmenis kritās. Tomēr dažāda nodarbinātības līmenis nozarēs ir saistīts ar ievērojamām atšķirībām darba produktivitātē un neregistrēto nodarbinātības līmeni nozarēs. Lielākā daļa neregistrēto nodarbināto strādā būvniecībā, tirdzniecībā un dažādu pakalpojumu nozarē (3.tabula).

3. TABULA: LATVIJAS EKONOMIKAS STRUKTŪRA (%)						
	PĒC PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS			PĒC NODARBINĀTO SKAITA		
GADS	2000	2007	2010	2000	2007	2010
PRIMĀRĀS NOZARES*	4,8	3,6	4,1	14,2	9,6	8,8
RŪPNIECĪBA	17,3	13,2	12,7	20,5	17,2	16,9
BŪVNICĪBA	6,1	8,4	5,0	6,0	11,2	7,1
PAKALPOJUMI	71,8	74,7	78,2	58,8	61,3	67,2

Avots: CSP, 2011. * Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība

NODARBINĀTĪBAS LĪMENIS

2010.gadā nodarbinātības līmenis salīdzinājumā ar 2009.gadu ir mainījies nedaudz – kopējais iedzīvotāju (15-64 gadu vecumā) nodarbinātības līmenis ir samazinājies no 60,9% līdz 59,3%; tādējādi nodarbinātības izmaiņas 2010.gadā, salīdzinot ar 2009.gadu, ir negatīvas: -4,8% kopumā; -5,3% vīriešu vidū un -4,8% sieviešu vidū. Kopumā 2010.gadā tika nodarbināti 445,3 tūkstoši vīriešu (463,6 tūkstoši 2009.gadā) un 473,5 tūkstoši sieviešu (489,5 tūkstoši 2009.gadā). Šie dati parāda, ka vīriešu nodarbinātība, salīdzinot ar 2009.gadu, ir samazinājusies daudz lielākā apmērā nekā sieviešu nodarbinātība.

Aplūkojot nodarbinātības līmeni atkarībā no vecuma un iegūtās izglītības līmeņa (4.tabula), redzams, ka visaugstākā nodarbinātība ir 25-49 gadus veciem iedzīvotājiem ar izglītību ISCED 5-6 līmenī, t.i., vidēji 84,4% 2010.gadā (līdzīgi kā ES-27, kur šis līmenis ir 87,4%). Viszemākais nodarbinātības līmenis ir jauniešiem 15-24 gadu vecumā ar zemu izglītības līmeni (ISCED 0-2) – vidēji 10,9% (ES-27 – 21,5%); turklāt nodarbinātības līmenis šajā vecuma grupā samazinās gadu no gada – no 17,1% 2003.gadā līdz 10,9% 2010.gadā.

4.TABULA: NODARBINĀTĪBA PĒC VECUMA UN IZGLĪTĪBAS LĪMEŅA (%) 2003., 2006. UN 2010.GADĀ										
	GADS	2003			2006			2010		
	ISCED/ VECUMS	15-24	25-49	50-64	15-24	25-49	50-64	15-24	25-49	50-64
ES 27	0-2	25,1	66,1	41,9	24,8	66,9	43,5	21,5	62,8	43,1
	3-4	47,2	79,1	54,9	48,1	80,5	57,9	45,0	79,7	59,6
	5-6	62,0	88,0	72,4	60,5	88,5	74,2	57,1	87,4	74,5
	N.A.	14,9	72,6	39,1	5,1	76,0	5,6	5,2	72,8	62,2
	KOPĀ	36,0	77,4	51,5	36,6	79,1	54,4	34,1	78,1	56,7
LV	0-2	17,1	61,7	40,5	16,9	64,1	42,5	10,9	55,8	35,2
	3-4	53,2	78,6	56,0	53,3	81,5	65,4	37,7	72,4	55,0
	5-6	63,4	88,4	66,0	85,0	90,7	78,3	71,4	84,4	73,0
	N.A.	:	:	:	:	:	:	:	:	:
	KOPĀ	32,7	78,3	53,5	35,9	81,4	63,0	26,4	74,0	56,7

Avots: Eurostat (Labour Force Survey); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 12.05.2011., īpašie apzīmējumi – : dati nav pieejami; N.a. – nav atbildes

BEZDARBA LĪMENIS

Bezdarbs Latvijā tiek reģistrēts kopš 1992.gada. Reģistrētais bezdarba līmenis palielinājās līdz 1998.gadam, kad tas sasniedza 9,2% (111,4 tūkstoši iedzīvotāju), un kopš 1999.gada samazinājās, sasniedzot zemāko līmeni 2007.gadā – 6% (52,3 tūkstoši iedzīvotāju); pēc tam bezdarba līmenis atkal pieauga, un īpašs (divkāršs) tā pieaugums bija vērojams 2009.gadā – no 7% 2008.gada decembrī līdz 16% 2009.gada decembrī, sasniedzot 17,3% 2010.gada martā, un pēc tam samazinoties līdz 14,3% 2010.gada beigās. Kopējais bezdarbnieku skaits 2010.gada beigās bija 162 463, kas ir nedaudz mazāk kā 2009.gada beigās, t.i., 179 235 bezdarbnieku.

Centrālās Statistikas pārvaldes dati liecina, ka parasti bezdarba līmenis vīriešu vidū ir augstāks nekā sieviešu vidū; 2010.gadā šī atšķirība starp dzimumiem attiecībā uz bezdarba līmeni bija mazāk izteikta nekā gadu iepriekš – bez darba bija 21,9% vīriešu un 16% sieviešu (2009.gadā attiecīgi 20,0% un 13,8%). Taču, kā redzams 5.tabulā, Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) pakalpojumus sievietes parasti izmanto biežāk (54,3% 2010.gada beigās) nekā vīrieši, bet šī atšķirība starp dzimumiem ir samazinājusies.

5.TABULA: REĢISTRĒTIE BEZDARBNIKI PĒC DZIMUMA (GADA BEIGĀS %)			
	2005	2007	2010
VĪRIEŠI	40,1	38,0	45,7
SIEVIETES	59,9	62,0	54,3

Avots: Nodarbinātības valsts aģentūra, 2011

Dažādos valsts reģionos reģistrētā bezdarba līmenis ir atšķirīgs: tradicionāli augstākais bezdarba līmenis ir reģistrēts Latgalē – 22,3%, turpretī pārējos reģionos vidējais bezdarba līmenis bija 15,9%. 2010.gada decembrī zemākais reģistrētā bezdarba līmenis bija Rīgā un tās reģionā – 10,9%. Pilsētās un laukos nodarbināto īpatsvars nepārtraukti palielinās; un, lai gan nodarbināto skaits pilsētās ir lielāks, arī bezdarba līmenis pilsētās ir lielāks nekā lauku rajonos, ko varētu skaidrot sekojoši: pirmkārt, pilsētu iedzīvotāji tiecas biežāk izmantot NVA pakalpojumus, un, otrkārt, izglītības piedāvājums bezdarbniekiem lauku rajonos neatbilst iedzīvotāju vajadzībām.

Vēl viena problēma ir jauniešu, kurai ir viena no bezdarba riskam pakļautajām grupām, bezdarbs. Sākot no 2000.gada, jauniešu (jaunāku par 25 gadiem) vidū bezdarba līmenis samazinājās no 21% līdz 10,7% 2007.gadā, un tad palielinājās līdz 34,5% 2010.gadā, kas ir augstāks nekā ES-27 vidējais 21,1%. Saskaņā ar CSP datiem, darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū vecuma grupās no 15-19 gadiem un no 20-24 gadiem 1996.gadā bija attiecīgi 48,3% un 26,1%; 2000.gadā – 35,8% un 19,6%; 2010.gadā – 61,5% un 31,4%, kas ir ievērojami vairāk nekā 2008.gadā (attiecīgi 29,7% un 10,2%). Jāņem vērā, ka studentu īpatsvars joprojām ir augsts, t.i., 2010./2011.m.g. Latvijā bija 466 studenti uz 10 000 iedzīvotājiem (4,4% no populācijas 2010.gadā studēja augstākās izglītības iestādēs), lai gan, sākot ar 2005./2006.m.g., tika novērota studentu skaita samazināšanās, piemēram, 2008./2009.m.g. – 554 studenti uz 10 000 iedzīvotājiem (CSP, 2011).

Bezdarbnieku ar dažāda līmeņa izglītību īpatsvars ir samērā stabils. Reģistrēto bezdarbnieku lielākajai daļai (36,3%) ir profesionālā vidējā izglītība (ISCED 3B + ISCED 4), nākamā grupa ir bezdarbnieki ar vispārējo vidējo izglītību (ISCED 3A) – 28,1%, kam seko bezdarbnieki ar pamatzglītību (ISCED 2) – 20,0% un augstāko izglītību (ISCED 5) – 12,3%. Salīdzinot ar 2009.gadu, atšķirības ir mazākas par 1%, tomēr samērā lielāku pieaugumu var vērot attiecībā uz bezdarbniekiem ar pamatzglītību, turpretī vislielākais samazinājums ir bezdarbniekiem ar augstāko izglītību. Taču jāatzīmē, ka ievērojama daļa bezdarbnieku ar profesionālo izglītību kvalifikāciju ir ieguvuši pirms vairākiem desmitiem gadu, un laikā, kad tautsaimniecības struktūrā notikušas izmaiņas, viņu izglītība neatbilst darba tirgus vajadzībām.

Bezdarba līmeņa statistika pa vecuma grupām un izglītības līmeņa parāda, ka Latvijā lielākā daļa bezdarbnieku ir ar izglītību 0-2 ISCED līmenī vecuma grupā 15-24 gadi, kas laika posmā no 2006.-2010.gadam vidēji ir 33,9% (ES-27 ir līdzīga tendence – vidēji 24,3%). Tomēr Latvijā šim rādītājam

bija vērojams ievērojams pieaugums no 23,9% 2003.gadā līdz 49,9% 2009.gadā, kam sekoja neliels samazinājums 2010.gadā līdz 45,6%. Zemāko bezdarba līmeni var novērot vecuma grupā 50-64 gadi ar izglītību ISCED 5-6 līmenī (8,1% 2010.gadā), turpretī ES-27 šis rādītājs ir 3,6%. Kopumā bezdarba rādītājiem ir tendence palielināties visās vecuma grupās neatkarīgi no izglītības līmeņa.

6.TABULA: BEZDARBA LĪMENIS PA VECUMA GRUPĀM UN IZGLĪTĪBAS LĪMEŅIEM (%), 2003, 2006 UN 2010										
	GADS	2003			2006			2010		
	ISCED/ VECUMS	15-24	25-49	50-64	15-24	25-49	50-64	15-24	25-49	50-64
ES 27	0-2	20,2	11,6	7,2	21,2	11,2	7,5	27,4	16,3	10,2
	3-4	17,7	8,4	7,7	15,4	7,3	6,9	18,1	8,2	6,7
	5-6	12,0	4,8	3,7	13,4	4,3	3,6	16,2	5,3	3,6
	N.A.	13,9	7,8	7,4	20,1	:	:	:	8,2	:
	KOPĀ	18,0	8,3	6,6	17,2	7,3	6,3	20,8	8,9	6,9
LV	0-2	23,9	17,7	12,2	22,1	13,4	:	45,6	27,8	27,1
	3-4	14,5	9,3	11,3	8,8	5,9	6,3	33,2	18,6	18,8
	5-6	:	4,8	8,8	:	3,6 (u)	:	:	10,4	8,1 (u)
	N.A.	:	:	:	:	:	:	:	:	:
	KOPĀ	17,5	9,3	11,0	12,2	6,1	6,4	34,5	17,0	16,7

Avots: Eurostat (LFS); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 12.05.2011.; īpašie apzīmējumi: u – uz datiem nevar pajauties; : – dati nav pieejami; N.a. – nav atbildes

VALSTS IZDEVUMI PAR IZGLĪTĪBU

Lai gan izdevumi par izglītību parasti veido samērā lielu daļu no valsts konsolidētā budžeta izdevumiem (7.tabula), t.i., otrā lielākā izdevumu pozīcija pēc sociālās aizsardzības, faktiskais finansējums nav pietiekams. 2009.gadā izglītības nozare piedzīvoja ļoti ievērojamu finansējuma samazinājumu (par 41,1%) – no 352 763 877 LVL 2008.gadā līdz 207 704 962 LVL 2009.gadā, nākamajā – 2010.gadā finansējuma samazinājums bija mazāks – līdz 196 400 906 LVL.

7.TABULA: IZGLĪTĪBAI PAREDZĒTAIS FINANSĒJUMS VALSTS BUDŽETA IZDEVUMOS (%)			
	2005	2007	2010
NO VALSTS BUDŽETA	17,2	19,7	16,7
NO IKP	6,1	7,1	6,7

Avots: Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. EM, Rīga, 2010.gada decembris

1.4 IEDZĪVOTĀJU IZGLĪTĪBAS LĪMENIS

Kopš 1991.gada Latvijā obligāts ir tikai pamatzglītības (9 klases) līmenis, skolēniem jāiegūst pamatzglītība vai jāpaliek izglītības sistēmā līdz 18 gadu vecumam. Pēdējos gados (2009-2011) tiek diskutēts par nepieciešamību atjaunot obligāto vidējo izglītību. Kā redzams 8.tabulā, iedzīvotāju daļa 18-24 gadu vecumā, kam ir tikai pamatzglītība, Latvijā un ES-27 ir procentuālajā ziņā līdzīga.

8.TABULA: PRIEKŠLAICĪGI SKOLU PAMETUŠIE (%) NO 2002.-2009. GADAM								
VALSTS /GADS	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ES 27	17,0	16,6 (b)	16,1	15,8	15,5	15,1	14,9	14,4
LV	16,9	18,0	14,7	14,4	14,8	15,1	15,5	13,9

Avots: Eurostat (LFS); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots 01.04.2011.

ISCED 3 līmeni ieguvušo vidū ir vērojamas dzimumu atšķirības – gadu no gada vīrieši biežāk izvēlas profesionālo izglītību, turpretī sievietes – vispārējo izglītību (9.tabula). Tomēr 2009.gadā nedaudz palielinājās sieviešu iesaistīšanās profesionālajā izglītībā, turpretī vīriešu īpatsvars samazinājās abos izglītības sektoros.

9.TABULA: ISCED 3. UN 4. LĪMENI IEGUVUŠO SKAITS PA IZGLĪTĪBAS LĪMEŅIEM, PROGRAMMAS VEIDIEM UN DZIMUMIEM 2007. UN 2009.GADĀ													
GADS		2007						2009					
GEO	DZ	3 VISP	3 PP	3 PROF	4 VISP	4 PP	4 PROF	3 VISP	3 PP	3 PROF	4 VISP	4 PVP	4 PROF
ES 27*	K	2393291	:	2595569	49493	:	424537	2319746	:	2480373	:	:	394682
	V	1022202	:	1400317	23958	:	194372	995733	:	1344532	:	:	188195
	S	1371089	:	1195251	25535	:	230165	1324013	:	1135842	:	:	206487
LV	K	21273	:	7787	:	:	1447	20739	:	7076	:	:	1110
	V	9101	:	4614	:	:	528	8975	:	4197	:	:	386
	S	12172	:	3173	:	:	919	11764	:	2879	:	:	724

Avots: Eurostat (UOE Data collection); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 29.04.2011.; * Cedefop aprēķinātie pieejamie kopējie dati; Dz=dzimums; V=vīrieši; S=sievietes; K=kopā; Visp = vispārējā izglītība; Pp = pirms-profesionālā izglītība; Prof = profesionālā izglītība; Īpašie apzīmējumi – : dati nav pieejami

Augstākās izglītības līmenī (ISCED 5-6) kā akadēmiskajā tā profesionālajā virzienā ir novērojams izteikti lielāks sieviešu īpatsvars, piemēram, 2005./2006.m.g. ISCED 5. līmenī 63,3% no studentiem bija sievietes un 2010./2011.gadā – 61,1% bija sievietes (CSP, 2011). Skaitliskie dati ir parādīti 10.tabulā. Cilvēkiem, kas ieguvuši augstāku izglītības pakāpi, parasti ir savas priekšrocības (2010.gadā 59% vidusskolu beidzēju uzsāka studijas), jo tiek uzskatīts, ka augstāks izglītības līmenis nodrošina labākas karjeras izredzes un sociālo statusu (CSP, 2011).

10.TABULA: ISCED 5. UN 6. LĪMEŅA ABSOLVENTU SKAITS PA IZGLĪTĪBAS LĪMEŅIEM, PROGRAMMU VEIDIEM, 1./2. PAKĀPI UN DZIMUMIEM 2007. UN 2009.GADĀ

GADS		2007						2009					
GEO	DZ	5 A1	5 A2	5 B1	5 B2	6	5-6	5 A1	5 A2	5 B1	5 B2	6	5-6
EU 27*	K	2348435	916150	691661	10355	109512	4076113	2465221	915360	706581	10850	100723	4198735
	V	971270	357768	280571	2703	59335	1671647	1020740	365808	278346	2568	54413	1721875
	S	1377165	558382	411090	7652	50177	2404466	1444481	549552	428235	8282	46310	2476860
LV	K	15302	7486	3818	0	146	26752	14144	7129	4560	0	174	26007
	V	4258	2034	1170	0	59	7521	4132	1894	1343	0	73	7442
	S	11044	5452	2648	0	87	19231	10012	5235	3217	0	101	18565

Avots: Eurostat (UOE Data collection); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 29.04.2011.; * Cedefop aprēķini par pieejamiem kopējiem datiem; Dz=dzimums; V=vīrieši; S=sievietes; K=kopā; 5A1 = 5a visi pirmie grādi; 5A2=5a otrais grāds; 5B1 = 5b pirmā kvalifikācija; 5B2 = 5b otrā kvalifikācija, 6 = 6. līmenis, 5-6 = 5.-6. līmenis

Saskaņā ar Eurostat datiem (11.tabula), jauniešu izglītības līmenis pakāpeniski paaugstinās, piemēram, jauniešu ar pabeigtu vispārējo vidējo izglītību 2002.gadā bija 71,1%, un 2009.gadā – 80,5%, kas ir nedaudz augstāks rādītājs nekā vidēji ES-27 (76,7% 2002.gadā un 78,6% 2009.gadā). Turklāt sieviešu izglītības līmenis Latvijā ir augstāks nekā ES-27 (skatīt. 5.2. nodaļu).

11.TABULA: JAUNIEŠU IZGLĪTĪBAS LĪMENIS PĒC DZIMUMA (%) 2002., 2005., 2009.GADĀ									
GADS	2002			2005			2009		
VALSTS	K	S	V	K	S	V	K	S	V
ES 27	76,7	79,3	74,0	77,5	80,2	74,8	78,6	81,4	75,9
LV	77,1 (b)	84,3 (b)	70,0 (b)	79,9	85,2	74,7	80,5	84,8	76,2

Avots: Eurostat (LFS); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 01.04.2011.; īpašie apzīmējumi: b – pārtraukums sērijās

Aplūkojot iedzīvotāju daudzumu procentos, kuri vecumā no 25-64 gadiem ir iesaistījušies izglītībā, kas ilgāka par četrām nedēļām, redzams, ka Latvijā sievietes biežāk nekā vīrieši iesaistās arī pieaugušo izglītībā – attiecīgi 6,9% un 3,9% 2009.gadā, un šie rādītāji ir zemāki nekā vidēji ES-27 (12. tabula), t.i., mūžizglītībā iesaistījušos iedzīvotāju daudzums nedaudz palielinājās no 2002.-2005.gadam, bet pēc tam vērojama rādītāju samazināšanās, kas īpaši izteikta Latvijā un attiecībā uz sievietēm. Tādējādi rādītāju atšķirības starp dzimumiem samazinās. Pieaugušie piedalās profesionālās tālākizglītības programmās, profesionālās pilnveides programmās un pieaugušo izglītības programmās, t.i., dažādos valodu, datorzinību, grāmatvedības u.c. kursus kā arī bezdarbnieku izglītībā (skatīt 6. nodaļu)

12.TABULA: MŪŽIZGLĪTĪBA - PIEAUGUŠO IESAISTĪŠANĀS IZGLĪTĪBĀ PĒC DZIMUMA (%) 2002., 2005., 2009.g.

GADS	2002			2005			2009		
VALSTS	K	S	V	K	S	V	K	S	V
ES 27	7,2	7,8	6,6	9,8	10,5	9,0	9,3 (p)	10,2 (p)	8,5 (p)
LV	7,3	9,2	5,1	7,9	10,6	5,0	5,3	6,9	3,6

Avots: Eurostat (LFS); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots 01.04.2011.; p – pagaidu vērtība

1.5 DEFINĪCIJAS

AUGSTĀKĀ IZGLĪTĪBA (ISCED 5, *first stage of tertiary* vai *higher education*) – izglītības pakāpe, kurā pēc vidējās izglītības iegūšanas notiek zinātnē vai mākslā, vai arī zinātnē un mākslā sākotnēji personības attīstība izraudzītajā akadēmisko vai profesionālo, vai arī akadēmisko un profesionālo studiju virzienā, sagatavošanās zinātniskai vai profesionālai darbībai (Izglītības likums, 1998).

FORMĀLĀ IZGLĪTĪBA (*formal learning*) – sistēma, kas ietver pamatizglītības, vidējās izglītības un augstākās izglītības pakāpes, kuru programmu apguvi apliecina valsts atzīts izglītības vai profesionālās kvalifikācijas dokuments, kā arī izglītības un profesionālās kvalifikācijas dokuments (Izglītības likums, 1998).

KOMPETENCE (*competence*) – nacionālās ietvarstruktūras kontekstā termins izsaka analīzi, sintēzi un novērtēšanu. Profesionālās izglītības likumā (1999, ar grozījumiem 2010.gada jūlijā) ir definēta tikai „profesionālā kompetence”: profesionālās darbības veikšanai nepieciešamo zināšanu, prasmju un atbildības kopums noteiktā darba situācijā. Tomēr varētu piemērot arī starptautisko definīciju: pierādīta spēja izmantot zināšanas, prasmes un personīgās, sociālās un/vai metodoloģiskās spējas darba un mācību situācijās un profesionālajā un personīgajā attīstībā. Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūras kontekstā kompetence ir aprakstīta ar atbildības un autonomijas jēdzieniem.

KVALIFIKĀCIJA (*qualification*) – noteiktai profesijai atbilstošas izglītības un profesionālās meistarības dokumentāri apstiprināts novērtējums (Izglītības likums, 1998). Latvijas kontekstā šis termins izraisa neskaidrību: angļu valodas termins „*qualification*” latviešu valodā nozīmē izglītību apliecinošs dokuments vai diploms; turpretī latviešu valodas terminu „kvalifikācija” attiecina tikai uz profesionālo izglītību. Šī definīcija ir līdzīga starptautiskajai definīcijai: formālie novērtējuma un atzīšanas rezultāti, kurus iegūst pēc kompetentas institūcijas lēmuma, ka persona ir sasniegusi apstiprinātajam standartam atbilstošus mācīšanās rezultātus.

MAIŅU IZGLĪTĪBA (*alternance training*) – Latvijas izglītības sistēmā šāds termins netiek lietots.

MĀCEKĻU IZGLĪTĪBA (*apprenticeship*) – Latvijas kontekstā terminam ir ļoti līdzīgs skaidrojums kā starptautiskajai definīcijai: sistemātiska ilgtermiņa izglītība, mainoties mācību periodiem skolā vai mācību centrā un darbavietā; māceklim ir līgumattiecības ar darba devēju, un viņš var saņemt atalgojumu. Darba devējs uzņemas atbildību par izglītības nodrošināšanu, kas noved pie konkrētas profesijas apguves saskaņā ar Latvijas Amatniecības kameras un Izglītības un zinātnes ministrijas veidotām izglītības programmām.

NEFORMĀLĀ IZGLĪTĪBA (*non-formal learning*) – Latvijas izglītības sistēmā vairāk tiek lietots neformālās izglītības (*informal learning*) jēdziens, kas apzīmē ārpus formālās izglītības organizētu interesēm un pieprasījumam atbilstošu izglītojošu darbību (Izglītības likums, 1998).

PAMATIZGLĪTĪBAS OTRAIS POSMS (ISCED 2, *lower secondary education*) – Latvijā netiek lietots pamatizglītības iedalījums pirmajā un otrajā posmā, tāpēc šī izglītības attiecas uz pamatizglītības līmeni un tiek saukta par pamatskolas otro pakāpi (7.-9. klase). Tas attiecas gan uz vispārējās, gan profesionālās izglītības programmām.

PĒCVIDĒJĀ IZGLĪTĪBA (ISCED 4, *post secondary (non tertiary) education*) – Latvijā ISCED 4.līmeņa programmas atrodas starp vidējās izglītības un augstākās izglītības līmeņiem. Tomēr valstī tās tiek kvalificētas kā profesionālās vidējās izglītības programmas. Šajā kategorijā ietilpst profesionālās tālākās izglītības (1-3 gadus ilgas) un profesionālās pilnveides programmas (vismaz 160 stundu garumā, kas var būt kvalifikācijas sastāvdaļa). Šajās programmās tiek apgūtas tikai profesionālās zināšanas un prasmes. Mācību process un vērtējums tiek organizēti līdzīgi kā citās vidējās izglītības programmās, bet studenti parasti ir vecāki nekā vidējās izglītības programmās.

PIRMS-PROFESIONĀLĀ vai **PIRMS-TEHNISKĀ IZGLĪTĪBA** (*pre-vocational or pre-technical education*) – šie termini netiek lietoti Latvijas izglītības sistēmā.

PRASMES (*skills*) – Latvijā šo terminu lieto līdzīgā kontekstā kā starptautiskajā definīcijā, t.i., spējas pielietot zināšanas un paņēmienus uzdevumu veikšanai un problēmu risināšanai.

PROFESIJA (*profession, occupation*) – fiziskās personas nodarbošanās veids preču ražošanas, sadales vai pakalpojumu sfērā, arī izglītībā, kultūrā un mākslā, kam nepieciešama noteikta sagatavotība (izglītība) (Profesionālās izglītības likums, 1999).

PROFESIONĀLĀ TĀLĀKIZGLĪTĪBA (*continuing vocational education and training, CVET*) – profesionālās izglītības īpašs veids, kas pieaugušajiem ar iepriekšēju izglītību un profesionālo pieredzi dod iespēju iegūt noteikta līmeņa profesionālo kvalifikāciju (Profesionālās izglītības likums, 1999). Tādējādi termins ir interpretēts līdzīgi starptautiskajai definīcijai, t.i., profesionālā tālākizglītība var tikt plaši definēta kā izglītības ceļā gūta profesionālā pilnveide, kuru realizē parasti pēc pabeigtas sākotnējās profesionālās izglītības. Tās īstenošanu nodrošina valsts institūcijas, sociālie partneri, nozares, uzņēmumi, indivīdi, kā arī virkne brīvprātīgo un kopienu organizāciju. Lai gan visas atzītās profesionālās tālākizglītības programmas noslēdzas ar izglītības dokumenta izsniegšanu, to nevar uzskatīt par parasto izglītību.

SĀKOTNĒJĀ PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBA (*initial vocational education and training*) – formāli organizēta profesionālā izglītība, galvenokārt vidējās izglītības līmenī, kas ir līdzīga starptautiskajai definīcijai, t.i. izglītība, kuru uzsāk pēc pilna laika obligātās izglītības (galvenokārt deviņus gadus ilgām mācībām pamatzglītības līmenī) iegūšanas, lai apgūtu profesijai nepieciešamās zināšanas, prasmes un kompetenci. Darba organizācijas un normatīvo aktu līmenī sākotnējā profesionālā izglītība nav atdalīta no profesionālās tālākizglītības, tāpēc bieži sākotnējā profesionālā izglītība tiek saukta par profesionālo izglītību.

SKOLAS REALIZĒTAS PROGRAMMAS (*school-based programmes*) – šo terminu parasti nelieto, jo lielākā daļa profesionālās izglītības programmu, izņemot mācekļu izglītību, tiek realizētas galvenokārt izglītības iestādēs, t.i., tās ietver praksi uzņēmumos.

VIDĒJĀ IZGLĪTĪBA (ISCED 3, *upper secondary education*) – Latvijā nelieto dalījumu *lower-* un *upper-secondary education*; šis līmenis attiecas uz vidējo izglītību pēc 9 gadu pamatzglītības ieguves, ilgst 3-4 gadus un ietver vispārējās un profesionālās izglītības programmas.

VISPĀRĒJĀ IZGLĪTĪBA (*general education*) – Latvijā vispārējās izglītības definīcija īpaši neatšķiras no starptautiskās definīcijas, t.i., izglītība, kas galvenokārt veidota, lai tās ieguvēji dziļāk izprastu mācību priekšmetus vai to grupas un īpaši, bet ne obligāti, ar mērķi sagatavot tās ieguvējus tālākai izglītībai tajā pašā vai augstākā līmenī. Šīs programmas ir vispārēji orientētas, nekoncentrējas uz konkrētu specializāciju un parasti tiek apgūtas skolās. Pēc šo programmu sekmīgas pabeigšanas to dalībnieki nesaņem uz darba tirgu orientētu šī līmeņa kvalifikāciju. Tomēr termins „vispārējā izglītība” galvenokārt tiek lietots, lai apzīmētu vispārējo vidējo izglītību, bet termins „akadēmiskā izglītība” tiek lietots augstāka līmeņa izglītības programmu apzīmēšanai.

2. PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS MODERNIZĀCIJA MŪŽIZGLĪTĪBAS, INTERNACIONALIZĀCIJAS UN MOBILITĀTES ATBALSTAM

2.1 PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS POLITIKAS ATTĪSTĪBA UN PRIORITĀTES MŪŽIZGLĪTĪBAS ATBALSTAM

Profesionālās izglītības tiesisko pamatu nosaka Profesionālās izglītības likums (1999), kas regulē arī profesionālo tālākizglītību (skatīt 4.2. nodaļu).

Pašreizējās izglītības politikas prioritātes ir definētas Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) izstrādātajās „Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2007.-2013.gadam” (2006). Pamatnostādņu galvenie mērķi ir:

- Ieviest un apmaksāt skolotāja palīga pedagoģisko darbu, atbalsta nodrošināšanai skolēniem (1.-6. klase) ar mācīšanās grūtībām;
- Nodrošināt papildus atbalstu skolēniem ar zemiem mācīšanās rezultātiem;
- Sagatavot augstākās izglītības programmu strukturālo modeli, lai paplašinātu to pieejamību;
- nodrošināt nepārtrauktu valsts investīciju piesaisti izglītības iestāžu sakārtošanā un modernizēšanā;
- Palielināt sociālo partneru lomu profesionālajā izglītībā.

Mūžizglītības jomā galvenais politikas plānošanas dokuments ir „Mūžizglītības politikas pamatnostādnes 2007.-2013.gadam” (2007) un IZM sagatavotās attiecīgās to ieviešanas programmas. Mūžizglītības politikā nosaukti sekojoši mērķi:

- Lai veidot pieaugušajiem **kvalitatīvas izglītības piedāvājumu**, kas nodrošina ilgtspējīgas kompetences tālākai sociālekonomiskai un pilsoniskai līdzdalībai – Pamatnostādņēs formulētas sekojošas aktivitātes: izveidot valsts regulētu efektīvu mehānismu izglītības piedāvājuma un darba tirgus vajadzību saskaņošanai, koordinēt pieaugušo izglītību izglītības sistēmas ietvaros, veicināt valsts atbalstu pieaugušo izglītības sniedzējiem, novērtēt pieaugušo izglītības kvalitāti, ieviest neformālās un ikdienas izglītības atzīšanas sistēmu;
- Lai nodrošinātu **mūžizglītības pieejamību** visām sociālajām grupām – plānots visas izglītības iestādēs radīt apstākļus izglītotu cilvēku progresam, nodrošināt elastīgu otrās iespējas izglītību atbilstoši personu vajadzībām, stiprināt karjeras izglītības sistēmas veidošanu karjeras atbalstam un konsultācijām, veicināt formālās un neformālās/ikdienas izglītības piedāvājumu, nodrošināt mūžizglītības teritoriālo pieejamību, un organizēt pasākumus dzimumu atšķirību mazināšanai mūžizglītībā;
- Lai veidotu harmonisku **tiesisko sistēmu un efektīvu resursu (ieskaitot finansiālos) vadību** – tiek plānots izveidot mūžizglītības administratīvās struktūras kā valsts tā pašvaldību līmenī, attīstīt mūžizglītības tiesisko bāzi, radīt mūžizglītības finansēšanas mehānismus.

2009.gada beigās pamatnostādnes un „Programma mūžizglītības politikas pamatnostādņu 2007.-2013.gadam ieviešanai 2008.-2010.gadā” tika pārskatīta, ienesot virkni būtisku izmaiņu:

- Tika izmainīti finansēšanas avoti – no valsts budžeta uz strukturālajiem fondiem un ārvalstu finansējumu;
- Tika formulēti **kvalitatīva izglītības piedāvājuma** (skatīt iepriekš) sagaidāmie rezultāti: ieviesta neformālās/ikdienas izglītības rezultātu atzīšanas sistēma un nacionālā kvalifikācijas ietvarstruktūra, nodrošināta kvalitatīva izglītība atbilstoši darba tirgus prasībām;
- Kā **mūžizglītības pieejamības** veicināšanas (skatīt iepriekš) sagaidāmais rezultāts ir formulēta skolu teritoriālās pieejamības saglabāšana;
- Kā tiesiskās sistēmas un efektīvas resursu (ieskaitot finansiālos) vadības sagaidāmais rezultāts ir noteikts, ka tiek palielināts atbalsts pieaugušo izglītībai formālās izglītības iestādēs un ka tiek palielināta pašvaldību loma pieaugušo izglītības nodrošināšanā.

Programmas īstenošana ir pagarināta līdz 2013.gadam.

2011.gada aprīlī IZM sagatavoja informatīvo ziņojumu „Mūžizglītības politikas pamatnostādņu 2007.-2013.gadam īstenošanas gaita 2009. un 2010.gadā”, lai informētu MK par mūžizglītības

politikas realizācijas gaitu minētajā periodā. Saskaņā ar ziņojumu, lai veicinātu izglītības pieejamību un vienkāršotu privāto skolu vadību, 2010.gada martā stājās spēkā grozījumi Izglītības likumā (1998), kas noteica, ka privātajiem izglītības sniedzējiem (kuri nav pakļauti ne valstij, ne pašvaldībām) pieaugušo neformālās izglītības programmu uzsākšanai vairs nav jāizņem licence attiecīgajā pašvaldībā. Pasākumi mūžizglītības atbalstam ir ietverti vairākos ESF projektos, piemēram, par profesionālās izglītības pievilcības veicināšanu un nozaru kvalifikāciju sistēmu izveidi (skatīt 3.2.3. nodaļu), Nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras ieviešanu (skatīt 2.2. nodaļu) un izveidota sistēma ārpus formālās izglītības iegūto mācīšanās rezultātu atzīšanai (skatīt 6.3. nodaļu) kā arī profesionālo izglītības iestāžu tīkla optimizācija (skatīt 3.2.3. nodaļu) u.c..

Profesionālās izglītības prestižs, kvalitāte un sociālais dialogs pēdējos gados ir kļuvuši par vienu no izglītības politikas prioritātēm, tāpēc 2009.gadā tika apstiprināta IZM izstrādātā koncepcija „Profesionālās izglītības pievilcības paaugstināšana un sociālo partneru līdzdalība profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšanā”. Koncepcijas mērķis ir iezīmēt risinājumus galvenajiem izaicinājumiem profesionālās izglītības politikā un panākt valsts un sociālo partneru vienošanos par visatbilstošākajiem problēmu risinājumiem. Paredzams, ka diskusijas ar sociālajiem partneriem par Koncepcijā piedāvātajiem risinājumiem dos pamatu jaunam Profesionālās izglītības likumam (kura projektu paredzēts pabeigt 2012.gada augustā), tādējādi šo dokumentu var uzskatīt par ievērojamu soli uz priekšu profesionālās izglītības politikas attīstībā. Koncepcija pievēršas sekojošām tēmām:

- Profesionālās izglītības pievilcības paaugstināšana;
- Profesionālās izglītības veidu un programmu pilnveide;
- Latvijas kvalifikāciju sistēmas izveide un profesionālās izglītības kvalifikāciju pielīdzināšana EKI;
- Profesionālās izglītības iestāžu diferenciācija;
- Vispārējās vidējās izglītības un profesionālās vidējās izglītības ieguves nosacījumu līdzsvarošana;
- sociālo partneru un profesionālo organizāciju līdzdalības nostiprināšana izglītības valsts politikas izstrādē un īstenošanā nacionālā, reģionālā un nozaru līmenī;
- Valsts institūciju un sociālo partneru trīspusējās sadarbības stiprināšana nacionālā līmenī;
- Valsts institūciju, sociālo partneru un profesionālo organizāciju līdzdalības un atbildības noteikšana formālajā, neformālajā vai ikdienas izglītībā.

Dažas no šīm aktivitātēm jau ir ieviestas, piemēram, ir izveidota Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūra (LKI), turpretī citas ir izstrādes procesā, piemēram, nozaru kvalifikāciju sistēmu izveide un profesionālās izglītības programmu pārskatīšana.

Kā minēts iepriekš, aktuāls politikas jautājums, ko radīja ekonomikas un demogrāfiskā lejupslīde, ir profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācija, ietverot virkni nozīmīgu reformu. Viens no IZM izstrādātajiem svarīgākajiem dokumentiem ir „Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010.-2015.gadam” (2010.gada janvāris). Par to plašāka informācija 3.2.3. nodaļā.

Karjeras attīstības atbalsta sistēmas modernizācija arī ir viens no politikas virzieniem. Gan izglītības, gan nodarbinātības nozarēs ir ieviestas vai ir ieviešanas stadijā dažādas reformas un pasākumi. Plašākai informācijai skatīt 9.1. nodaļu.

Neformālajā/ikdienas izglītībā iegūto prasmju un kompetenču atzīšanas sistēmas izveide bija noteikta kā viens no politikas mērķiem, piemēram, „Programmā mūžizglītības politikas pamatnostādņu 2007.-2013.gadam ieviešanai 2008.-2010.gadā”. Šī sistēma tika izveidota 2011.gada sākumā, kad MK apstiprināja „Kārtību, kādā novērtē ārpus formālās izglītības sistēmas apgūto profesionālo kompetenci”, un 2011.gada jūnijā, izmantojot šo procedūru, tika piešķirta pirmā izglītības kvalifikācija, skatīt 6.3. nodaļu.

2.2 EIROPAS INSTRUMENTU UN PRINCIPU ĪSTENOŠANA

LATVIJAS KVALIFIKĀCIJU IETVARSTRUKTŪRAS IZVEIDE

Šobrīd (2011.gada septembrī) Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūra (LKI) ir izveidota, un 2011.gada oktobrī Latvija oficiāli prezentēs tās pielīdzināšanas rezultātus EKI konsultatīvajā grupā. LKI sastāv no astoņiem līmeņiem, kuru apraksti ir veidoti, balstoties uz mācīšanās rezultātiem, un ietvarstruktūrā ir ietverta Latvijas formālā izglītība pamata, vidējās un augstākās izglītības pakāpē, t.i., vispārējās un profesionālās izglītības sektori.

2008.gada februārī, lai veidotu nacionālo konsultāciju procesu kvalifikāciju ietvarstruktūras izveidei un pielīdzināšanai EKI, par EKI nacionālo koordinācijas punktu (NKP) tika nozīmēts Akadēmiskās informācijas centrs, kas Latviju pārstāv arī ENIC/NARIC, Europass un ReferNet tīklos.

Aktīvs pielīdzināšanas process sākās 2009.gada septembrī, kad IZM tika izveidota darba grupa Latvijas kvalifikāciju līmeņu aprakstu sagatavošanas pārraudzībai. Darba grupā bija iekļauti galvenie sociālie partneri, un tā piedalījās visā pielīdzināšanas procesā, t.sk., nacionālā pašvērtējuma ziņojuma izvērtēšanā un apstiprināšanā. Valsts Izglītības satura centra eksperti, balstoties uz izglītības, profesiju un mācību priekšmetu standartiem, izstrādāja LKI 1.-4. līmeņu aprakstus. Augstākajai izglītībai (5.-8. līmenis) līmeņu apraksti jau bija izstrādāti Rektoru padomes darba grupā (nodibināta 2009.gadā) un apstiprināti Augstākās izglītības padomē. Šī darba grupa, formulējot kvalifikāciju līmeņu aprakstus, balstījās uz Dublinas ciklu noslēguma prasībām (2002-2004), Blūma taksonomiju un EKI līmeņu aprakstiem.

Kvalifikāciju līmeņu apraksti tika iekļauti MK noteikumos „Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju” (2.12.2008.) ar grozījumiem 2010.gada oktobrī. Līdzīgi kā EKI, Latvijas kvalifikāciju līmeņu apraksti ir izteikti trīs dimensijās: zināšanas (zināšanas un izpratne), prasmes (spēja pielietot zināšanas, komunikācija, vispārējās prasmes) un kompetence (analīze, sintēze un novērtēšana). MK noteikumos visiem formālās izglītības programmu veidiem visās izglītības pakāpēs ir norādīts atbilstošais LKI/EKI līmenis. Latvijas formālās izglītības kvalifikāciju sadalījums pa astoņiem LKI/EKI līmeņiem ir parādīts 1.tabulā.

1.TABULA: LATVIJAS FORMĀLĀS IZGLĪTĪBAS KVALIFIKĀCIJAS ATBILSTOŠI LKI UN EKI	
LKI/EKI LĪMENIS	LATVIJAS IZGLĪTĪBAS DOKUMENTI (KVALIFIKĀCIJAS)
1	Apliecība par vispārējo pamatizglītību (speciālās izglītības programmas skolēniem ar smagiem garīgās attīstības traucējumiem vai vairākiem smagiem attīstības traucējumiem)
2	Apliecība par vispārējo pamatizglītību (speciālās izglītības programmas skolēniem ar garīgās attīstības traucējumiem)
3	Apliecība par vispārējo pamatizglītību Apliecība par profesionālo pamatizglītību
4	Atestāts par vispārējo vidējo izglītību Atestāts par arodizglītību (bez tiesībām stāties augstskolā) Diploms par profesionālo vidējo izglītību (ar tiesībām stāties augstskolā)
5	Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības diploms (1.līmeņa profesionālā augstākā (koledžas) izglītība. Studiju ilgums pilna laika studijās 2-3 gadi)
6	Bakalaura diploms Profesionālā bakalaura diploms Profesionālās augstākās izglītības diploms, profesionālās augstākās kvalifikācijas diploms (2. līmeņa profesionālā augstākā izglītība, studiju ilgums pilna laika studijās - vismaz 4 gadi)
7	Maģistra diploms

	Profesionālā maģistra diploms Profesionālās augstākās izglītības diploms, profesionālās augstākās kvalifikācijas diploms (2. līmeņa profesionālā augstākā izglītība, kopējais pilna laika studiju ilgums - vismaz 5 gadi)
8	Doktora diploms

No 2011.gada janvāra līdz aprīlim Akadēmiskās informācijas centrs organizēja nacionālo konsultāciju procesu, tajā iesaistot visdažādākās ieinteresētās puses (ministrijas, valsts aģentūras, darba devēju organizācijas, arodbiedrības, studentu organizācijas, kvalitātes novērtēšanas institūcijas, izglītības sniedzējus) kā arī starptautiskos ekspertus. Konsultācijas izpaudās kā ekspertu tikšanās, konferences nacionālā un starptautiskā mērogā, un virtuāla diskusija Latvijas NKP tīmekļa vietnē (<http://nki-latvija.lv>). Konsultāciju rezultātā tika pieņemts lēmums veikt pielīdzināšanas procesu divos posmos, jo šis process ir laikietilpīgs un prasa veikt plaša mēroga reformas:

1. Posms (2009-2011) – ietvēra LKI izveidi un Latvijas formālās izglītības sistēmas pielīdzināšanu EKI mūžizglītībai un Eiropas Augstākās izglītības telpas kvalifikāciju ietvarstruktūrai.
2. Posms (2013-2015) – paredz Pašvērtējuma ziņojuma pārskatīšanu, ņemot vērā jauno Profesionālās izglītības likumu un Augstākās izglītības likumu, un virknes projektu rezultātus, piemēram, ESF projektu „Nozaru kvalifikācijas sistēmas izveide un profesionālās izglītības efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana” (2010-2013).

Pirmais posms ir noslēdzies, jo tika sagatavots Pašvērtējuma ziņojums. Otrajā posmā tiks ņemtas vērā aizsāktās pārmaiņas izglītībā, kā arī tiks veikta LKI pilnveide. Tādējādi tiks realizēta to nacionālo izglītības kvalifikāciju pielīdzināšana, kuras vēl nav iekļautas ietvarstruktūrā (piemēram, neformālās/ikdienas izglītības, amata meistara kvalifikācijas). Arī atsauces uz LKI/EKI līmeni visos izglītību apliecinošos dokumentos ir plānots ieviest otrā posma laikā.

VIENTAS KREDĪTPUNKTU SISTĒMAS ĪSTENOŠANA PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ

Šobrīd (2011) Latvijā profesionālajā izglītībā nav ieviesta vienota kredītpunktu sistēma. Ir paredzēts, ka jaunais Profesionālās izglītības likums, kura projekts jāizstrādā līdz 2012.gada augustam, nodrošinās tiesisko bāzi profesionālās izglītības vienotai kredītpunktu sistēmai.

KVALITĀTES NODROŠINĀŠANA UN KVALITĀTES VĒRTĒŠANAS MEHĀNISMI/REALIZĀCIJA

Kvalitātes nodrošināšana ir viens no jautājumiem, kas aplūkots Pašvērtējuma ziņojumā par Latvijas izglītības kvalifikāciju ietvarstruktūras pielīdzināšanu EKI. Nacionālā izglītības kvalitātes nodrošināšanas sistēma aptver visu formālās izglītības sistēmu. 2010.gada septembrī tika pieņemti jauni MK noteikumi „Kārtība, kādā akreditē vispārējās un profesionālās izglītības programmas, izglītības iestādes un eksaminācijas centrus”, kas apvieno vispārējās un profesionālās izglītības akreditācijas sistēmas. Šie noteikumi nosaka viena veida akreditācijas procedūru un skaidri definē kvalitātes prasības vispārējā un profesionālā izglītībā (EKI 1.-4. līmenī). Augstākās izglītības pakāpē izglītības iestāžu un programmu akreditācija notiek saskaņā ar Augstskolu likumu (1995).

Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centrs, Augstākās izglītības padome un Valsts Izglītības kvalitātes dienests tika iesaistīti LKI pielīdzināšanas procesā kā pilnvērtīgi sadarbības partneri. Šo institūciju darbības pamatā ir Eiropas principi un vadlīnijas.

Izglītības programmu licencēšanā vai akreditācijas procesā iesaistās ārēji eksperti no Izglītības kvalitātes valsts dienesta, kuri izvērtē izglītības programmu atbilstību valsts izglītības standartiem, profesiju standartiem, profesiju klasifikatoram, kā arī normatīvajiem aktiem par izglītības saturu un procesu, lai pārliecinātos, ka plānotās izglītības programmas saturs ļaus audzēkņiem apgūt nepieciešamās zināšanas, prasmes un kompetences, t.i., vai izglītības programmas saturs un rezultāts atbilst konkrētās kvalifikācijas līmeņa aprakstam.

Nacionālais Europass centrs (NEC) pilda Eiropas Komisijas noteiktos uzdevumus kopš 2005.gada, t.i., koordinē un veicina Europass dokumentu izmantošanu. Tas īsteno arī dažādus atbalsta pasākumus, piemēram, uztur nacionālo Europass tīmekļa vietni www.europass.lv (209 773 apmeklējumi 2010.gadā), kurā visvairāk skatītā sadaļa ir par Europass CV (46,5% no visiem apmeklējumiem 2010.gadā). NEC nodrošina Europass Mobilitātes apliecinājumus visiem tiem iedzīvotājiem, kas ieguvuši mobilitātes pieredzi Leonardo da Vinci, Comenius, Erasmus u.c. programmās un vēlējušies saņemt apliecinājumu. Interese par mobilitātes dokumentiem ir pieaugusi: ja 2005.gadā tika izsniegti 62 Europass Mobilitātes apliecinājumi, tad 2009.gadā tika izsniegti 626 un 2010.gadā – 769 apliecinājumi, no kuriem 351 tika izsniegti Leonardo da Vinci programmas dalībniekiem, 140 – Erasmus programmas dalībniekiem, 239 – Comenius programmas dalībniekiem, 10 – Grundtvig programmas dalībniekiem un 29 – citu programmu dalībniekiem.

2.3 INTERNACIONALIZĀCIJA⁽¹⁾ UN STARPVALSTU MOBILITĀTE PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ⁽²⁾

2.3.1 POLITIKAS IETVARŠ PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS INTERNACIONALIZĀCIJAI UN STARPTAUTISKAJAI MOBILITĀTEI

POLITIKAS GALVENĀS PRIORITĀTES UN STRATĒGIJAS

IZM izstrādātās „Mūžizglītības politikas pamatnostādnes 2007.-2013.gadam” (2007) ir viens no politikas plānošanas dokumentiem, kas nosaka politikas prioritātes un stratēģiskos virzienus izglītības internacionalizācijā un starpvalstu mobilitātē (skatīt 2.1. nodaļu). „Programmā mūžizglītības politikas pamatnostādņu 2007.-2013.gadam ieviešanai 2008.-2010.gadā” kā viens no mērķiem minēts: ieviest Eiropas Komisijas Mūžizglītības programmu, kas nodrošina izglītību un mobilitāti skolotājiem, skolēniem/audzēkņiem/studentiem un pieaugušajiem, ieskaitot sociālās atstumtības riskam pakļautas personas.

Augstākajā izglītībā paredzētās reformas un pasākumi ir minēti „Pasākums plānā nepieciešamajām reformām augstākajā izglītībā un zinātnē 2010.-2012.gadam” (2010), kas tika veidots sadarbībā ar sociālajiem partneriem un apstiprināts ar MK rīkojumu. Tajā plānotas aktivitātes ar mērķi uzlabot studiju un zinātniskās darbības kvalitāti, modernizēt augstākās izglītības un zinātnes materiāli tehnisko bāzi, paaugstināt augstākās izglītības internacionalizāciju un eksportspēju, panākt augstākās izglītības un zinātnes sektora integrāciju ar tautsaimniecību un sabiedrības attīstību.

Profesionālo izglītības kvalifikāciju atzīšana ir veicinājusi kvalificēta darbaspēka starptautisko migrāciju. 2001.gadā tika pieņemts likums „Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu”, kas noteica atzīšanas procedūru ārvalstīs (ne tikai ES valstīs) iegūtai profesionālai izglītības kvalifikācijai reglamentētajās profesijās un kas palīdz nodrošināt tiesisku pamatu mobilitātes atbalstam. Līdz ar to izglītības un profesionālajai mobilitātei nav nekādu juridisku šķēršļu.

Augstākās izglītības iestādes ir atbildīgas par Diploma pielikuma sagatavošanu un izsniegšanu, kas sniedz plašāku informāciju par izdoto izglītību apliecinājošo dokumentu. Diploma pielikums latviešu un angļu valodās kopš 2002.gada ir ieviests dažās, bet kopš 2004.gada ir obligāts visām augstākās izglītības iestādēm. Diploma pielikuma saturu un izdošanas procedūru nosaka MK

⁽¹⁾ *Izglītības internacionalizācija tiek saprasta kā starptautiskas, starpkultūru un/vai globālas dimensijas integrēšana izglītības mērķos, funkcijās (mācīšanās/mācīšanās, zinātniskā darbība, pakalpojumi) un nodrošināšanā* (adaptēts no *Internationalization of Higher Education: New Directions, New Challenges*, IAU 2005 Survey).

⁽²⁾ *Starptautiskā mobilitāte profesionālajā izglītībā tiek saprasta kā jebkurš laika periods, kuru darbinieks, darba meklētājs, profesionālās izglītības audzēknis, skolotājs pavadā citā valstī izglītības institūcijā, uzņēmumā vai jebkurā cita veida organizācijā ar nolūku mācīties vai mācīt. Komentārs: citā valstī pavadītajā laikā apgūtās zināšanas, prasmes un kompetences var tikt apstiprinātas un tā rezultātā izdots izglītību apliecinājošs dokuments.* (Cedefop definīcija).

noteikumi „Kārtība, kādā izsniedzami valsts atzīti augstāko izglītību apliecinoši izglītības dokumenti” (2007).

Internacionalizācijas aspektu profesionālajā izglītībā veicina profesionālās izglītības standarti (2000), kas nosaka, ka audzēkņu mācībās jābūt iekļautai Eiropas dimensijai. Profesionālajai izglītībai jānodrošina ieskaits pasaules mantojumā un vismaz vienas svešvalodas apgušana, jāveicina Latvijas vēstures izpratne Eiropas un pasaules kontekstā, jāsniedz priekšstats par ES kā Eiropas sociālekonomisko attiecību mūsdienīgu modeli un par darbaspēka mobilitātes un kopējās ekonomiskās zonas principiem kā arī jāpalīdz attīstīt prasmes dzīvei demokrātiskā sabiedrībā, ietverot iecietību pret citām tautībām un sociālām grupām.

Mūžizglītības programmas un tās četru apakšprogrammu (Leonardo da Vinci, Erasmus, Comenius un Grundtvig) īstenošanu kopš 2010.gada janvāra pārņem Valsts Izglītības attīstības aģentūra (VIAA). Mūžizglītības programmas mērķis ir sekmēt Eiropā institucionālo sadarbību izglītībā. 2010.gadā kopā tika apstiprināti 545 projekti ar kopējo finansējumu 6 125 116 LVL. Tālāk dota pamatinformācija par četrām apakšprogrammām:

- Ģeogrāfisko mobilitāti profesionālajā izglītībā kopš 1998.gada veicina Leonardo da Vinci programma. 2010.gadā tika apstiprināta 51 sagatavošanās vizīte, 102 mobilitātes, 4 inovāciju pārneses un 7 partnerības projekti. 2010.gadā 420 personas (profesionālās izglītības audzēkņi, skolotāji, darbinieki, karjeras konsultanti un citi profesionālajā izglītībā iesaistītie) saņēma grantus un piedalījās mobilitātes projektos. Kopējais grantu apjoms apstiprinātajiem projektiem bija 1 680 404 LVL.
- Mobilitātes augstākajā izglītībā nodrošina Mūžizglītības programmas apakšprogramma Erasmus (un līdz 2006.gada beigām Socrates). Mobilitātes popularitāte ir palielinājusies, t.i., ja 2000.gadā apakšprogrammā iesaistījās 10 augstākās izglītības iestādes, tad 2009./2010.m.g. – jau 37 augstākās izglītības iestādes un koledžas. Pēc 2006./2007.m.g. mobilitātē iesaistījušos studentu skaits strauji sāka palielināties: no 807 studentiem 2006./2007.m.g. līdz 1493 studentiem 2008./2009.m.g., ko var skaidrot ar ekonomisko situāciju. Mobilitāšu skaita pieaugums no 2008./2009.-2009./2010.m.g. pārsniedza 7%; un 2009./2010.m.g. Erasmus studenti absolventu vidū Latvijā veidoja 6,68%, kas ir vairāk nekā ES vidēji (4,51%). 2009./2010.m.g. mobilitātē piedalījās 2519 personas (1269 studenti studijās, 467 studenti praksē, 390 skolotāji kā vieslektori un 393 augstākās izglītības iestāžu darbinieki pieredzes apmaiņā). 2010.gadā VIAA administrēja un pārraudzīja 105 Erasmus mobilitātes projektus, 10 intensīvo programmu projektus, 4 intensīvo valodu kursu projektus.
- Vispārīzglītojošo skolu partnerības, skolotāju un skolēnu individuālās mobilitātes, mācībspēku profesionālās pilnveides projektus un skolu izglītības tīklus atbalsta Comenius programma. Līdz 2010.gada jūlijam turpinājās 54 Comenius daudzpusējās un 5 divpusējās partnerības (kas sāka darbu 2008.gadā), un šo projektu aktivitātēs iesaistījās 928 skolotāji un 6 839 skolēni, savukārt mobilitātēs devās 721 skolotājs un 598 skolēni. 2010.gadā turpinājās arī 59 daudzpusējās, 4 divpusējās un 5 Regio partnerības, kas darbu sāka 2009.gadā. 2010.gadā Comenius partnerību konkursā tika apstiprināti 59 daudzpusējās, 3 divpusējās un 5 Regio partnerības projekti, kuru ietvaros pavisam plānotas 1 326 mobilitātes.
- Pieaugušo izglītības nodrošinātāji vai pieaugušo izglītības institūcijas galvenokārt piedalās Grundtvig programmā, bet kopš 2009.gada jebkurš pieaugušais var piedalīties Grundtvig darbnīcās (izglītības aktivitātēs un semināros). Latvija ir otrā aktīvākā valsts pēc dalības citu valstu organizētajās darbnīcās. 2010.gadā šīs programmas ietvaros tika realizēti 11 pieaugušo izglītības sniedzēju profesionālās pilnveides projekti, 21 mācību partnerības projekts, 5 sagatavošanas vizītes, 1 asistentūra, 4 studiju vizītes un pieredzes apmaiņa, 6 Grundtvig darbnīcas un 1 senioru brīvprātīgā darba projekts. Kopējais pieejamais finansējums bija 357 024 LVL.

Izglītības jomas praktiķi un eksperti var piedalīties studiju vizītēs (ex-Arion, ex-CEDEFOP), kas veicina starptautiskās informācijas un pieredzes apmaiņu. Granti ir pieejami Transversālās programmas ietvaros, kuras īstenošanu kopš 2010.gada janvāra veic VIAA. Kopumā 2008./2009.m.g. studiju vizītēs piedalījās 37 personas (pēdējie pieejamie dati).

Mobilitātes un apmaiņas projektu skaits ārpus ES programmām ir samērā ierobežots, un statistika par tiem netiek apkopota. Individuālus grantus mobilitātēm ārpus ES parasti augstskolu studentiem uzņēmjvalstis piešķir ar IZM vai attiecīgās valsts vēstniecības vai konsulāta starpniecību,

piemēram, Francijas Kultūras centrs, Itālijas vēstniecība, Ķīnas vēstniecība, Vācijas Akadēmiskās apmaiņas dienests. Kopš 2010.gada janvāra uz divpusējas vienošanās pamata starp valdībām un ministrijām par sadarbību izglītībā un zinātnē VIAA administrē citu valstu piešķirtos grantus no Čehijas, Beļģijas (Flandrija un Valonija), Grieķijas, Igaunijas, Izraēlas, Ķīnas, Lietuvas, Meksikas, Vācijas (praktiskas mācības Bundestāgā). Ar dažām valstīm Latvijai nav šādas vienošanās, bet arī tās piedāvā stipendijas augstskolu studentiem, piemēram, Šveice, Dānija, Islande (islandiešu valodas un kultūras studijas) un Slovākija. Saskaņā ar VIAA datiem, 2010./2011.m.g. kopumā 45 studenti saņēma stipendijas citās valstīs – gan ES, gan ārpus tās (Šveicē, Lietuvā, Igaunijā, Beļģijā, Ķīnā, Ungārijā, Meksikā, Grieķijā un Čehijā). Mobilitāšu ilgums bija no divām nedēļām līdz vienam gadam, vai pat vairākiem gadiem, piemēram, Ķīnas stipendijas maģistrantūras studijām vai Meksikas stipendijas.

Arī Latvija uz divpusējas vienošanās pamata piedāvā stipendijas ārvalstu studentiem. 2010./2011.m.g. stipendijas saņēma 23 ārvalstu personas, t.sk., 13 personas studijām (6 no Lietuvas, 4 no Čehijas Republikas, pa vienam no – Ungārijas, Azerbaidžānas un Izraēlas) un 10 personas dalībai vasaras skolās Latvijā. 2011./2012.m.g. stipendijas ir piešķirtas 79 ārvalstniekiem: 57 stipendijas studijām (5 no Lietuvas, 3 – no Grieķijas, 10 – Čehijas, 3 – Somijas, 2 – Ukrainas, 10 – Vācijas, 8 – Apvienotās Karalistes, 5 – Uzbekistānas, 8 – Turcijas, 3 – Polijas, pa vienam no – Meksikas, Ungārijas un Ēģiptes) un 22 stipendijas dalībai vasaras skolās.

GALVENĀS „STRATĒGISKĀS” VALSTIS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS STARPTAUTISKAJĀ SADARBĪBĀ

Profesionālās izglītības jomā Latvijai nav īpašas stratēģiskās valstis starptautiskajai sadarbībai. Tomēr Leonardo da Vinci programmas ietvaros 1998.-1999. un 2000.-2006.gada periodos Latvija visaktīvāk ir sadarbojusies ar Vāciju – no 2000.-2006.gadam 41% no projektiem partnerorganizācijas izvēlējās Vācijā (16% Somijā, 8% Zviedrijā 6% Apvienotajā Karalistē, 5% Itālijā, 5% Francijā un 16% citās valstīs). No 2000.gada kopīgie projekti tiek īstenoti sadarbībā ar visām Leonardo da Vinci programmas dalībvalstīm. Laikā no 2007.-2010.gadam Latvija visbiežāk sadarbojās Vāciju, Somiju, Poliju, un pēdējā laikā ir izteikta interese par Turciju kā potenciālo prakses un pieredzes apmaiņas valsti.

PASĀKUMI ŠĶĒRŠĻU NOVĒRŠANAI MOBILITĀTEI PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ

Juridiski Latvijā nepastāv nekādi šķēršļi, lai jebkura juridiska persona (valsts vai privāta institūcija, uzņēmums, darba devēju vai darba ņēmēju organizācija, izglītības iestāde vai cita organizācija) iesniegtu projekta pieteikumu Leonarda da Vinci programmā. Patiesībā privātais sektors – privātie uzņēmumi (īpaši mazie un vidējie uzņēmumi), nevalstiskās organizācijas un privātās izglītības iestādes – aktīvi izmanto programmas piedāvātās iespējas.

Jāatzīmē, ka projektu pieteikumu skaits katru gadu pārsniedz pieejamo finansējuma apjomu, kas pierāda interesi par Mūžizglītības programmu.

Individuālajā līmenī pasākumi, kas veicina mobilitāti, ir saistīti ar Eiropas instrumentu ieviešanu, piemēram, Eiropas vienotā kredītpunktu sistēma un LKI.

PASĀKUMI FINANSĒJUMA NOVIRZĪŠANAI PAR LABU ĪPAŠĀM MĒRĶA GRUPĀM

Politikas prioritātēs jau ir ietvertas personas, kas pārstāv sociālās riska grupas. Tomēr Leonardo da Vinci programmā projektu pieteicēji var pretendēt uz 50% lielu papildus finansējumu, ja projekts adresēts sociālā riska grupām.

2.3.2 STARPVALSTU MOBILITĀTES PROGRAMMAS UN SHĒMAS PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ

Kā minēts iepriekš, profesionālajā izglītībā visbiežāk mobilitātei izmantotā Mūžizglītības programma ir Leonardo da Vinci, kas kopā ar valsts līdzfinansējumu ir arī galvenais mobilitātes finansējuma avots.

Leonardo da Vinci programmas mērķa grupas ir sākotnējās profesionālās izglītības iestāžu audzēkņi, cilvēki darba tirgū un profesionālās izglītības iestāžu skolotāji. Statistika rāda, ka 2010.gadā galvenā mērķa grupa ir audzēkņi (49,1%). Otro lielāko mērķa grupu veido profesionālās izglītības iestāžu skolotāji (28,8%). Trešo mērķa grupu veido jaunie darbinieki un profesionālās izglītības iestāžu absolventi/bezdarbnieki (22,1%).

Profesionālās izglītības iestāžu audzēkņi nonāk gan partnerorganizāciju izglītības iestādēs, gan darbavietās. Visbiežāk tiek izmantota kombinētā mobilitāte.

Leonardo da Vinci projekta nobeigumā tā dalībnieki saņem apliecinājumu no uzņemošās partnerorganizācijas. Tomēr šādā ceļā iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču atzīšanu veic tikai paša audzēkņa izglītības iestāde. Ārvalstu izsniegto izglītības dokumentu atzīšanu Latvijā veic Akadēmiskās informācijas centrs (AIC), kas kopš 1995.gada ir Latvijas pārstāvis ENIC/NARIC diplomatzīšanas tīklos. AIC savā darbībā ievēro principus un procedūras, kuras nosaka Eiropas Padomes/UNESCO „Eiropas reģiona augstākās izglītības diplomu atzīšanas konvencija” (Lisabonas Konvencija, 1997), ES direktīvas un Latvijas normatīvie akti, piemēram, Izglītības likums (1998), MK noteikumi „Kārtība, kādā izsniedzami valsts atzīti augstāko izglītību apliecinoši izglītības dokumenti” (2007).

Pēdējos gados līdz 95% profesionālās izglītības iestāžu audzēkņu – mobilitāšu dalībnieku – ir saņēmuši Europass Mobilitātes apliecinājumu. Kopējais Europass Mobilitātes apliecinājumu saņēmušo skaits palielinās gadu no gada (skatīt 2.2. nodaļu).

Augstākās izglītības līmenī Latvija ir partnervalsts Tempus programmā, kura ietver trīs projektu veidus: kopīgie projekti, strukturālie pasākumi un papildus pasākumi (pēdējie vēl nav sākti). Šīs programmas ietvaros augstākās izglītības iestādes var pilnveidot studiju programmas, modernizēt vadības struktūras, uzaicināt pasniedzējus pieredzes apmaiņai un mācībām, vai sniegt vieslekcijas citā augstākās izglītības iestādē. 2010.gadā Latvija koordinēja 2 projektu pieteikumus, un 25 pieteikumos tā bija iesaistīta kā koordinators vai partneris.

No 2008.gada Latvija kopā ar pārējām Baltijas valstīm piedalās Nordplus programmā, kas ietver Jauniešu izglītības, Augstākās izglītības, Pieaugušo izglītības un Horizontālo programmu. Programma ir paredzēta, lai ieviestu uzlabojumus partnervalstu izglītības sistēmās, izmantojot pieredzes apmaiņu un sociālo tīklošanu (mobilitātes, projekti, tīklu veidošana). Statistika par šo programmu Latvijā netiek apkopota.

Latvijas augstākās izglītības iestādes var izstrādāt kopīgās studiju programmas. Šo aktivitāti juridiski veicina 2011.gada jūlija grozījumi Augstskolu likumā (1995), kas to papildina ar pantu par kopīgām studiju programmām. Saskaņā ar šo pantu, augstskolas (ieskaitot koledžas) ir tiesīgas kopā ar partnerinstitūciju, kas var būt cita akreditēta augstskola Latvijā vai attiecīgas valsts atzīta augstskola ārvalstī, izstrādāt studiju programmu un piedalīties tās īstenošanā, noslēdzot par to attiecīgu rakstveida vienošanos. Lai izstrādātu kopīgu studiju programmu, augstskolām jāievēro virkne nosacījumu, piemēram, partneriem jāīsteno vienāda līmeņa studiju programmas; katram partnerim jāīsteno vismaz viena desmitā daļa no visas attiecīgās studiju programmas; ir jānodrošina studējošo mobilitāte; ir jānosaka vienādas prasības izglītību apliecinošā dokumenta iegūšanai u.c..

2.3.3 STARPVALSTU MOBILITĀTEI NEPIECIEŠAMO DARBAVIETU IZVEIDES PASĀKUMI/KĀRTĪBA PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ

Lai palielinātu sabiedrības informētību par Leonardo da Vinci programmas iespējām, VIAA 2010.gadā organizēja 11 informatīvus pasākumus (2009.gadā arī 11) un izdeva vienu informatīvu materiālu –Leonardo da Vinci Ziņas (2009.gadā – 6 informatīvos materiālus). Ziņu izdevums ir bezmaksas un sniedz informāciju par projekta konkursiem un to rezultātiem, vietējiem un starptautiskiem pasākumiem, rekomendācijas projektu pieteikumu sagatavošanai un ieviešanai. Ir izdota arī informatīva brošūra „Projektu dalībnieku veiksmes stāsti”, kurā apkopota to 15 dalībnieku pieredze, kuri tika nominēti mobilitātes projektu kvalitātes konkursā „Spārni 2008”. VIAA uztur un atjauno savas oficiālās tīmekļa vietnes (www.viaa.gov.lv) atbilstošo sadaļu. 2010.gadā tika organizēti arī 9 pasākumi projektu kvalitātes un rezultātu efektivitātes veicināšanai.

Ārvalstīs darba vietā pavadītā perioda atzīšanai nepastāv nekādas īpašas procedūras, izņemot iespēju dalībniekam saņemt Europass Mobilitātes apliecinājumu.

Darba vietu nodrošināšana starpvalstu mobilitātei profesionālajā izglītībā galvenokārt ir paredzēta profesionālās izglītības audzēkņiem, absolventiem/bezdarbniekiem, bet tā nav paredzēta mācekļu sistēmai.

Leonardo da Vinci programmas pieteikumu iesniedzēju institūciju saraksts tiek publicēts VIAA tīmekļa vietnē (www.viaa.gov.lv).

2.3.2. tabula. Pārskats par profesionālās izglītības starpvalstu mobilitātes programmām un shēmām

PROGRAMMAS NOSAUKUMS/ SHĒMA UN ĢEOGRĀFISKAIS PĀRKLĀJUMS	VADOŠĀ INSTITŪCIJA	FINANSĒŠANAS AVOTS ATTIECĪGAIS FINANSĒJUMS PROGRAMMĒŠANAS PERIODĀ	UZSĀKŠANA S - BEIGU TERMIŅŠ (PROGRAMMĒŠANAS PERIODAM)	MĒRĶA GRUPAS	VIDĒJAIS MOBILITĀTES ILGUMS PA MĒRĶA GRUPĀM (MĒNEŠOS)	DALĪBNIKU SKAITS	ĪSTENOŠANAS MEHĀNISMS	ĀRVALSTĪS IEGŪTĀS ZINĀŠANU, PRASMJU UN KOMPETENCES ATZĪŠANAS PRAKSE	INFORMĀCIJAS AVOTS (T.SK. NOVĒRTĒJUMA ZIŅOJUMI)
ES programmas									
Leonardo da Vinci (ES dalībvalstis, Islande, Norvēģija, Lihtenšteina un Turcija)	Valsts izglītības attīstības aģentūra	Mūžizglītības programmas finansējums, valsts budžets Kopā: 2007 - 1 377 890 LVL 2008 - 865 159 LVL un 767 095 LVL (sagatavošanās vizītes, inovatīvie, partnerības projekti) 2009 - 846 294 LVL un 788 583 LVL (sagatavošanās vizītes, inovatīvie, partnerības projekti) 2010 - 1 680 404 LVL	2007-2013	Sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņi* Cilvēki darba tirgū Profesionālās izglītības darbinieki***	Sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņi: 1,2 Mācekļi**: - Profesionālās izglītības darbinieki: 0,3 Cilvēki darba tirgū: 1,4	2008.gadā: Sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņi: 223 Profesionālās izglītības darbinieki: 156 Cilvēki darba tirgū: 79 2009.gadā: Sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņi: 199 Profesionālās izglītības darbinieki: 132 Cilvēki darba tirgū: 88 2010.gadā: Sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņi: 205 Profesionālās izglītības darbinieki: 120	Tiek piemērota standarta procedūra	Dalībnieki saņem apliecinājumus no uzņemošās organizācijas. Mācību periodu atzīst dalībnieku nosūtošā organizācija	http://viaa.gov.lv/lat/muzizglibas_programma/leonardo_da_vinci/programmas_rezultati

						Cilvēki darba tirgū: 92			
--	--	--	--	--	--	-------------------------	--	--	--

* Sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņi no profesionālās izglītības iestādēm;
no mācekļiem;

***Skolotāji

** Sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņi

3. PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBA UN KRĪZES PĀRVARĒŠANA

3.1 PĀRSKATS

KRĪZES VISVAIRĀK SKARTIE EKONOMIKAS SEKTORI

Ekonomikas lejupslīde skāra praktiski visus ekonomikas sektorus. Krīzes laikā IKP samazinājās par 25% (par 18% 2009. gadā un par 0,3% 2010.gadā); bezdarba līmenis pieauga no 5,3% 2007.gada beigās līdz 20,5% 2010.gada sākumā un tad samazinājās līdz 16,9% 2010.gada beigās. Valsts budžeta ievērojama samazinājuma rezultātā vispārējais valdības budžeta deficīts 2010.gadā sasniedza 7,6%, kas bija mazāks nekā 2009.gadā (9%). Viskritiskākais periods ekonomikas sektoriem bija 2009.gads, bet, lai gan lejupslīde turpinājās līdz 2010.gada pirmajam pusgamam, tā kļuva lēnāka. 2010.gada otrajā pusgadā IKP sāka palielināties un rūpniecībā bija vērojams neliels pieaugums. Pašlaik (2011.gadā) tiek uzskatīts, ka ekonomiskā recesija ir beigusies. 2010.gada ceturtnī IKP pieauga par 1,1% un IKP apjoms pārsniedza 2009.gada ceturtnī ceturksņa rādītājus par 3,6%. Eksporta pieauguma rādītāji 2010.gadā bija samērā iespaidīgi un trešajā ceturksnī pārsniedza pirmskrīzes līmeni. Preču eksports 2010.gadā palielinājās par 29,5% (pašreizējās cenās) (*Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*, 2011).

Ekonomiskā aktivitāte ekonomikas nozarēs ir cieši saistīta ar iekšējā un ārējā pieprasījuma svārstībām. Lielākais kritums krīzes laikā bija vērojams tajās nozarēs, kas orientētas uz iekšzemes patēriņu – tirdzniecībā un būvniecībā. 2010.gadā, līdz ar pasaules ekonomikas uzlabošanos un ārējā pieprasījuma palielināšanos, būtiskāku lomu Latvijas ekonomikā ieguva tirgojamās nozares. 2010.gadā pieaugums bija vērojams visās uz eksportu orientētās preču ražošanas un pakalpojumu nozarēs. 2011.gada pirmajā ceturksnī, salīdzinot ar attiecīgo periodu 2010.gadā, rūpniecība pieauga par 14,6%, primārās nozares – par 8,2%, transports un sakari – par 6,6%; un, pateicoties kopējam tirdzniecības apjoma pieaugumam, tirdzniecības nozare pieauga par 7,5%. 2011.gada pirmajā ceturksnī neliels pieaugums bija vērojams arī citos komercpakalpojumos. Vienlaicīgi sabiedrisko pakalpojumu un būvniecības izlaides apjomi samazinājās. Turpinoties pozitīvām eksporta pieauguma tendencēm un stabilizējoties iekšējam pieprasījumam, visām tautsaimniecības nozarēm, izņemot sabiedriskos pakalpojumus, 2011.gadā ir gaidāma pozitīva izaugsme (*Latvijas tautsaimniecība: makroekonomiskais apskats*, 2011).

VISVAIRĀK SKARTĀS SOCIĀLĀS GRUPAS

Ekonomiskā recesija skāra visas nozares, līdz ar to tā ietekmēja visas sociālās grupas. Visās nozarēs bija vērojams bezdarba pieaugums. Tomēr vislielākajam bezdarba riskam bija pakļauts mazkvalificētais darbaspēks būvniecībā un tirdzniecībā, citas vieglāk ievainojamās grupas ir aplūkotas 6.5. nodaļā (jaunieši, pirmspensijas vecuma cilvēki, ilgstošie bezdarbnieki). Zemāko punktu darba tirgus sasniedza 2010.gada pirmajā ceturksnī, kad nodarbinātības līmenis bija tikai 57,7% un bezdarba līmenis sasniedza 20,5% no visiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem. 2010.gada laikā situācija pakāpeniski uzlabojās, tomēr, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, vidējais nodarbināto skaits bija par 3,5% (par 34,1 tūkstošiem) mazāks, jo nodarbinātības kāpums sākās no ļoti zema punkta (*Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*, 2011). 2010.gadā vidējais bezdarba līmenis sasniedza 18,7% (skatīt 1.3. nodaļu). Bezdarbs daudz spēcīgāk skāra vīriešus nekā sievietes, jo tieši vīrieši bija biežāk nodarbināti būvniecībā un tirdzniecībā. Taču sākot ar 2010.gada otro ceturksni arī vīriešu nodarbinātība sāka palielināties, un 2010.gada beigās vīriešu nodarbinātība (61,4%) pārsniedza sieviešu nodarbinātības līmeni (58,8%).

2010.gadā, salīdzinot ar 2009.gadu, vislielākais nodarbināto skaita samazinājums bija vērojams sabiedrisko pakalpojumu, tirdzniecības un viesnīcu, kā arī būvniecības nozarēs (*Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību*, 2011).

Kopumā statistika rāda, ka Latvijas ekonomikas negatīvās izmaiņas 2010.gadā visvairāk skāra sievietes, ilgstošos bezdarbniekus (1-3 gadi), cilvēkus ar profesionālo un pamatzglītību, cilvēkus vecumā no 50-54 gadiem un pirmspensijas vecumā (55-59 gadi), cilvēkus ar speciālām vajadzībām un personas pēc bērna kopšanas atvaļinājuma.

3.2 KRĪZES IETEKME UZ PROFESIONĀLO IZGLĪTĪBU UN ATBILSTOŠIE PASĀKUMI

3.2.1 TENDENCES TURPMĀKĀS IZGLĪTĪBAS IZVĒLĒ

Pamatskolu beidzēju sadalījums pa izvēlētajiem tālākās izglītības programmu veidiem (sākotnējā vispārējā un profesionālā vidējā izglītība) pēdējos piecos gados ir samērā stabils, t.i., 64:36. Laikā no 2004.-2007.gadam pamatizglītību ieguvušo daļa, kuri izvēlējušies vispārējo izglītību, ir samazinājusies no 65,7% līdz 62,1%, turpretī to skolēnu daļa, kuri izvēlējušies profesionālo izglītību, ir nedaudz pieaugusi no 29,6% līdz 30,4%. Vienlaicīgi nedaudz palielinājusies tā skolēnu daļa, kuri neturpina mācības – no 4,7% līdz 7,5% (sasniedzot visaugstāko rādītāju kopš 1995.gada). Ekonomiskās recesijas laikā bija vērojama pretēja tendence, t.i., palielinājās vispārējo izglītību izvēlējušos skolēnu daļa (68,4% 2009.gadā), bet samazinājās profesionālo izglītību izvēlējušos skolēnu daļa (28,1% 2009.gadā) un to daļa, kuri neturpina mācības (3,5% 2009.gadā). Taču 2010.gadā tendence atkal mainījās: vispārējo izglītību izvēlējušos daļa samazinājās līdz 60,9%, bet palielinājās profesionālo izglītību izvēlējušos daļa (33,8%) un palielinājās mācības neturpinošo daļa (5,3%). Intereses pieaugumu par profesionālo izglītību var skaidrot ar ESF ietvaros piešķirto ikmēneša stipendiju profesionālās izglītības audzēkņiem. Profesionālās izglītības audzēkņu sadalījums pa izglītības tematiskajām grupām pēdējo piecu gadu laikā praktiski nemainās un variē 1-2% robežās. 2010.gadā profesionālās izglītības iestāžu audzēkņu sadalījums pa izglītības tematiskajām grupām bija sekojošs: inženierzinātnes, ražošana un būvniecība – 43,4%; pakalpojumi – 22,5%; sociālās zinātnes, komerczinātnes un tiesības – 14,5%; humanitārās zinātnes un māksla – 8,6%; dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas – 5,8%; lauksaimniecība – 2,6%; veselības aprūpe un sociālā labklājība – 1,8%; un vispārējā izglītība (CSP, 2011).

No profesionālās izglītības iestādēm **atskaitīto audzēkņu daudzumā** nav novērotas kritiskas izmaiņas. Laikā no 2004./2005. līdz 2007./2008.m.g. no profesionālās izglītības iestādēm atskaitīto audzēkņu īpatsvars palielinājās no 15,6% līdz 16,6%, taču pēc tam šī daļa samazinājās no 15,5% 2008./2009.m.g. līdz 13,3% 2010./2011.m.g.. Pēdējos desmit gados ir palielinājis to audzēkņu daudzums, kuru atskaitīšanas iemesls ir dzīves vietas maiņa, un samazinājis to audzēkņu daudzums, kuru atskaitīšanas iemesls ir slimība vai nesekmība. Vidusskolu beidzēju tālāko ceļu sadalījums bija samērā nemainīgs līdz 2009.gadam, kad tendences izmainījās – samazinājās tā abiturientu daļa, kuri turpināja mācīties augstākās izglītības iestādēs (no 75% 2008.gadā līdz 59,0% 2010.gadā) un palielinājās tā daļa, kuri neturpināja mācības (22,2% 2008.gadā līdz 37,0% 2010.gadā).

Dalība profesionālajā tālākizglītībā var būt palielinājusies uz Nodarbinātības valsts aģentūras rīkoto bezdarbnieku izglītības kursu rēķina: 2007.gadā profesionālajā izglītībā, pārkvalifikācijā vai kvalifikācijas paaugstināšanā piedalījās 3893 bezdarbnieki, bet 2010.gadā – jau 8297 bezdarbnieki. Iesaistīšanos pieaugušo izglītības programmās veicināja arī dažādi ESF projekti, kas piedāvāja (un piedāvā) dalību izglītībasursos bez maksas vai ar daļēju maksu. Tomēr „Grozījumos Mūžizglītības politikas pamatnostādņēs 2007.-2013.gadam” (2009.gada decembris) ir ietverts ambiciozs mērķis palielināt pieaugušo (25-64 gadu vecumā) iesaistīšanos tālākizglītībā no 7,5% 2009.gadā līdz 12,5% 2013.gadā.

Pieaugot bezdarbam, pieaugušo bezdarbnieku vidū palielinās interese par **karjeras pakalpojumiem**. Saskaņā ar statistiku 2007.gadā karjeras konsultācijas saņēma 44 252 cilvēki, no kuriem 27,6% bija bezdarbnieki vai darba meklētāji un 72,4% – citu grupu pārstāvji (t.sk., skolēni, neregistrētie bezdarbnieki, strādājošie, skolēnu vecāki, ieslodzītie, personas pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, pirmspensijas vecuma cilvēki, un cilvēki ar īpašām vajadzībām); 2008.gadā karjeras konsultācijas saņēmušo skaits ievērojami pieauga (67 939) un 2010.gadā sasniedza 78 404 cilvēkus, no kuriem 78,5% bija bezdarbnieki vai darba meklētāji un 21,5% citu grupu pārstāvji. Tādējādi, ekonomiskās situācijas un finansējuma pārdales rezultātā karjeras pakalpojumus vairāk sāka izmantot bezdarbnieki. Citas grupas, it īpaši jaunieši, nonāca neizdevīgākā situācijā (karjeras konsultācijas saņēmušo jauniešu (15-24 gadu vecumā) skaits no 2007.-2010.gadam samazinājās par 47,3%) (NVA, 2011).

Akadēmiskās informācijas centra, kas ir Latvijas pārstāvis ENIC/NARIC tīklos, statistika rāda, ka ir vērojams augošs pieprasījums pēc ārvalstu diplomu (galvenokārt akadēmisko) atzīšanas: 2007.gadā akadēmiskajai atzīšanai tika iesniegti 843 dokumenti un profesionālai atzīšanai – 43 dokumenti; turpretī 2010.gadā attiecīgi 1590 dokumenti akadēmiskai un 48 dokumenti

profesionālai atzīšanai. Diplomatzīšanas procedūrai visbiežāk tiek iesniegti izglītības dokumenti no Krievijas, Vācijas, Ukrainas, Nigērijas, Apvienotās Karalistes, Zviedrijas un Norvēģijas; taču tas vēl nenozīmē, ka personas no šīm valstīm sekmīgi iziet diplomatzīšanu un citas juridiskās procedūras, lai saņemtu atļauju mācīties vai strādāt Latvijā. Pieaug arī Latvijā izsniegtu diplomu atzīšanas pieprasījums citās valstīs. Šīm personām pēc viņu pieprasījuma informatīvo atbalstu sniedz Latvijas ENIC/NARIC.

3.2.2 TENDENCES ARODIZGLĪTĪBĀ UZŅĒMUMOS

Datus par uzņēmumu organizēto arodizglītību Centrālā Statistikas pārvalde apkopo Eiropas apsekojumu ietvaros (1999, 2005), tāpēc nav iespējams konstatēt ekonomiskās recesijas ietekmi uz tiem. Kā vispārēja tendence daudzās nozarēs bija vērojams finansiālo resursu samazinājums, kā rezultātā uzņēmumiem nācās pārskatīt savas biznesa prioritātes, un bieži vien personāla attīstība tika atlikta uz vēlāku laiku vai apturēta. Vienlaicīgi uzņēmumi interesējās par dalību Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras administrētajos ESF projektos, kuri piedāvāja darbinieku prasmju attīstīšanas programmas uzņēmumu konkurētspējas veicināšanai.

Neraugoties uz to, ka daudzi uzņēmumi piedāvā mācekļu vietas, apkopot dati ir pieejami tikai par mācībām pie darba devēja, ko organizē (sākot ar 2008.gada maiju), kontrolē un koordinē Nodarbinātības valsts aģentūra aktīvo nodarbinātības un bezdarba preventīvo pasākumu ietvaros. Šis pasākums ir īpašs ar to, ka darba devējam bezdarbnieks ir ne tikai jāapmāca, bet pēc tam arī jānodarbina. Darba devēji diezgan negribīgi iesaistās šajā pasākumā, galvenokārt ierobežojošo programmas realizācijas apstākļu dēļ. Taču, ja salīdzina ar citām Nodarbinātības valsts aģentūras piedāvātām izglītības programmām, pēc mācībām pie darba devēja bezdarbnieku nodarbinātība ir ļoti augsta. Mācībās pie darba devēja 2010.gadā piedalījās 1 129 bezdarbnieki (2009.gadā 441; un 2008.gadā 78 bezdarbnieki) (kopumā 60 013 bezdarbnieki bija iesaistīti dažāda veida izglītībā) (NVA, 2011).

3.2.3 VALSTS IESTĀŽU UN SOCIĀLO PARTNERU PASĀKUMI KRĪZES NEGATĪVĀS IETEKMES MAZINĀŠANAI (VALSTS, REĢIONĀLĀ UN VIETĒJĀ LĪMENĪ)

FINANSIĀLI PASĀKUMI

Valsts līmeņa pasākumi tika īstenoti saskaņā ar „Latvijas ekonomikas stabilizācijas un izaugsmes atjaunošanas programmu”, kuru Saeima pieņēma 2008.gada decembrī un aktualizēja 2009.gada jūnijā.

Ekonomiskās recesijas laikā **profesionālās izglītības budžets** tika krasi samazināts no 61 046 629 LVL 2008.gadā līdz 47 949 255 LVL 2009.gadā (par 21,5%) un līdz 42 097 547 LVL 2010.gadā (par 12,2% salīdzinot ar 2009.gadu). Saskaņā MK noteikumiem „Noteikumi par profesionālās izglītības programmu īstenošanas izmaksu minimumu uz vienu izglītojamo” (2007, 2010) profesionālās izglītības iestādes saņem finansējumu no valsts, piemērojot izglītības programmu izmaksu minimumu uz vienu audzēkni (normējamās izmaksas). Tomēr pat pirms ekonomiskajām grūtībām profesionālās izglītības iestādes nesaņēma visu normatīvajos aktos paredzēto finansējumu, piemēram, 2007.gadā profesionālās izglītības iestāžu budžeta nodrošinājums vidēji bija 76,9%, bet 2010.gadā – 60,6%. Nepietiekamo finansējuma daļu profesionālās izglītības iestādes daļēji kompensē ar pašu ieņēmumiem no maksas pakalpojumiem, taču resursu trūkuma dēļ izglītības iestādes nav spējīgas samaksāt par telpām, piemēram, apkuri, un to parādi acīmredzami aug. Ierobežotā finansējuma dēļ izglītības iestādēm nākas pārskatīt savas funkcijas, un daudzos gadījumos tiek samazinātas audzēkņu atbalsta funkcijas, piemēram, medicīniskās aprūpe.

Sociālie partneri ir iesaistīti profesionālās izglītības attīstībā, piedaloties profesiju standartu izstrādē un kvalifikācijas eksāmenos kā arī nodrošinot prakses vietas. Sociālais dialogs institucionālā līmenī tiek organizēts Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomē, reģionālās apakšpadomēs un kopš 2011.gada – Nozaru ekspertu padomē (skatīt 4.3. nodaļu). Jau pirms recesijas viena no politikas prioritātēm bija sadarbības stiprināšana ar sociālajiem partneriem. Šim jautājumam ir veltīta koncepcija „Profesionālās izglītības pievilcības paaugstināšana un sociālo partneru līdzdalība profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšanā” (2009.gada septembris). Koncepcija nosaka valsts institūciju, sociālo partneru un profesionālo organizāciju līdzdalību un atbildību formālajā, neformālajā un ikdienas izglītībā. Skatīt 2.1. nodaļu.

Recesijas galvenā ietekme attiecībā uz **skolotājiem** bija viņu atalgojuma samazināšanās, un izglītības iestāžu tīkla reorganizācijas rezultātā daļa skolotāju zaudēja darbu (vai tika pakļauti darba zaudēšanas riskam) vai izmainījās viņu darba apstākļi. Izglītības iestāžu tīkla reorganizācija, kas tika uzsākta pirms recesijas, radīja nepieciešamību integrēt audzēkņus no slēgtajām skolām citās izglītības iestādēs. Tā rezultātā palielinājās audzēkņu skaits grupās, un skolotājiem nācās palīdzēt viņiem adaptēties jaunajos apstākļos.

Skolotāju darba samaksa tika samazināta ierobežoto finansiālo resursu dēļ, un neraugoties uz „Pedagogu darba samaksas paaugstināšanas programmu 2006.-2010.gadam” (2005), šim mērķim finansējums netika piešķirts ne 2009.gadā, ne 2010.gadā. Faktiski valsts budžeta finansējums skolotāju algām 2009.gadā tika samazināts par 25,2%, salīdzinot ar 2008.gadu, un 2010.gadā – vēl samazināts par 14,9%; taču 2011.gadā finansējums praktiski saglabājās 2010.gada līmenī (palielinājās par 1,7% salīdzinot ar 2010.gadu).

Lai veicinātu izglītības iestāžu konkurētspēju un nodrošinātu vienlīdzīgu un caurskatāmu finansējuma novirzīšanu līdz katram skolēnam, IZM ir uzsākusi nauda seko skolēnam principa ieviešanu (agrāk finansējums tika piešķirts izglītības iestādei). No 2009.gada septembra šo principu sāka piemērot vispārējā izglītībā. Finansējums, kas tiek piešķirts pašvaldībām vispārizglītojošo skolu skolotāju algu nodrošināšanai, ir atkarīgs no konkrētajā administratīvajā teritorijā dzīvojošo skolēnu skaita. Tādējādi, saskaņā ar ministrijas viedokli, recesija var radīt iespēju kopumā uzlabot izglītības sistēmas kvalitāti. Pagaidām gan recesija ir atstājusi negatīvu iespaidu uz skolotājiem (izglītības iestāžu administrāciju), kuri ir zaudējuši darbu vai piedzīvojuši ievērojamu algas samazinājumu.

Ņemot vērā krīzes negatīvās sekas, Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība ir pieprasījusi, pirmkārt, apturēt skolotāju algu tālāku samazināšanu. Otrkārt, ievērojot nauda seko skolēnam principu, jāpalielina finansējuma apjoms uz vienu skolēnu. Treškārt, arodbiedrība protestē pret MK ierosinājumu ieviest skolotājiem 40 stundu darba nedēļu (pašlaik skolotāju darba slodze ir 21 kontaktstunda nedēļā) bez izmaiņām darba samaksā un darba apstākļos.

Ņemot vērā jaunus uzdevumus un izmaiņas darba apstākļos, ESF Nacionālās programmas ietvaros ir uzsākti projekti **skolotāju pārkvalifikācijai** un/vai profesionālo kompetenču uzlabošanai. 2009.gadā IZM ieviesa ESF Nacionālās programmas apakšaktivitāti „Pedagogu konkurētspējas veicināšana izglītības sistēmas optimizācijas apstākļos”, kas tieši paredzēta to skolotāju pārkvalifikācijai, kuri izglītības sistēmas optimizācijas rezultātā nonāca jaunos darba apstākļos vai tika pakļauti bezdarba riskam. Atbalsta pasākumi ietvēra karjeras konsultācijas, kas tika organizētas sadarbībā ar NVA, mācību kursus skolotāju profesionālajai pilnveidei vai pārkvalifikācijai. Mācību laikā skolotāji saņem ikmēneša stipendijas.

ESF Nacionālās programmas projekta „Pedagogu tālākizglītības metodiskā tīkla nodrošinājuma izveide” (2006-2008) rezultāti tiek izmantoti novērtējuma sistēmas izveidei ar mērķi atbalstīt skolotāju profesionālo virzību un pilnveidi. (skatīt 7.1. nodaļu).

Ievērojama loma izglītības strukturālo reformu realizēšanā ir **ES fondiem**. ESF atbalsts tiek sniegts sekojošos virzienos:

1. **Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācija:** IZM sagatavoja grozījumus, kas nosaka, ka reģionos pieejamā finansējuma atlikums tiek novirzīts reģionālo kompetenču centru funkciju nodrošināšanai (skatīt zemāk).
2. **Profesionālās izglītības pievilcības veicināšana** (projekts tika uzsākts 2009.gada martā) – ar mērķi palielināt sākotnējās profesionālās izglītības pievilcību jauniešu vidū un tādējādi palielināt profesionālo izglītību apgūstošo audzēkņu skaitu. Projekta ietvaros profesionālās izglītības iestāžu audzēkņi tiek nodrošināti ar stipendijām; kopējais finansējums projektam ir 40 500 718 LVL (tiek plānots finansējumu palielināt un paplašināt projektā iesaistīto atbalsta saņēmēju loku).
3. **Profesionālās izglītības kvalitātes paaugstināšana:**
 - Apakšaktivitāte „Atbalsts sākotnējās profesionālās izglītības programmu īstenošanas kvalitātes uzlabošanai un īstenošanai” – ar mērķi veicināt izglītības sistēmas spēju sagatavot darbaspēku atbilstoši reģionu attīstības prasībām un virzībai uz zināšanās balstītu ekonomiku; kopējais finansējums 8 268 282 LVL; projekts tika uzsākts 2009.gada beigās.

- Apakšaktivitāte „Profesionālajā izglītībā iesaistīto pedagogu kompetences paaugstināšana” – ar mērķi nodrošināt profesionālās izglītības skolotājiem mācību iespējas uzņēmumos. Kopējais finansējums 7 441 454 LVL; 2010.gada laikā tika uzsākti seši projekti.
- Apakšaktivitāte „Nozaru kvalifikāciju sistēmas izveide un profesionālās izglītības efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana” – ar mērķi paaugstināt profesionālās izglītības kvalitāti un efektivitāti atbilstoši nozaru ekonomiskajām vajadzībām, ietverot nozaru kvalifikāciju sistēmas izvedi, pētījumus nozarēs, profesiju standartu un profesionālo kvalifikāciju prasību izstrādi vai pilnveidošanu, kā arī neformālās/ikdienas izglītības atzīšanas attīstīšanu. Kopējais finansējums 2 550 000 LVL; apakšaktivitāte tika uzsākta 2010.gada rudenī.

Ierobežoto finanšu resursu dēļ 2009.gada aprīlī MK nolēma atlikt sekojošu aktivitāšu īstenošanu, izņemot no aktivitātēm finansējumu:

- Profesionālās orientācijas un karjeras izglītības attīstība izglītības sistēmā;
- Profesionālās orientācijas un karjeras izglītības pieejamības palielināšana jauniešiem, profesionāli orientētās izglītības attīstība.

PAŠREIZĒJO PROGRAMMU PĀRSKATĪŠANA

Izglītības programmu pamatā esošo profesiju standartu pārskatīšana ir nepārtraukts process, un standarti tiek aktualizēti vismaz reizi piecos gados. Kopš 2007.gada profesiju standartos līdzās zināšanām un prasmēm ir jāiekļauj arī profesionālā kompetence, nepieciešamās prasmes, zināšanas un atbildība noteiktās darba situācijās, tāpēc visi iepriekš izstrādātie profesiju standarti ir jāaktualizē. Ja tiek mainīti profesiju vai izglītības standarti, atbilstoši jāpielāgo izglītības programmas, pretējā gadījumā tās netiks akreditētas.

2009.gada jūlijā IZM sagatavoja „Informatīvo ziņojumu par pirmā līdz trešā kvalifikācijas līmeņa profesionālās izglītības programmu pārskatīšanu” ar mērķi izvērtēt profesionālās izglītības programmu atbilstību darba tirgus ilgtermiņa un īstermiņa vajadzībām kā arī lai noteiktu, kurās profesijās abiturienti ir visvairāk pakļauti bezdarba riskam, mainoties situācijai darba tirgū. Šis pārskats par izglītības programmām vairāk darbojās kā nepieciešamo prasmju prognožu analīze dažādās nozarēs.

Augošā jauniešu bezdarba apstākļos 2010.gada augustā tika pieņemti grozījumi profesionālās izglītības standartos, lai sākotnējās profesionālās izglītības sistēmā ieviestu 1-1,5 gadus ilgas profesionālās izglītības programmas (vidējās izglītības līmenī), kas paredzētas jauniešiem līdz 25 gadu vecumam. Pirms tam šīs programmas ilga 2 gadus un līdz ar to no jauniešiem prasīja vairāk laika, lai iesaistītos darba tirgū. Šīs īsās programmas tiek īstenotas ESF projekta „Atbalsts sākotnējās profesionālās izglītības programmu īstenošanas kvalitātes uzlabošanai un īstenošanai” ietvaros. VIAA sadarbojas ar 25 profesionālās izglītības iestādēm. Tās ir izveidojušas un īsteno minētās programmas, kas saskaņotas ar nozaru organizācijām un Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomē. Pirmie audzēkņi tika uzņemti 2010.gada oktobrī, un 2011.gada augustā viengadīgo programmu pabeidza 387 audzēkņi (81% no uzņemtajiem). Projekta laikā ir plānots izglītības aktivitātēs iesaistīt 2000 jauniešus profesionālās izglītības iestādēs un ieslodzījuma vietās – 300 jauniešus.

Projekta „Nozaru kvalifikācijas sistēmas izveide un profesionālās izglītības efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana” (2010-2013) ietvaros notiek 12 nozaru profesijās nepieciešamo zināšanu, prasmju un kompetences izpēti. Projekta mērķis ir paaugstināt profesionālās izglītības kvalitāti un efektivitāti atbilstoši tautsaimniecības nozaru attīstības vajadzībām un izveidot nozaru profesionālo kvalifikāciju sistēmu. Projektā tiek realizētas vairākas aktivitātes: Nozaru ekspertu padomju izveide un darbība; kompetenču un prasmju izpēti nozarēs izglītības pieprasījuma veidošanai; nozaru kvalifikāciju sistēmas izveide; profesijas standartus izstrāde vai aktualizācija nozaru pamatprofesijām; kvalifikācijas pamatprasību izstrāde saistītajām profesijām un specializācijām; moduļu sistēmas ieviešana profesionālās izglītības programmās pamatprofesiju, saistīto profesiju vai specializāciju apguvei, ieskaitot profesionālās tālākizglītības programmas; kvalifikācijas eksāmenu pilnveidošana; sistēmas izveide ārpus formālās izglītības iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču novērtēšanai un atzīšanai.

2011.gada pavasarī tika uzsākts projekts „Studiju programmu satura un īstenošanas uzlabošana un akadēmiskā personāla kompetences pilnveidošana” ar mērķi izvērtēt augstākās izglītības programmas (ieskaitot profesionālās augstākās izglītības programmas) un izstrādāt rekomendācijas. Sākot ar 2011.gada septembri, vietējie un starptautiskie eksperti detalizēti izvērtē 40 augstākās izglītības programmas, lai veicinātu augstākās izglītības kvalitāti, efektivitāti, starptautisko konkurētspēju un atbilstību ekonomikas vajadzībām. Novērtēšanas laikā tiek ņemta vērā mācīšanās rezultātu un kvalifikācijas līmeņu aprakstu izmantošana augstākās izglītības programmu pilnveidošanā un īstenošanā.

PASĀKUMI IZGLĪTĪBAS NODROŠINĀTĀJIEM

Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācija sākas jau pirms recesijas (no 120 skolām 2000./2001. līdz 92 solām 2007./2008. un 83 skolām 2010./2011.m.g.), taču recesija lika spert vēl tālākus soļus. 2009.gadā jau tika reorganizētas deviņas IZM pārziņā esošas profesionālās izglītības iestādes. Tiek plānots turpināt skolu tīkla optimizāciju un diferencēt atlikušās izglītības iestādes pēc to funkcijām, kas veicinātu profesionālās izglītības pieejamību pieaugušajiem.

Ņemot vērā negatīvo demogrāfisko situāciju – audzēkņu/skolēnu skaita samazināšanos, un ierobežotos finanšu resursus, IZM izstrādāja „Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010.-2015.gadam” (2010.gada janvāris). Pamatnostādņu mērķis ir turpināt profesionālās izglītības strukturālās reformas, optimizējot izglītības iestāžu skaitu un teritoriālo pārklājumu, un diferencējot profesionālās izglītības iestādes. Optimizācija ietver profesionālo izglītības iestāžu skaita samazināšanu (no 59 izglītības iestādēm 2009./2010.m.g. līdz 30 IZM pakļautībā esošām profesionālās izglītības iestādēm 2015.gadā) un vienlaicīgi to modernizāciju. Šīs 30 izglītības iestādes tiks diferencētas pēc to funkcijām un administrēšanas veida. Paredzēts veidot piecu veidu izglītības iestādes:

- Profesionālās izglītības kompetences centrs (14) – profesionālās izglītības iestāde, kurā ir nepieciešamā materiālā bāze profesionālās kvalifikācijas ieguvei visās attiecīgajās nozares pamatprofesijās un kuras uzdevums ir sniegt nepieciešamo metodisko atbalstu attiecīgās nozares profesiju apgūšanai citām profesionālās izglītības iestādēm un kalpot kā jaunāko tehnoloģiju apguves vietai gan jauniešiem, gan pieaugušajiem, kā arī nākotnē paredzēts pildīt eksaminācijas centru funkcijas, t.sk., neformālā ceļā iegūtas izglītības atzīšanai. Kopš 2011.gada septembra 6 profesionālās izglītības iestādes ir ieguvušas kompetences centra status un sākušas pildīt paredzētās funkcijas.
- Profesionālās izglītības iestāde ar specializāciju (14) – profesionālās izglītības iestāde, kurā ir nepieciešamā materiālā bāze profesionālās kvalifikācijas iemaņu apgūšanai pamatprofesijās un kvalifikācijas ieguvei pamatprofesiju specializācijā noteiktā izglītības programmā.
- Profesionālās izglītības iestāde pamatiemaņu apgūšanai (2) – profesionālās izglītības iestāde, kurā tiek realizētas izglītības programmas, kas dod pamatiemaņas vienā vai vairākās profesijās un kurās ir visa nepieciešamā materiālā bāze pamatiemaņu apgūšanai.
- Profesionālās izglītības iestādes filiāle – no profesionālās izglītības iestādes teritoriāli atdalīta struktūrvienība, kurā tiek realizētas izglītības programmas, kas dod pamatiemaņas vienā vai vairākās profesijās.
- Integrēta izglītības iestāde (10) – izglītības iestāde, kurā tiek realizētas dažādas vispārējās un profesionālās izglītības programmas, kā arī pieaugušo tālākizglītība.

Tomēr jāatzīmē, ka joprojām izglītības iestādēs un sabiedrībā ir vērojama liela opozīcija skolu slēgšanai. Par argumentu tiek minēts fakts, ka lauku rajonos izglītības iestāde bieži kalpo kā sociāls un kultūras centrs, un infrastruktūra nav pietiekami attīstīta, lai organizētu audzēkņu transportu uz reorganizētajām skolām, kuras bieži vien atrodas tālu no viņu mājām. Tāpēc pastāv risks, ka daļa audzēkņu no slēgtajām vai reorganizētajām izglītības iestādēm var neturpināt mācības. Otra problēma skar skolotājus un skolu administrāciju pārstāvjus, kuri strukturālo reformu rezultātā zaudē darbu.

PASĀKUMI IZGLĪTĪBAS PIEEJAMĪBAS VEICINĀŠANAI

Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA) pievērš īpašu uzmanību **bezdarbnieku** izglītībai un karjeras atbalstam. NVA organizē sekojošus mācību veidus:

- profesionālās tālākizglītības programmas (2.-3. līmeņa profesionālās kvalifikācijas programmas, profesionālās pilnveides programmas);
- pirmā un otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas;
- neformālās izglītības programmas;
- konkurētspējas paaugstināšanas pasākumus (lekcijas, seminārus, astoņu stundu līdz piecas dienas ilgus kursus);
- mūžizglītības aktivitātes nodarbinātajiem.

2010.gadā 60 013 cilvēki piedalījās NVA organizētajās izglītības aktivitātēs: 9 426 bezdarbnieki iesaistījās profesionālās izglītības vai pārkvalifikācijas programmās (ieskaitot 1 129 cilvēkus, kas piedalījās mācībās pie darba devēja, lai sagatavotu darba devējiem nepieciešamos speciālistus), 42 658 personas neformālajā izglītībā. 2010.gadā sešu mēnešu laikā pēc mācību pabeigšanas darbā iekārtojās 12,1% no profesionālo izglītību ieguvušajiem; 29,4% no tiem, kas mācījās pie darba devēja, un 11,4% no neformālo izglītību ieguvušajiem (NVA, 2011).

Bezdarbnieku izglītība ir vērsta uz darba tirgū nepieciešamo pamatzināšanu, prasmju un kompetences uzlabošanu. NVA ir izveidojusi komisiju, kas, ņemot vērā statistikas analīzi un diskusijas ar darbā iekārtošanas firmām un attiecīgajām ministrijām, apzina pieprasītās profesijas un prasmes, kurās jānodrošina bezdarbnieku izglītība. Salīdzinot ar 2009.gadu, 2010.gadā lielāks uzsvars ir likts uz vispārējo prasmju un kompetenču apgūšanu un it īpaši uz uzņēmējdarbības kursiem (NVA, 2011).

Profesionālo izglītību pieaugušajiem galvenokārt piedāvā sākotnējās profesionālās izglītības iestādes, organizējot izglītības kursus NVA bezdarbniekiem.

Izglītības politikas mērķis ir nolīdzsvarot vispārējās un profesionālās izglītības audzēkņu skaitu attiecībā 50:50 (2010.gadā šī attiecība bija 64:36). Lai veicinātu profesionālās izglītības pievilcību, tiek realizēta virkne ESF projektu (skatīt iepriekš).

4. VĒSTURE, NORMATĪVIE AKTI UN INSTITUCIONĀLAIS IETVARŠ

4.1 VĒSTURE

Pašreizējā profesionālās izglītības sistēma izveidojās 1990-tajos gados, kad tika veiktas reformas, lai steidzami pārkārtotu valsts ekonomiku pēc Padomju okupācijas gadiem. Padomju varas gados Latvijas PSR ekonomika balstījās smagajā rūpniecībā, un profesionālā izglītība bija orientēta uz strādnieku sagatavošanu šiem uzņēmumiem. Sairstot Padomju Savienībai, lielākā daļa ražošanas uzņēmumu tika slēgti un to iekārtas aizvestas no Latvijas.

SĀKOTNĒJĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS UN PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS NORMATĪVO AKTU VĒSTURISKS APSKATS

1919.gada 8. decembrī Tautas padomes sanāksme pieņēma Likumu par Latvijas izglītības iestādēm, kas veidoja juridisku pamatu ministrijas darbībai. Latvijas Republikas konstitūcija (1922; atjaunota 1991) nosaka, ka katram ir tiesības uz pamatzglītību, valsts nodrošina pamatzglītības un vidējās izglītības ieguvu bez maksas, un pamatzglītība ir obligāta.

Padomju varas gados visus izglītības sektorus un līmeņus regulēja Latvijas PSR Tautas izglītības likums un attiecīgo ministriju izdotie noteikumi un dekrēti. Līdz 1984.gadam obligātā vispārējā vidējā izglītība aptvēra pamatskolu (1.-3.klases), astoņgadīgo skolu (1.-8. klases) un vidusskolu (1.-10./11. klases); pēc tam struktūra tika mainīta uz pamatskolu (1.-4. klases), nepilno vidusskolu (1.-9. klases) un vidusskolu (1.-11. klases), t.i., bērni skolā sāka iet nevis no 7 gadu, bet no 6 gadu vecuma.

Iepriekš minētais likums un vairāki attiecīgo ministriju izdotie dekrēti noteica arī profesionālo tālākizglītību. Likums noteica, ka strādājošie var un viņiem ir jāpiedalās kvalifikācijas celšanasursos vai kvalifikācijas iegūšanas vidējās izglītības programmās (mācoties nepilnu laiku vai vakaros).

SĀKOTNĒJĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS INSTITUCIONĀLĀS STRUKTŪRAS VĒSTURISKS APSKATS

Izglītības ministrija tika nodibināta uzreiz pēc Latvijas proklamēšanas 1918.gadā. Skolas pārraudzīja Skolu departaments ar Pamatskolu nodaļu un Vidusskolu nodaļu, kura 1921.gadā tika pārveidota par Vidusskolu un arodskolu daļu. 1924.-1928.gadā Skolu departaments tika pārveidots par Skolu virsvaldi, kas sastāvēja no trijām direkcijām: tautas skolu, vidusskolu un arodskolu direkcijas, kas tika saglabātas pēc departamenta atjaunošanas.

Padomju okupācijas laikā (1940-1991) Izglītības ministrija, līdz ar citām neatkarīgās Latvijas valdības struktūrām, tika slēgta, un tās vietā nodibināts Latvijas PSR Izglītības tautas komisariāts, kas 1946.gadā tika reorganizēts par Koprepublikānisko ministriju; šādas kopīgas republikas mēroga ministrijas tika radītas tajās nozarēs, kurās paralēli centralizācijai bija jāņem vērā savienotās republikas īpatnības. Latvijas PSR Izglītības ministrija pārzināja pamatskolas, vidusskolas, vakara (maiņu) vidusskolas, internātskolas, bērnu namus, bērnudārzus un ārpus skolas institūcijas. Tā arī koordinēja skolotāju kvalifikācijas celšanu, nodrošināja skolas ar mācību materiāliem, grāmatām un risināja nepilngadīgo aizbildnības un aizgādības jautājumus. 1966.gadā tika radīta vēl viena ministrija – Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrija (uz Komitejas bāzes), lai plānotu šo izglītības sektoru ilgtermiņa attīstību un nodrošinātu metodoloģisko vadību kā arī vadītu zinātnisko darbību augstskolās. Visas augstskolas un deviņas vidējās speciālās izglītības iestādes (t.i., profesionālo skolu paveids) bija šīs ministrijas jurisdikcijā. 1980-to gadu beigās abas ministrijas tika apvienotas Izglītības un zinātnes ministrijā. Gandrīz visā padomju varas laikā pastāvēja atsevišķa Profesionāli tehniskās izglītības komiteja un citas komitejas.

Padomju varas gados vispārējā vidējā izglītība tika īstenota vispārējās vidusskolās, profesionāli tehniskajās vidusskolās un speciālās vidējās skolās. Nepastāvēja iedalījums profesionālās pamata un vidējās izglītības līmenī, jo profesionāli tehniskajās vidusskolās un vidējās speciālās mācību iestādēs audzēkņi varēja iestāties pēc astoņus gadus (vēlāk deviņus) ilgām mācībām vai pēc vidusskolas beigšanas.

Profesionālo izglītību īstenoja:

- Profesionāli tehniskās vidusskolas – izglītības programmas (2-3 gadi) ietvēra pilnu vispārējo vidējo izglītību un profesionālo izglītību, kas nepieciešama kvalificētu un daļēji kvalificētu darbu veikšanai rūpniecībā, lauksaimniecībā un birojos. Abiturienti tika piešķirta kvalifikācija, kas ļāva iestāties augstskolā.
- Vidējās speciālās mācību iestādes – parasti tika sauktas par tehnikumiem, izglītības programmas (3-4 gadi) ietvēra vispārējo vidējo izglītību un profesionālo izglītību augstākā līmenī tādās nozarēs kā inženierzinātnes, veselības aprūpe, tiesības, pedagogija un māksla. Abiturienti varēja strādāt kā pirmsskolas un sākumskolas skolotāji, vidējais medicīniskais personāls vai iestāties augstskolā.

Profesionālās izglītības programmas ietvēra praksi uzņēmumos; parasti profesionālās izglītības iestādēm bija līgums ar bāzes uzņēmumiem, institūcijām vai organizācijām, un izglītība tika organizēta saskaņā ar konkrēto institūciju vajadzībām. Audzēkņi praktizējās bāzes uzņēmumos, un uzņēmumi atbalstīja izglītības iestādes, piemēram, ar iekārtām un darbarīkiem. Jāatzīmē, ka arī vispārējās vidējās izglītības programmās skolās bija iekļauta profesionāli orientētas mācības. Parasti visai skolai bija viens virziens, kas izpaudās kā mācības darbavietā.

Augstāko izglītību īstenoja universitātes, institūti, akadēmijas u.c. izglītības iestādes. Institūti un politehnikumi bija vairāk specializēti lietišķajās disciplīnās, piemēram, inženierzinātnēs, izglītībā vai medicīnā. Pilna laika studiju programmas atkarībā no studiju virziena ilga 4-5,5 gadus. Tā kā studijas bija bez maksas, pēc beigšanas abiturienti, saskaņā ar valsts sadali, bija jānostrādā 2-3 gadi apgūtajā profesijā uzņēmumā.

Interesants aspekts bija „vidusskolu šefības uzņēmumi” – uzņēmumi, kolhozi vai organizācijas, kas rūpējās par konkrēto skolu. Saskaņā ar attiecīgām procedūrām, šefības uzņēmumi apgādāja savu skolu ar iekārtām, organizēja skolēnu prakses, dažādas ārpuskolas aktivitātes, skolas darba un brīvā laika nometnes kā arī palīdzēja skolēnu profesionālajā orientācijā.

4.2 SĀKOTNĒJĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS NORMATĪVIE AKTI

Kad Latvija 1991.gadā atguva neatkarību, visi juridiskie dokumenti tika veidoti no jauna vai pārskatīti. Izglītības reformas sākās 1991.gadā ar Izglītības likuma pieņemšanu, kas noteica izglītības sistēmas principus un profesionālās izglītības un profesionālās tālākizglītības regulējumu. Likums noteica, ka izglītība ir obligāta līdz 15 gadu vecuma sasniegšanai vai kamēr tiek pabeigta pamatzglītība (1.-9.klases, Padomju sistēmā obligāta bija vidējā izglītība). 1998.gadā šis likums tika pilnībā pārskatīts, kad tika pieņemti atsevišķi likumi par vispārējo un profesionālo izglītību; Izglītības likuma 1998.gada versijā ir izdarīta virkne grozījumu, un tas joprojām ir spēkā. Jaunais likums nosaka, ka bērniem 5-6 gadu vecumā obligāta ir sākumskola, un ir paaugstināts obligātais izglītības apguves vecums līdz 18 gadiem.

Kopš 1993.gada likums „Par amatniecību” ir noteicis amatniecības organizatoriskos pamatus, amatizglītības pamatnoteikumus un amatnieka kvalifikācijas piešķiršanas kārtību.

Profesionālajā izglītībā būtiskas reformas aizsāka 1999.gadā pieņemtais Profesionālās izglītības likums, kas ar virkni grozījumiem ir galvenais profesionālo izglītību regulējošais likums. Pašlaik (2011) IZM izstrādā Profesionālās izglītības likuma jaunu versiju.

1995.gadā tika pieņemts Augstskolu likums, kas nosaka augstākās izglītības organizēšanas un īstenošanas principus. Pašlaik Ministru kabinetā ir iesniegts jauns Augstākās izglītības likuma projekts

Kopumā pašlaik profesionālo izglītību (gan sākotnējo, gan tālākizglītību) nosaka sekojoši likumi un noteikumi:

Izglītības likums (1998, 2001) regulē visu izglītības sistēmu, ietverot sākotnējo profesionālo izglītību un profesionālo tālākizglītību, nosaka valsts, pašvaldību, sabiedrisko organizāciju, profesionālo asociāciju, indivīdu, izglītības iestāžu, vecāku, skolēnu/audzēkņu/studentu tiesības un pienākumus, kā arī izglītības līmeņus un veidus, un izglītības iestāžu veidus.

Profesionālās izglītības likums (1999, 2001) nosaka sākotnējās profesionālās izglītības un profesionālās tālākizglītības organizēšanas, īstenošanas un kvalifikāciju piešķiršanas principus;

nosaka uzdevumu un kompetenču sadalījumu un attiecības starp darba devējiem, skolotājiem un audzēkņiem; norāda uz sociālo partneru aktīvo lomu profesionālajā izglītībā; parāda profesionālās izglītības turpināšanas dažādos ceļus; profesionālās izglītības programmu struktūru un finansēšanas principus.

Augstskolu likums (1995) reglamentē augstskolu (kas nodrošina arī profesionālās augstākās izglītības programmas) un valsts institūciju sadarbību, lai saskaņotu augstskolu autonomiju ar sabiedrības un valsts interesēm; regulē augstskolu un koledžu darbības tiesisko pamatu, nosaka un aizsargā augstskolu autonomiju.

Ministru kabineta noteikumi regulē likumu piemērošanu. Vieni no pēdējiem MK izdotajiem noteikumiem (2011.gada augusts) ir „Profesionālās kvalifikācijas eksāmenu norises kārtība akreditētās profesionālās izglītības programmās”, kuri nosaka profesionālās kvalifikācijas eksāmenu organizēšanu, t.sk., centralizētos profesionālās kvalifikācijas eksāmenus, pabeidzot akreditētās profesionālās izglītības programmas (skatīt 5.1. nodaļu).

4.3 SĀKOTNĒJĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS INSTITUCIONĀLAIS IETVARŠ UN ORGANIGRAMMA

LĒMUMU PIENĒMŠANAS LĪMENIS

1991.gadā Izglītības ministrija tika pārveidota par Tautas izglītības ministriju, kura 1993.gadā valsts pārvaldes reformas rezultātā kļuva par pašreizējo Izglītības un zinātnes ministriju (IZM).

Pēdējā ekonomiskās recesijas izraisītā institucionālā reorganizācija notika 2008.-2009. gadā. 2009.gada vasarā tika reorganizētas valsts aģentūras un pārskatītas to funkcijas. 2008.gada beigās IZM Profesionālās un tālākizglītības departaments, kas izstrādāja valsts politiku un stratēģiju profesionālajā izglītībā, tika apvienots ar IZM Vispārējās izglītības departamentu un tika izveidots IZM Profesionālās izglītības un vispārējās izglītības departaments. Agrākā departamenta funkcijas tika nodotas jaunā departamenta Profesionālās izglītības nodaļai. 2009.gada jūnijā tika uzsākta Profesionālās izglītības administrācijas (1994), kas īstenoja valsts profesionālās izglītības politiku, reorganizācija un tās funkcijas sadalītas starp jaunizveidoto Izglītības kvalitātes valsts dienestu (2009.gada jūnijs) un Valsts izglītības saturs centru (2009.gada jūlijs).

1990-tajos gados profesionālās izglītības iestādes, atbilstoši to profesionālajam virzienam, atradās dažādu ministriju pakļautībā, t.i., Izglītības un zinātnes ministrijas, Labklājības ministrijas, Kultūras ministrijas, Zemkopības ministrijas un Aizsardzības ministrijas pārziņā. Visas šīs ministrijas darbojās patstāvīgi: piešķīra finansējumu, plānoja un veidoja savu institucionālo tīklu, organizēja izglītības programmu izveides grupas, iedibināja kvalitātes uzraudzības mehānismus un nodarbojās ar audzēkņu uzņemšanas jautājumiem. Tā kā bija novērojama funkciju pārklāšanās un neracionāla līdzekļu izmantošana, 2004.gada jūlijā tika uzsākta profesionālās izglītības iestāžu administrēšanas reforma – profesionālās izglītības iestādes vai koledžas, kas atradās Labklājības ministrijas (1), Veselības ministrijas (6) un Zemkopības ministrijas (34) pārziņā, tika nodotas Izglītības un zinātnes ministrijas jurisdikcijā. Tālākas profesionālās izglītības iestāžu pārvaldes izmaiņas ir plānotas saskaņā ar „Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādņiem 2010.-2015.gadam” (2010), kas paredz nodot virkni profesionālās izglītības iestāžu pašvaldību pārziņā.

Pašlaik (2011) profesionālās izglītības sistēmu vada sekojošas valsts institūcijas:

Ministru kabinets nosaka: valsts politiku un stratēģiju profesionālajā izglītībā, IZM dibināto profesionālās izglītības iestāžu finansējumu saskaņā ar noteiktiem kritērijiem, kārtību, kādā izsniedzami valsts atzīti kvalifikāciju apliecinājoši dokumenti un ārvalstīs iegūto profesionālo kvalifikāciju atzīšanu.

Izglītības un zinātnes ministrija izstrādā regulējumus profesionālajai izglītībai un piešķir akreditāciju izglītības sniedzējiem, veido un atjauno profesiju standartu reģistru un izstrādā priekšlikumus par valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu, pārrauga karjeras atbalsta pakalpojumu realizāciju, veic darba tirgū nepieciešamo prasmju izpēti, pieņem darbā tās pārziņā esošo profesionālās izglītības iestāžu vadītājus.

IZM Profesionālās izglītības un vispārējās izglītības departaments un tā Profesionālās izglītības nodaļa izstrādā valsts politiku un stratēģiju profesionālajā izglītībā. Nodaļa vada, plāno un

koordinē profesionālās izglītības attīstību un pārrauga profesionālās izglītības sniedzējus. Nodaļa nodrošina valsts politikas atbilstību ES prasībām un piedalās starptautisku līgumu izstrādē. Tā sadarbojas ar darba devēju organizācijām un arodbiedrībām un nodrošina tehnisko atbalstu Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomes darbībai. Trīspusējo apakšpadomi 2000.gadā dibināja ministrijas (Labklājības, Ekonomikas, Finanšu, Tiesību, Zemkopības, Izglītības un zinātnes, Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu), Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība un Latvijas Darba devēju konfederācija. Apakšpadomes uzdevums ir veicināt dialogu starp valsti, darba devējiem un darba ņēmējiem par profesionālās izglītības un nodarbinātības jautājumiem. 2011.gadā saskaņā ar koncepciju „Profesionālās izglītības pievilcības paaugstināšana un sociālo partneru līdzdalība profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšanā” (2009), divpadsmit tautsaimniecības nozarēs (piemēram, būvniecībā, kokapstrādē, metālapstrādē, inženierzinātnēs) tika izveidotas Nozaru ekspertu padomes ar mērķi uzlabot nozares sociālo partneru iesaistīšanos izglītībā un sevišķi profesionālajā izglītībā.

Valsts izglītības satura centrs (agrākais Izglītības satura un eksaminācijas centrs) atrodas IZM pakļautībā. Attiecībā uz profesionālo izglītību centra funkcijas ir: nodrošināt profesionālās pamatzglītības, arodizglītības, profesionālās vidējās, profesionālās tālākizglītības, profesionālās pilnveides un profesionālās ievirzes izglītības satura izstrādi atbilstoši valsts standartiem; nodrošināt vienotu profesionālās izglītības valsts pārbaudījumu satura izstrādi un norisi; koordinēt profesionālās izglītības standartiem atbilstošas mācību literatūras izstrādi; koordinēt un īstenot profesionālās izglītības iestāžu skolotāju profesionālo pilnveidi.

Izglītības kvalitātes valsts dienests (agrākā Izglītības valsts inspekcija) arī ir IZM pakļautībā. Attiecībā uz profesionālo izglītību dienesta funkcijas ir: izglītības programmu licencēšana (izņemot neformālo, interešu un augstāko izglītību); profesionālās izglītības kvalitātes novērtēšana (izņemot profesionālo augstāko izglītību).

Darba tirgus politikas īstenošana un bezdarbnieku izglītība ir **Nodarbinātības valsts aģentūras** (NVA, 1991) galvenās funkcijas. NVA ir Labklājības ministrijas pakļautībā, kura ar tās Darba departamentu ir atbildīga par aktīvās un pasīvās darba tirgus politikas vadību.

Skatīt organigrammu.

ĪSTENOŠANAS LĪMENIS

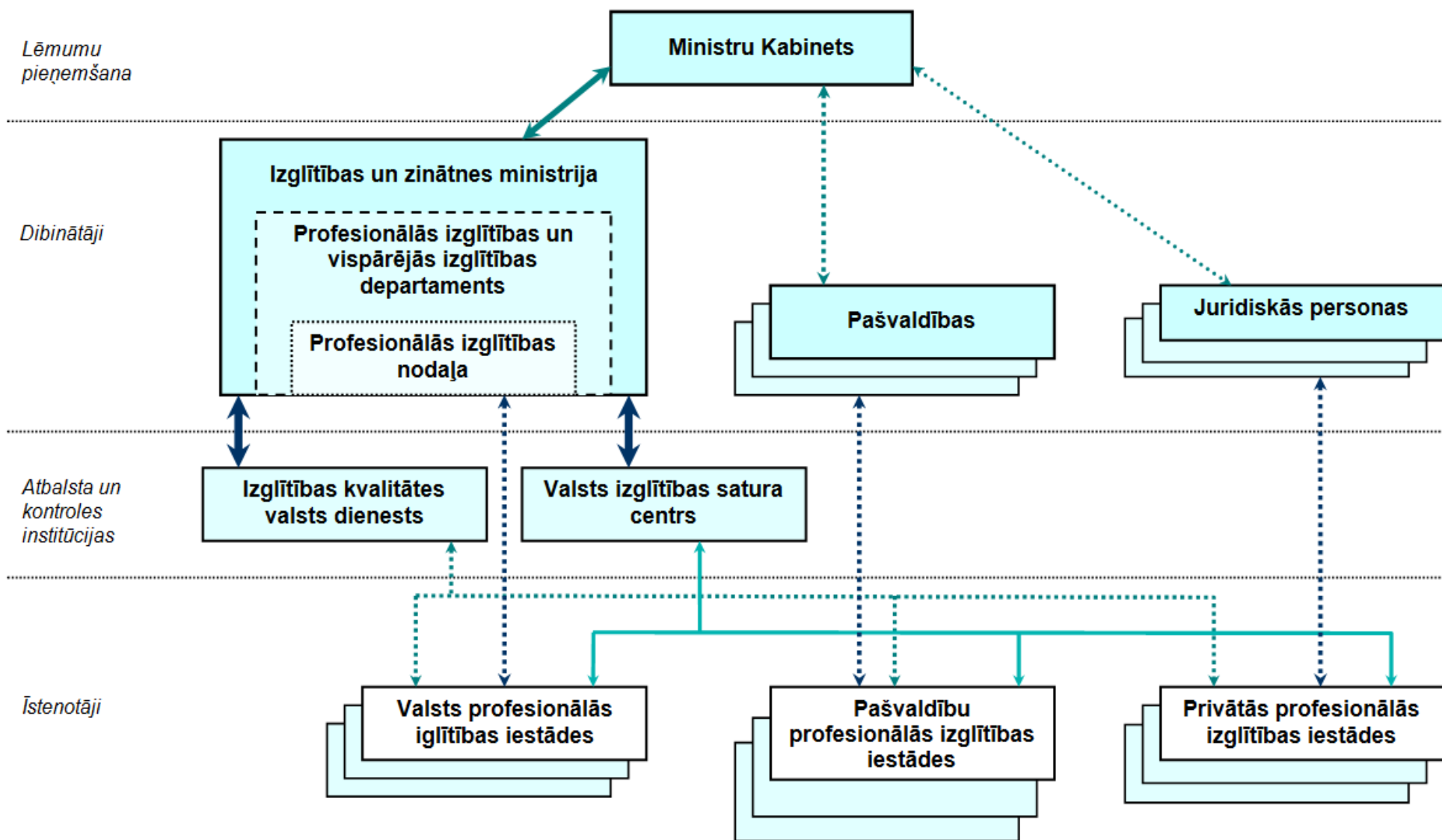
1990-to gadu sākumā, kad Latvija 1991.gadā atguva neatkarību, bija divu veidu profesionālās izglītības iestādes:

- Profesionālās izglītības iestādes (profesionālās pamatskolas, profesionālās vidusskolas, arodskolas, profesionālās ģimnāzijas), kuras piešķir kvalifikāciju strādnieku profesijās; mācību ilgums bija 1-4 gadi (pēc 9-gadīgas pamatskolas). Tikai 4-gadīgās programmas (ko īstenoja profesionālās ģimnāzijas) paralēli nodrošināja vispārējo vidējo izglītību un tādējādi iespēju stāties augstskolās.
- Vidējās specialās profesionālās izglītības iestādes, kurās varēja iegūt tehniķa, mūziķa, medicīnas māsas u.c. Kvalifikāciju; izglītības ilgums bija 4-5 gadi (pēc 9-gadīgas pamatskolas) vai īsāks – pēc vidējās izglītības. Visas šīs institūcijas (parasti sauktas par tehnikumiem vai koledžām) nodrošināja vispārējās vidējās izglītības ieguvu un iespēju stāties augstskolā.

Izglītības iestāžu struktūras reformas tika aizsāktas 1999.gadā, kad ar Profesionālās izglītības likuma pieņemšanu tika iedibināta pašreizējā profesionālās izglītības iestāžu struktūra. Profesionālās izglītības iestādes tiek iedalītas pēc to dibinātāja: **valsts, pašvaldības vai privātā izglītības iestāde**. Lielākā daļa profesionālo izglītības iestāžu pieder valstij: 2010./2011.m.g. bija 73 valsts profesionālās izglītības iestādes, 6 pašvaldību un 4 privātās profesionālās skolas.

Saskaņā ar „Izglītības attīstības koncepciju 2002.-2005.gadam” (2002) jau 1990-to gadu vidū izglītības iestāžu tīkla optimizācija tika izvirzīta par vienu no mērķiem, kas turpinājās tālākajos plānošanas periodos. Izglītības iestāžu tīkla optimizācija skar audzēkņu un skolotāju skaita attiecību, audzēkņu skaitu grupā un izglītības kvalitāti. Tādējādi kopš 1990-to gadu sākuma ir samazinājies profesionālās izglītības iestāžu skaits: 133 izglītības iestādes 1995./1996.m.g., 120 skolas 2000./2001.m.g. un 83 skolas 2010./2011.m.g.. Ekonomiskās recesijas laikā šis jautājums kļuva vēl būtiskāks (skatīt 3.2.3. nodaļu). Vienaļcīgi augstākās izglītības iestāžu skaits ir dubultojies (28 augstskolas un koledžas 1995./1996.m.g., 33 – 2000./2001.m.g., 58 – 2010./2011.m.g.), jo tika dibinātas daudzas privātas augstskolas.

1 DIAGRAMMA: PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO INSTITŪCIJU ORGANIGRAMMA

4.4 PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS NORMATĪVIE AKTI

Latvijas Republikas Izglītības likums (1991) noteica, ka darbinieku kvalifikācijas paaugstināšana, pārkvalificēšana un pašizglītība ir izglītības sistēmas daļas, un tajā bija iekļauti atbilstoši likuma panti. Taču tālākizglītība kā tāda likumā neparādījās. Likums noteica galvenos uzdevumus darbinieku kvalifikācijas paaugstināšanas un pārkvalificēšanas institūcijām, darba devēju un darba ņēmēju pienākumus šajā ziņā. Individīdiem, kas paaugstināja savu kvalifikāciju pašizglītības ceļā, bija jānoliek eksternātā eksāmens attiecīgā diploma vai kvalifikācijas iegūšanai.

Kvalifikācijas paaugstināšanas un pārkvalificēšanas procedūras noteica attiecīgās ministrijas rīkojumi. Kvalifikācijas paaugstināšanu un pārkvalificēšanu darbiniekiem ar augstāko izglītību realizēja attiecīgā profila augstskola.

Kad 1999.gadā tika pieņemts Profesionālās izglītības likums, tas profesionālās izglītības sistēmā ietvēra profesionālās tālākizglītības programmas un noteica, ka profesionālās tālākizglītības programmās netiek ierobežota uzņemšana un to ilgums. 2001.gadā Profesionālās izglītības likumā tika pieņemti būtiski grozījumi attiecībā uz tālākizglītību – tika ienesti divi jauni profesionālās izglītības veidi:

- Profesionālā tālākizglītība – profesionālās izglītības īpašs veids, kas pieaugušajiem ar iepriekšēju izglītību un profesionālo pieredzi dod iespēju iegūt noteikta līmeņa profesionālo kvalifikāciju;
- Profesionālā pilnveide – profesionālās izglītības īpašs veids, kas personām neatkarīgi no vecuma un iepriekšējās izglītības vai profesionālās kvalifikācijas dod iespēju apgūt darba tirgus prasībām atbilstošas sistematizētas profesionālās zināšanas un prasmes.

Tādējādi šie grozījumi ienesa pieaugušo profesionālo tālākizglītību un izveidoja izglītības sistēmu, kas ļauj cilvēkiem, neatkarīgi no viņu vecuma un iepriekšējās pieredzes vai kvalifikācijas, apgūt darba tirgum nepieciešamās zināšanas un prasmes. Šie un citi Profesionālās izglītības likuma (1999) grozījumi veido profesionālās tālākizglītības pašreizējo juridisko ietvaru (skatīt 4.2. nodaļu).

Otrs nozīmīgs solis bija MK noteikumu „Kārtība, kādā novērtē ārpus formālās izglītības sistēmas apgūto profesionālo kompetenci” (2011.gada februāris) pieņemšana, kas iedibināja neformālā/ikdienas izglītībā iegūto zināšanu un prasmju atzīšanas sistēmu. Noteikumi nosaka kārtību, kādā tiek novērtēta ārpus formālās izglītības iegūtā EKI 3.-4. līmenim atbilstoša profesionālā kompetence (izņemot reglamentētās profesijas) un izsniegts formāls izglītību apliecināošs dokuments.

4.5 PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS INSTITUCIONĀLAIS IETVARŠ UN ORGANIGRAMMA

1990-tajos gados saskaņā ar Izglītības likumu (1991) viens no profesionālās izglītības un profesionālās speciālās izglītības uzdevumiem bija darbinieku kvalifikācijas paaugstināšana un pārkvalificēšana. Darbinieku ar augstāko izglītību kvalifikācijas paaugstināšana un pārkvalificēšanu realizēja attiecīgā profila augstskola.

Profesionālās izglītības likums (1999) ieviesa profesionālās tālākizglītības jaunus paveidus, kurus galvenokārt nodrošina profesionālās izglītības iestādes, kas piedāvā sākotnējo profesionālo izglītību, un pieaugušo izglītības centri. Pašlaik darbojas virkne privātu pieaugušo izglītības centru, no kuriem daži ir ar filiālēm Latvijas reģionos.

Organigrammu skatīt 4.3. nodaļā.

5. SĀKOTNĒJĀ PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBA

5.1 SĀKOTNĒJĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS PAMATS UN IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS SHĒMA

Latvijas izglītības sistēma ietver pirmsskolas izglītību, 9-gadīgu pamatizglītību, vidējo izglītību un augstāko izglītību. Pēcvidējā izglītība netiek speciāli izdalīta un tā visbiežāk iekļaujas vidējā izglītībā.

Pirmsskolas izglītība (ISCED 0) ir paredzēta bērniem 5-7(6) gadu vecumā un to nodrošina vispārējās izglītības iestādes vai bērnudārzi kā daļu no obligātās pamatizglītības.

Pamatizglītība (sākuma un zemākā vidējā līmenī) (ISCED 1 un 2) ilgst deviņus gadus un ir obligāta bērniem no 7 gadu vecuma (vai 6 gadu vecuma kopš 2009) un vecākiem bērniem. Valsts pamatizglītības standarts nosaka pamatizglītības programmu un valsts pārbaudījumu saturu. Pamatizglītības sekmīgas apguves rezultātā tiek izsniegta apliecība par vispārējo pamatizglītību.

Jauniešiem, kuri līdz 16 gadu vecumam nav pabeiguši pamatizglītību, jāturpina mācības, lai pabeigtu programmu, līdz tie kļūst 18 gadus veci. Viņi var arī izvēlēties profesionālās izglītības programmu pirmā vai otrā profesionālās kvalifikācijas līmeņa iegūšanai un pabeigt obligāto pamatizglītības programmu.

Pēc pamatizglītības jaunieši var izvēlēties vispārējo vai profesionālo vidējo izglītību (ISCED 3). Ir četri vispārējās vidējās izglītības programmu virzieni: vispārīgizglītojošais virziens, humanitārais un sociālais virziens, matemātikas, dabaszinību un tehnikas virziens un profesionālais virziens (piemēram, mākslā, mūzikā, komerczinībās, sportā). Vispārējā vidējā izglītībā ir virkne obligāto mācību priekšmetu (piemēram, latviešu valoda, divas svešvalodas, matemātika, informātika u.c.). Katrā programmā ir iekļauti obligātie un izvēles mācību priekšmeti atbilstoši programmas virzienam. Programmu īstenošanu regulē valsts ar izglītības standartu palīdzību, kas nosaka to līmeni, formu un mērķa grupas. Valsts izglītības standarti definē programmu stratēģiskos mērķus un katras programmas galvenos uzdevumus, obligāto saturu, pamatprincipus un novērtēšanu.

Pēc sekmīgas vispārējās vidējās izglītības programmas beigšanas tiek piešķirts atestāts par vispārējo vidējo izglītību un sekmju izraksts. Pēc obligāto valsts centralizēto eksāmenu nokārtošanas tiek piešķirts vispārējās vidējās izglītības sertifikāts, kas dod tiesības iestāties augstākās izglītības programmās. Jāatzīmē, ka šie eksāmeni ir obligāti visiem vispārējās vidējās izglītības skolēniem; viņiem jākārtos četri centralizētie eksāmeni – trīs ir valsts noteiktie pārbaudījumi (latviešu valoda, matemātika, svešvaloda) un vienā mācību priekšmetā izvēlas skolēns.

Profesionālās izglītības programmas nodrošina profesionālās vidusskolas (profesionālās vidējās izglītības programmas) un profesionālās skolas (profesionālās pamatizglītības un arodizglītības programmas) Profesionālās izglītības likums (2001) nosaka profesionālās izglītības programmu veidus:

- Profesionālās pamatizglītības programmas ilgst trīs gadus un ir paredzētas audzēkņiem ar nepabeigtu vispārējo pamatizglītību (pēc vismaz septiņu klašu pabeigšanas, bet vismaz 15 gadu veciem); beidzēji saņem apliecību par profesionālo pamatizglītību un pirmā līmeņa profesionālo kvalifikāciju;
- Arodizglītības programmas ilgst 2-3 gadus audzēkņiem ar pamatizglītību vai vismaz 15 gadus vecumu sasniegušiem, beidzēji saņem atestātu par arodizglītību un otrā līmeņa profesionālo kvalifikāciju; viņi var turpināt mācības divgadīgās profesionālās vidējās izglītības programmās (skatīt zemāk);
- Profesionālās vidējās izglītības programmas ilgst 4 gadus un ir paredzētas obligāto pamatizglītību ieguvušajiem jauniešiem; beidzēji saņem diplomu par profesionālo vidējo izglītību un trešā līmeņa profesionālo kvalifikāciju (skatīt zemāk);
- Profesionālās pēcvidējās izglītības programmas (ISCED 4B) ir paredzētas vidusskolu beidzējiem un tajās tiek pilnveidotas tikai profesionālās prasmes un zināšanas;
- Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības (koledžas izglītības) programmas;

- Otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības (augstskolas izglītības) programmas.

Pēc arodizglītības tie audzēkņi, kas vēlas iegūt sertifikātu par vispārējo vidējo izglītību, var apmeklēt divgadīgu izlīdzinošo vispārējās vidējās izglītības programmu. Šī programma sastāv no vispārējiem mācību priekšmetiem un noslēdzas ar centralizētajiem eksāmeniem (skatīt iepriekš).

Augstākās izglītības līmenī (ISCED 5) ir pieejamas akadēmiskās un profesionālās studiju programmas, kuras īsteno universitātes vai citas augstskolas. Saskaņā ar Augstskolu likumu (1995) un Profesionālās izglītības likumu (1999), augstākās izglītības līmeņa programmas iedala: pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība (koledžas izglītība) un otrā līmeņa profesionālā augstākā izglītība jeb augstskolas izglītība. Skatīt 5.7. nodaļu.

Pabeidzot profesionālo vai profesionālo augstāko izglītību, tiek piešķirta noteikta līmeņa profesionālā kvalifikācija:

- Pirmais profesionālās kvalifikācijas līmenis (EKI 3. līmenis) – teorētiskā un praktiskā sagatavotība, kas dod iespēju veikt vienkāršus uzdevumus noteiktā praktiskās darbības sfērā (pavāra palīgs, namdara palīgs u.tml.);
- Otrais profesionālās kvalifikācijas līmenis (EKI 4. līmenis) – teorētiskā un praktiskā sagatavotība, kas dod iespēju patstāvīgi veikt kvalificētu izpildītāja darbu (namdaris, frizieris, pavārs, metinātājs u.tml.);
- Trešais profesionālās kvalifikācijas līmenis (EKI 4. līmenis) – paaugstināta teorētiskā sagatavotība un profesionālā meistarība, kas dod iespēju veikt noteiktus izpildītāja pienākumus, kuros ietilpst arī izpildāmā darba plānošana un organizēšana (dažādi tehniķi, automehāniķis, viesnīcu servisa speciālists u.tml.);
- Ceturtais profesionālās kvalifikācijas līmenis (EKI 5. līmenis) – teorētiskā un praktiskā sagatavotība, kas dod iespēju veikt sarežģītu izpildītāja darbu, kā arī organizēt un vadīt citu speciālistu darbu;
- Piektais profesionālās kvalifikācijas līmenis (EKI 6.-7. līmenis) – noteiktas nozares speciālista augstākā kvalifikācija, kas dod iespēju plānot un veikt arī zinātniskās pētniecības darbu attiecīgajā nozarē.

Lai iegūtu profesionālo kvalifikāciju, profesionālās izglītības audzēkņiem programmas nobeigumā jākārtos valsts kvalifikācijas eksāmens. Kvalifikācijas eksāmena saturu un procedūru profesionālās pamatzglītības un vidējās izglītības līmenī nosaka MK noteikumi „Profesionālās kvalifikācijas eksāmenu norises kārtība akreditētās profesionālās izglītības programmās” (2011.gada augusts).

Sākotnējās profesionālās izglītības stratēģiskie mērķi un galvenie uzdevumi ir noteikti valsts profesionālās izglītības standartos, kurus regulē attiecīgi MK noteikumi (2000). Profesionālās izglītības stratēģiskie mērķi ir:

- Sagatavot audzēkņus darbībai noteiktā profesijā, veicinot viņu pilnveidošanos par garīgi un fiziski attīstītu, brīvu, atbildīgu un radošu personību;
- Veicināt zināšanu un prasmju apguvi, attieksmju veidošanos, kas audzēknim nodrošina otrā vai trešā līmeņa profesionālās kvalifikācijas ieguvu un sekmē viņa konkurētspēju mainīgos sociālekonomiskajos apstākļos;
- Sekmēt audzēkņa pozitīvas attieksmes veidošanos pret līdzcilvēkiem un valsti, veicināt viņa pašapziņu un spēju uzņemties Latvijas pilsoņa pienākumus;
- Radīt motivāciju profesionālajai attīstībai un tālākizglītībai un nodrošināt audzēknim iespēju sagatavoties izglītības turpināšanai profesionālās augstākās izglītības pakāpē.

Kā minēts 2.1.nodaļā, **galvenie izaicinājumi sākotnējai profesionālajai izglītībai** ir saistīti ar tās pievilcības un kvalitātes paaugstināšanu, sadarbības stiprināšanu ar sociālajiem partneriem un profesionālās izglītības iestāžu tīkla reformu.

Veicināt iesaistīšanos sākotnējā profesionālā izglītībā un samazināt atskaitīto audzēkņu skaitu – tā ir viena no izglītības politikas prioritātēm, kas minēta dažādos plānošanas dokumentos. Pēdējais no tiem – koncepcija „Profesionālās izglītības pievilcības paaugstināšana un sociālo partneru līdzdalība profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšanā” (2009) – paredz pilnveidot profesionālās izglītības veidus un programmas, izveidot nacionālo kvalifikāciju ietvarstruktūru

(pasākums pabeigts), diferencēt profesionālās izglītības iestādes, nolīdzsvarot prasības profesionālās un vispārējās vidējās izglītības apguvei, un veicināt sociālo partneru līdzdalību izglītības politikas veidošanā un īstenošanā. Vēl jo vairāk, sākotnējās profesionālās izglītības audzēkņi saņem ikmēneša stipendijas no valsts un ESF līdzekļiem. Stipendijas apjoms ir atkarīgs no audzēkņu sekmēm un nodarbību apmeklētības. Skatīt 10.2. nodaļu.

Izglītības programmas tiek veidotas atbilstoši valsts profesionālās izglītības standartiem, attiecīgajiem profesiju standartiem un Valsts izglītības satura centra (VISC, kopš 2009.gada jūlija) rekomendācijām. Pēc tam programmu izvērtē VISC un tā tiek licencēta Izglītības kvalitātes valsts dienestā (kopš 2009.gada jūnija) (skatīt 4.3. nodaļu). VISC veido programmu paraugus profesionālajai pamatzglītībai, arodizglītībai, vidējai profesionālai izglītībai, kā arī profesionālai tālākizglītībai un konsultē izglītības iestādes. Sociālie partneri vairāk ir iesaistīti profesiju standartu izstrādāšanā, uz kuru pamata izglītības iestādes veido programmas.

Saskaņā ar Profesionālās izglītības likumu (1999) profesionālās izglītības programmās ir noteikti to uzdevumi, saturs, īstenošanas plāns, uzņemšanas prasības un nepieciešamie cilvēkresursi un finansiāli/materiālie resursi. Parasti programmas vairāk ir vērstas uz ieguldījumiem tajās.

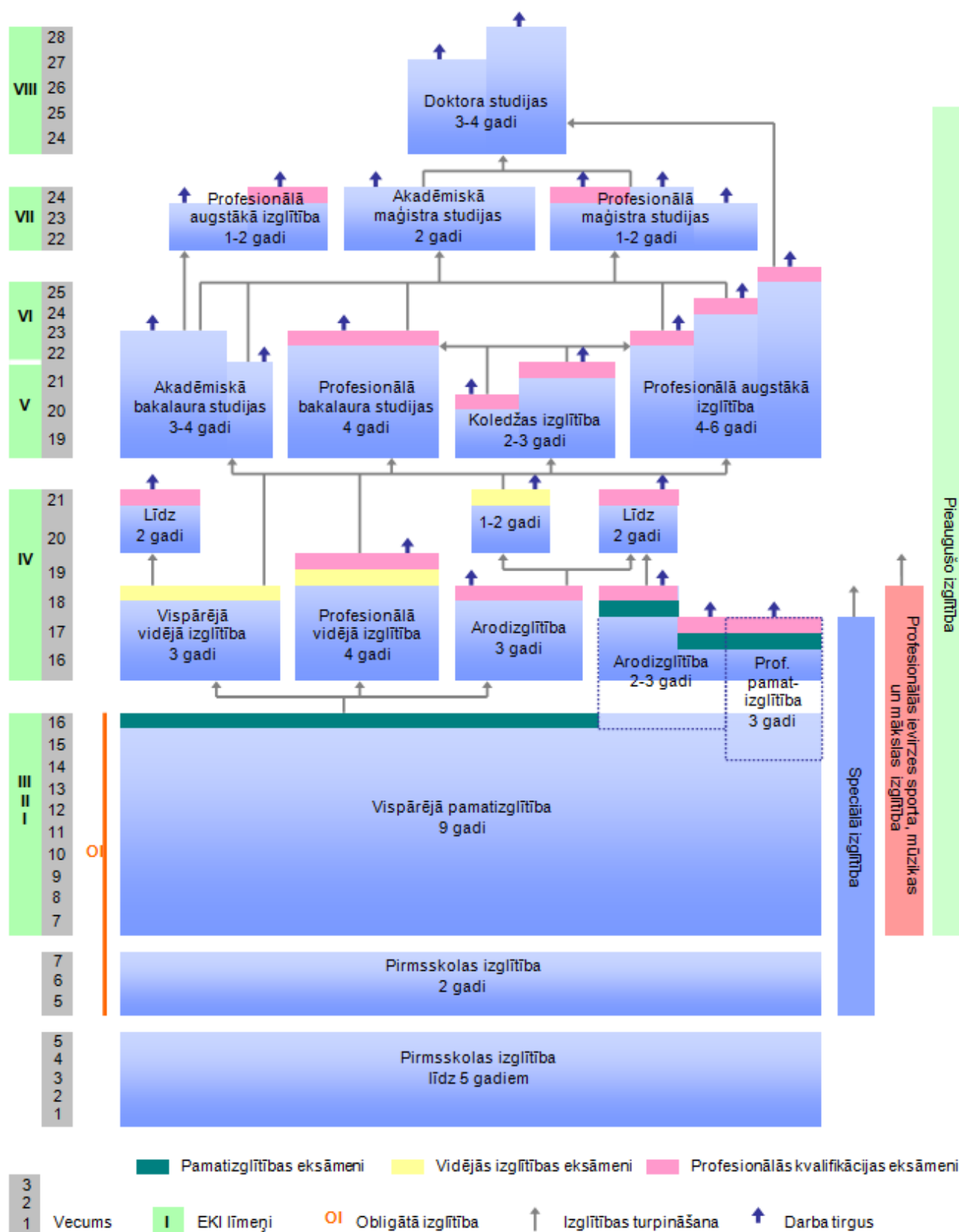
Mācīšanas metodes un materiālus atbilstoši programmai un mācību situācijai izvēlas skolotājs. Tā kā metodes ir atkarīgas no skolotāja izvēles, profesionālās izglītības standartos ir iekļauts ieteicamās literatūras saraksts. Tomēr skolotāji tiek mudināti izmantot inovatīvas pedagoģiskās pieejas, lai veicinātu audzēkņu radošumu un neatkarību.

Profesionālās izglītības kvalitātes kontroli (kopš 2002.gada) valstī nodrošina izglītības programmu un iestāžu akreditācija, ko reglamentē MK noteikumi „Kārtība, kādā akreditē vispārējās un profesionālās izglītības programmas, izglītības iestādes un eksaminācijas centrus” (2010). Akreditācijas princips nodrošina, ka programmu saturs atbilst publiski sniedzamas profesionālās izglītības standartiem un profesiju standartiem. Akreditācija palīdz izglītību padarīt caurskatāmu un tādējādi veicina Latvijas kvalifikāciju atzīšanu citās valstīs. Viena no Izglītības kvalitātes valsts dienesta (kopš 2009.gada) funkcijām ir profesionālās izglītības programmu licencēšana un akreditācija, un profesionālās izglītības iestāžu un eksaminācijas centru akreditācija. Akreditācijas process ietver gan pašnovērtējumu, gan ārējo novērtējumu, kurā piedalās ārējo ekspertu komisija ar sociālo partneru pārstāvjiem. Akreditācijas procedūra attiecas uz visām formālās izglītības institūcijām neatkarīgi no to dibinātājiem (valsts, pašvaldības vai privātās institūcijas). Tikai akreditētas pašvaldību vai privātās profesionālās izglītības iestādes var pretendēt uz valsts finansējumu profesionālās tālākizglītības īstenošanai.

Ekonomiskās lejupslīdes apstākļos izglītības programmu akreditācijas procedūra tika vienkāršota (ar grozījumiem MK noteikumos 2009.gada jūlijā), lai samazinātu izglītības sniedzēju izdevumus. Piemēram, ekspertu skaits ārējās novērtēšanas komisijā tika diferencēts atbilstoši audzēkņu un programmu skaitam konkrētajā izglītības iestādē. Tika paredzēta iespēja pagarināt izglītības iestāžu akreditācijas periodu par vēl diviem gadiem, ja akreditācijas komisija izteica šādu priekšlikumu vai ja izglītības iestādes dibinātājs nolēma to renovēt, reorganizēt vai likvidēt.

Augstākās izglītības līmenī, saskaņā ar Augstskolu likumu (1995), izglītības iestāžu un programmu licencēšanu un akreditāciju īsteno Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centrs.

2. DIAGRAMMA: LATVIJAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMA

5.2 SĀKOTNĒJĀ PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBA ZEMĀKAJĀ LĪMENĪ

Sākotnējā profesionālā izglītība zemākajā līmenī tiek realizēta kā profesionālās pamatizglītības programmas (skatīt tabulu)

IZGLĪTĪBAS PROGR. NOSAUKUMS	UZŅEMŠANAS PRASĪBAS	GALVENĀS TAUTSAIMNIECĪ- BAS NOZARES	ATTIECĪGAIS ISCED LĪMENIS UN ORIENTĀCIJA/ MĒRĶIS	VISPĀRĒJO PROFESIONĀ- LO MĀCĪBU PRIEKŠMETU ATTIECĪBA	TEORIJAS UN PRAKSES ATTIECĪBA (%)	VIDĒJAIS MĀCĪBU ILGUMS	TĀLĀKĀS IZGLĪTĪBAS IESPĒJAS
Profesionālās pamat- izglītības programma (ieskaitot ped. korekcijas programmu)	1) pamat- izglītība 2) nepabeigta pamat- izglītība, bet sasniegts vismaz 15 gadu vecums	Primārās nozares, apstrādes rūpniecība, būvniecība, komerc- pakalpojumi un citi pakalpojumi	2a, 2c	60:40	35:65	1-2 gadi (vai 3 gadi ar pedagoģisko korekciju)	Profe- sionālās vidējās izglītības programmas

Profesionālās pamatizglītības programmās (ISCED 2A, 2C) tiek uzņemti jaunieši neatkarīgi no viņu iepriekšējās izglītības, bet ne ātrāk kā gadā, kurā viņi sasniedz 15 gadu vecumu. Jaunieši ar nepabeigtu pamatizglītību tiek uzņemti profesionālās izglītības programmās ar pedagoģisko korekciju (kas paredzētas jauniešiem, kuri pametuši skolu vai kuriem ir zems pamatzināšanu un pamatprasmju līmenis – programmas mērķis ir reintegrēt šādus jauniešus izglītības sistēmā).

Audzēkņu mācību sasniegumi Latvijā tiek vērtēti ar atzīmi 10 ballu skalā (10, 9 – augsts apguves līmenis, 8-6 – optimāls apguves līmenis, 5-4 – vidējs apguves līmenis, 3-1 – zems apguves līmenis). Ja pārbaudījumā nav iespējams piemērot vērtējumu 10 ballu skalā, var izmantot vērtējuma skalu – „ieskaitīts” vai „neieskaitīts”.

Profesionālās pamatizglītības apguvi noslēdz kvalifikācijas eksāmens pirmā kvalifikācijas līmeņa iegūšanai (EKI 3. līmenis), kas nozīmē, ka iegūta teorētiskā un praktiskā sagatavotība, kas dod iespēju veikt vienkāršus uzdevumus noteiktā praktiskās darbības sfērā, piemēram, pavāra vai namdara palīgs. Audzēkņi ar nepabeigtu vispārējo pamatizglītību kārto valsts eksāmenus latviešu valodā (diferencētu atbilstoši izglītībai latviešu vai citās valodās), matemātikā, Latvijas vēsturē, svešvalodā un dzimtajā valodā nacionālo minoritāšu izglītības programmās.

Šo programmu akreditācija notiek līdzīgi kā citām profesionālās izglītības programmām, un tās ir pašreizējās kvalifikāciju sistēmas sastāvdaļa

1.TABULA: SKOLĒNI/AUDZĒKŅI PAMATIZGLĪTĪBĀ PĒC PROGRAMMU VEIDA (DAUDZUMS UN ĪPATSVARS PROCENTOS) 2009.GADĀ							
VALSTS	KOPĀ ISCED2	ISCED2 VISP. (SKAITS)	ISCED2 VISP. (%)	ISCED2 PP (SKAITS)	ISCED2 PP (%)	ISCED2 PROF. (SKAITS)	ISCED2 PROF. (%)
EU-27	22064045	21484802	97,4	335599	1,5	243644	1,1
LV	73698	72969	99,0	:	:	729	1,0

Avots: Eurostat (UOE); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 13.05.2011.

Kā redzams tabulā, profesionālā pamatizglītība nav plaši izplatīta, jo vispārējā pamatizglītība ir obligāta, un pēc tās iegūšanas jaunieši biežāk izvēlas vidējās izglītības programmas. Tomēr šādu

izglītības veidu ir nepieciešams nodrošināt kā iespēju tiem jauniešiem, kas nav pabeiguši pamatzglītību.

5.3 SĀKOTNĒJĀ PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBA VIDĒJĀ LĪMENĪ (GALVENOKĀRT SKOLĀS)

Vidējā līmenī Latvijā ir tikai izglītības iestādēs organizētas programmas un nepastāv cita veida izglītības iespējas (skatīt tabulu).

IZGLĪTĪBAS PROGR. NOSAUKUMS	UZŅĒMŠANAS PRASĪBAS	GALVENĀS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARES	ATTIECĪGAIS ISCED LĪMENIS UN ORIENTĀCIJA/ MĒRĶIS	VISPĀRĒJO UN PROFESIONĀLO MĀCĪBU PRIEKŠMETU ATTIECĪBA	TEORIJAS UN PRAKSES ATTIECĪBA (%)	VIDĒJAIS MĀCĪBU ILGUMS	TĀLĀKĀS IZGLĪTĪBAS IESPĒJAS
Arod- izglītības programma	Vispārējā vai profes- ionālā pamat- izglītība	primārās nozares, apstrādes rūpniecība, būvniecība, transports un sakari, komerc- pakalpojumi un citi	3C	60:40	35:65	2-3 gadi	profesionālā vidējā izglītība, izlīdzinošas vispārējās vidējās izglītības programmas
Profe- sionālā vidējā izglītības programma	Vispārējā vai profes- ionālā pamat- izglītība	pakalpojumi, sabiedriskie pakalpojumi	3A, 3B	60:40	50:50	3-4 gadi, 2 gadi pēc arod- izglītības	augstākās izglītības programmas
Izlīdzinošā vispārējās vidējās izglītības programma	Arod- izglītība	---	3A, 3B	100:0	---	2 gadi	augstākās izglītības programmas

Kā minēts 5.2. nodaļā, audzēkņu mācību sasniegumus vērtē ar atzīmi pēc 10 ballu skalas vai ar „ieskaitīts” vai „neieskaitīts”.

Gan arodizglītības, gan profesionālās vidējās izglītības programmu nobeigumā jākārt kvalifikācijas eksāmens profesionālās kvalifikācijas iegūšanai. Par arodizglītības programmas apguvi tiek izsniegts atestāts par arodizglītību un piešķirta otrā līmeņa kvalifikācija (teorētiskā un praktiskā sagatavotība, kas dod iespēju patstāvīgi veikt kvalificētu izpildītāja darbu, piemēram, namdaris, frizieris, pavārs, šuvējs, metinātājs – ISCED 3C). Šīs programmas nedod tiesības uzreiz turpināt izglītību augstskolās. Tiem, kas tomēr to vēlas, ir pieejams divgadīgs vispārējās vidējās izglītības izlīdzinošais kurss.

Par profesionālās vidējās izglītības apguvi tiek izsniegts diploms par profesionālo vidējo izglītību un piešķirta trešā līmeņa kvalifikācija (ISCED 3A, 3B). Turklāt profesionālās vidējās izglītības audzēkņiem jānokārto četri valsts centralizētie eksāmeni – latviešu valodā, matemātikā, svešvalodā un izvēles mācību priekšmetā, kā rezultātā tiek izsniegts vispārējās vidējās izglītības sertifikāts, kas dod tiesības stāties augstskolā.

Šo programmu akreditācija notiek līdzīgi kā citām profesionālās izglītības programmām (skatīt 5.1. nodaļu).

2.TABULA SKOLĒNI/AUDZĒKŅI VIDĒJĀ IZGLĪTĪBĀ PĒC PROGRAMMU VEIDA (DAUDZUMS UN ĪPATSVARS PROCENTOS) 2009.GADĀ

VALSTS	KOPĀ ISCED 3	ISCED 3 GEN (SKAITS)	ISCED 3 GEN (%)	ISCED 3 PV (SKAITS)	ISCED 3 PV (%)	ISCED 3 VOC (SKAITS)	ISCED 3 VOC (%)
EU27	20633767	10946188	53,0	:	:	9687579	47,0
LV	97808	62508	63,9	:	:	35300	36,1

Avots: Eurostat, (UOE); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 13.05.2011. Īpašie apzīmējumi : - nav piemērojams

Kā redzams tabulā, vispārējā vidējā izglītība ir populārāka nekā profesionālā vidējā izglītība, un pēdējos piecus gadus attiecība (64:36) ir bijusi nemainīga. Profesionālās izglītības prestiža celšana ir atzīmēta kā prioritāte vairākos politikas dokumentos, piemēram, koncepcijā „Profesionālās izglītības pievilcības paaugstināšana un sociālo partneru līdzdalība profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšanā” (2009.gada septembris), kā arī „Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010.-2015.gadam” (2010).

5.4 MAIŅU IZGLĪTĪBA (IESKAITOT MĀCEKĻU IZGLĪTĪBU)

Latvijas izglītības sistēmā netiek lietots termins „maiņu izglītība” (*alternance training*), bet **mācekļu izglītības sistēma** pastāv nelielā apjomā amatniecībā attiecībā uz tradicionālajām profesijām, piemēram, celtnieks, namdaris. Tā tiek realizēta atsevišķi no pārējām izglītības jomām un nav iekļauta izglītības programmu klasifikācijā (nav piešķirts atbilstošs ISCED līmenis). Likums „Par amatniecību” (1993) nosaka amatniecības organizatorisko pamatu, mācekļu izglītība pamatnosacījumus un amata meistara kvalifikācijas iegūšanas procedūru. Galvenā iesaistītā organizācija ir Latvijas Amatniecības kamera, kas ir pašpārvaldes organizācija.

Mācekļu izglītība tiek īstenota mācekļu programmās kā arī amata zellu un amata meistaru kvalifikācijas novērtēšanas programmās. Mācekļu programmās ietvertas mācības gan izglītības iestādē, gan darbavietā; novērtēšanas programmas vairāk vērstas uz amata zellu un amata meistaru eksaminēšanu, kas aprakstīts tālāk. Mācekļu izglītības programmas tiek izstrādātas konkrēto amatu profesionālajās asociācijās un apstiprinātas Latvijas Amatniecības kameras Amatu padomē. Programmu ilgumu regulē katra konkrētā amata profesionālā asociācija; tāpēc tas stipri variē. Amata meistara kandidātu teorētiskais mācību kurss parasti ilgst divus mēnešus un to piedāvā Latvijas Amatniecības kamera.

UZŅEMŠANAS PRASĪBAS

Par mācekli var kļūt neatkarīgi no iepriekšējās izglītības, bet māceklim jābūt sasniegušam 16 gadu vecumu (izņemot gadījumus, kad ir vecāku vai amata meistara atļauja).

Lai pieteiktos amata zellā eksāmenam, kandidātam, kas nav iesaistījies amatmācībā, jāiziet amatu vēstures kurss.

Lai pieteiktos amata meistara pārbaudījumam, kandidātam jābūt ar astoņus gadus ilgu pieredzi savā jomā. Gan amata zellu, gan amata meistaru kandidātiem jābūt Latvijas Amatniecības kameras profesionālās vai teritoriālās organizācijas biedram.

MĀCEKĻU IZGLĪTĪBAS KVALIFIKĀCIJAS, IZGLĪTĪBU APLIECINOŠO DOKUMENTU PIEŠĶIRŠANA UN TĀLĀKĀ IZAUGSME

Saskaņā ar likumu „Par amatniecību” (1993), izšķir šādus amatizglītības kvalifikācijas līmeņus:

- Māceklis,
- Amata zellis,
- Amata meistars,

- Akadēmiski izglītots amata meistars.

Amatizglītības kvalifikācija nedod iespējas strādāt reglamentētajās profesijās vai iekļauties formālās izglītības sistēmā. Nav izveidots arī mehānisms, kā tie, kas ir atskaitīti no mācekļu izglītības, var turpināt izglītību citā veidā.

Mācekļu izglītības rezultātā var iegūt amata zeļļa diplomu un pēc tam amata meistara diplomu. Amata zeļļa kvalifikācija tiek piešķirta pēc pārbaudījuma, kurā jāprezentē kvalifikācijas darbs un izmantotā tehnoloģija, kā arī jāparāda teorētiskās zināšanas. Amata meistara kvalifikācija tiek piešķirta pēc amata meistara pārbaudes programmas nokārtošanas. Amata meistars, kurš ieguvis augstāko izglītību atbilstošā jomā, kļūst par akadēmiski izglītotu amata meistaru.

Kā minēts iepriekš, mācekļu izglītība galvenokārt norit tradicionālajās profesijās, piemēram, celtnieks, podnieks, namdaris. MK „Noteikumos par amatiem, kuros personas profesionālā darbība ir uzskatāma par amatniecību” (2009), minēti 172 amati.

IZGLĪTĪBAS SNIEDZĒJI

Mācekļu izglītība var būt organizēta divējādi:

- Māceklis strādā kopā ar amata meistaru un teorētiskās zināšanas apgūst profesionālās izglītības iestādē; vai
- Māceklis ir profesionālās izglītības iestādes audzēknis un prakses laikā strādā kopā ar amata meistaru. Amatizglītības noslēgumā māceklim jānokārto amatniecības kameras organizēts pārbaudījums amata zeļļa kvalifikācijas iegūšanai.

Latvijas Amatniecības kamera organizē arī teorētiskās mācības amata meistara un amata zeļļa kvalifikācijas iegūšanai.

Saskaņā ar likumu „Par amatniecību” (1993) un „Amatniecības attīstības programmu” amatizglītību var iegūt šādās izglītības iestādēs:

- Amatniecības skolās (zeļļu skolās), kurās tiek gūta amatizglītība amatniecības reproduktīvā līmeņa sasniegšanai. Mācību ilgums šajās skolās ir atkarīgs no apgūstamā amata pēc pamatskolas vai vidusskolas beigšanas;
- Amatniecības vidusskolās, kurās paralēli zeļļa kvalifikācijas iegūšanai gūst arī pilnu vidējo izglītību. Pēc šīs vidusskolas beigšanas absolventiem ir tiesības iestāties jebkurā augstskolā. Šajās skolās mācību ilgums ir 5 gadi un šo skolu audzēkņus lielākoties komplektē no to skolēnu vidus, kuri guvuši izglītību padziļinātās amatniecības klasēs vai pamatskolās;
- Amatniecības meistarū skolās (koledžās vai tehnikumos), kuras dod radoši produktīvu amatniecības izglītību. Šajās skolās tiek iegūta augstākā amatu izglītība, tajās uzņem amata zeļļus un paralēli amata meistara izglītībai dod pedagoģisko izglītību amata mācekļu un zeļļu apmācīšanai savā uzņēmumā;
- Amatniecības augstskolās (akadēmijās, institūtos, universitātēs). Šajās izglītības iestādēs paralēli amatniecības augstākajai profesionālai izglītībai iegūst arī akadēmisko izglītību, kas ir nepieciešama amatniecības jautājumu izpētes, pedagoģijas un nozares administrācijas darbiniekiem;
- Amatniecības centros tiek organizēta amatizglītība, ir iespēja apgūt dažādus amatus.

Mācības var tikt organizētas arī citās izglītības iestādēs speciālu grupu vai klašu veidā.

MĀCEKĻU MĀCĪBU LĪGUMS

Mācekļu izglītība norit, pamatojoties uz Amatniecības kameras izstrādātu līgumu par izglītību, ko noslēdz māceklis un amata meistars. Līgums nosaka mācekļa un amata meistara atbildību. Mācekļu izglītības laikā māceklis ir uzskatāms par audzēkni/studentu, tomēr, tā kā māceklim jāapgūst vairāk zināšanas, prasmes un kompetences, viņi var saņemt zināmu finansējumu individuāliem projektiem. Taču šī finansējuma procedūra lielā mērā ir atkarīga no konkrētā amata un individuālā līguma.

STATISTIKA

kopš 1994.gada kopā reģistrēti 2593 amata meistari, 5651 amata zellis un 15 000 amatnieka kartes īpašnieki (pašnodarbinātas personas) un 150 amatniecības uzņēmumi. No 2004.gada kopā ar kvalifikācijas dokumentiem tiek izsniegti atbilstošā *amata prakses sertifikāti*. Amatniecības kamera plāno ieviest virkni pasākumu, lai palielinātu interesi par mācekļu izglītību, ietverot plašākas informācijas pieejamību profesionālās izglītības iestādēs un paplašinot amata meistaru tīklu, kas būtu ieinteresēti mācekļu izglītībā.

Kā minēts iepriekš, Latvijā profesionālā izglītība tiek realizēta galvenokārt izglītības iestādēs, un mācības darbavietā notiek mazā apjomā. Tāpēc tālāk dotajā tabulā dati nav iekļauti.

3.TABULA: AUDZĒKŅI PROFESIONĀLAJĀ VIDĒJĀ IZGLĪTĪBĀ PĒC PROGRAMMU TIPĀ, 2008 [%]																			
VALSTS	BE	CZ	DK	DE	EE	IE	ES	FR	CY	LV	LU	HU	NL	AT	PL	SI	SK	FI	SE
IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS	96	55	1	26	99	94	96	72	N	N	77	43	70	55	88	N	60	80	N
KOMBINĒTI	4	45	99	74	1	6	4	28	:	:	23	57	30	45	12	:	40	20	:
KOPĀ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Avots: Cedefop aprēķini pamatojoties uz Eurostat, UOE datiem, pēdējo reizi atjaunots 25.07.2010. (:) – dati nav pieejami; (N) - nenozīmīgi

5.5 CITAS IZGLĪTĪBAS IESPĒJAS JAUNIEŠIEM

Latvijā nepastāv citas jauniešu izglītības iespējas, izņemot pedagoģiskās korekcijas programmas (aprakstītas 5.2. nodaļā). Tās ir sākotnējās profesionālās izglītības sistēmas sastāvdaļa, kas noslēdzas ar tādu pat izglītības dokumentu un kvalifikāciju, bet to mērķis ir skolas pametušos jauniešus un jauniešus ar zemām pamatzināšanām un pamatprasmēm integrēt atpakaļ izglītības sistēmā, kā arī palīdzēt viņiem apgūt vienkāršas profesionālās prasmes.

5.6 PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBA PĒCVIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS LĪMENĪ (NE TERCIĀRAJĀ LĪMENĪ, GALVENOKĀRT IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS)

Latvijā šī izglītības pakāpe nav īpaši attīstīta, un saskaņā ar nacionālo izglītības klasifikāciju, pēcvidējās izglītības programmas pieder pie vidējās izglītība līmeņa un tiek realizētas galvenokārt izglītības iestādēs.

IZGLĪTĪBAS PROGR. NOSAUKUMS	UZŅEMŠANAS PRASĪBAS	GALVENĀS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARES	ATBILSTOŠAIS ISCED LĪMENIS UN ORIENTĀCIJA/MĒRĶIS	VISPĀRĒJO UN PROFESIONĀLO MĀCĪBU PRIEKŠMETU ATTIECĪBA	TEORIJAS UN PRAKSES ATTIECĪBA (%)	VIDĒJAIS MĀCĪBU ILGUMS	TĀLĀKĀS IESPĒJAS
Arod-izglītība	Vispārējā vidējā izglītība	Primārās nozares, apstrādes rūpniecība, būvniecība, transports un sakari, komercpakalpojumi un citi pakalpojumi, sabiedriskie pakalpojumi	4b	60:40	35:65	1 gads (2 gadi programmās, kas licencētas pirms 2009.gada)	Darba tirgus

Šis profesionālās izglītības programmu veids atšķiras no 5.3. nodaļā aprakstītā ar prasībām pēc iepriekšējās izglītības – šīs programmas paredzētas jauniešiem 18-20 gadu vecumā ar vispārējo

vidējo izglītību, un ir orientētas uz profesionālo zināšanu un prasmju apguvi. Tāpēc programmu īstenošanas laiks ir īsāks. Parasti pārējā ziņā tās ir līdzīgas profesionālās vidējās izglītības programmām. Skatīt 5.3. nodaļu.

Šīs izglītības programmas nav plaši izplatītas un statistika rāda, ka tajās iestājas 4% no vidusskolu beidzējiem.

5.7 PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBA TERCIĀRAJĀ LĪMENĪ (GALVENOKĀRT IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒS)

Augstākās izglītības programmas iedalās akadēmiskajās (iegūst grādu) un profesionālajās (iegūst grādu un profesionālo kvalifikāciju). Saskaņā ar Augstskolu likumu (1995) augstskolās iegūst šādus grādus:

- bakalaurs (akadēmiskais vai profesionālais grāds);
- maģistrs (akadēmiskais vai profesionālais grāds);
- doktors (zinātniskais grāds).

IZGLĪTĪBAS PROGR. NOSAUKUMS	UZŅĒMŠANAS PRASĪBAS	GALVENĀS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARES	ATBILSTOŠAIS STUDIJU LĪMENIS	VISPĀRĒJO UN PROFESIONĀLO STUDIJU PRIEKŠMETU ATTIECĪBA	TEORIJAS UN PRAKSES ATTIECĪBA (%)	VIDĒJAIS STUDIJU ILGUMS
Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas (koledžu programmas)	Vidējā izglītība	Primārās nozares, apstrādes rūpniecība, būvniecība, transports un sakari, komerc-pakalpojumi un citi	ISCED 5B Latvijas 4. prof. kvalifikācijas līmenis EKI 5. līmenis	36:64	70:30	2-3 gadi
Otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas (augstskolu programmas)	Vidējā izglītība vai bakalaura (akadēmiskais) grāds	pakalpojumi, sabiedriskie pakalpojumi	ISCED 5A 5. prof. kvalifikācijas līmenis EKI 6.-7. līmenis	17:83	70:30	4-5 gadi vismaz 4 gadi pēc vidējās izglītības un vismaz 2 gadi pēc koledžas izglītības
Augstskolu programmas:						
Īsā cikla studiju programmas	Pirmā līmeņa profesionālā augstākā izglītība vai bakalaura akadēmiskais grāds	Primārās nozares, apstrādes rūpniecība, būvniecība, transports un sakari, komerc-pakalpojumi un citi pakalpojumi, sabiedriskie pakalpojumi	ISCED 5A 5. prof. kvalifikācijas līmenis EKI 6. līmenis	Kopā 40 Latvijas kredītpunkti (KP, 1 Latvijas KP = 1,5 ECTS), no kuriem: - 4 KP teorētiskie kursi nozarē - 26 KP prakse - 10 KP valsts eksāmens (ieskaitot diplomdarbu)		1-2 gadi Kopējais studiju ilgums augstākajā izglītībā vismaz 4 gadi
Profesionālā bakalaura studijas vai Profesionālās augstākās izglītības	Vidējā izglītība		ISCED 5A 5. prof. kvalifikācijas līmenis EKI 6. līmenis	Kopā vismaz 160 Latvijas KP, no kuriem: - vismaz 20 KP vispārējie kursi - vismaz 36 KP nozares		vismaz 4 gadi

programmas				teorētiskie pamatkursi un IT - vismaz 60 KP nozares profesionālās specializācijas kursi - vismaz 6 KP brīvās izvēles kursi - vismaz 26 KP prakse - vismaz 12 KP valsts eksāmens (ieskaitot bakalaura darbu vai diplomdarbu)	
Profesionālā maģistra studijas	Bakalaura grāds		ISCED 5A 5. prof. kvalifikācijas līmenis EKI 7.līmenis	Kopā vismaz 40 Latvijas KP, no kuriem - vismaz 14 KP teorētiskie kursi - vismaz 6 KP prakse - 20 KP valsts eksāmens (ieskaitot maģistra darbu)	1-2 gadi kopējais studiju ilgums augstskolā vismaz 5 gadi

Augstskolas un koledžas realizē dažādas **studiju formas** – pilna laika, nepilna laika un tālmācība studijas – kas ir pieejamas visos studiju līmeņos un gandrīz visos studiju virzienos, tādējādi nodrošinot mūžizglītību.

Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības saturu veido studiju kursi (vispārējie un nozares studiju kursi), prakse un kvalifikācijas darbs. Studiju kursu un prakses saturu dažām profesijām nosaka profesiju standarti.. Otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības saturu veido (profesionālā bakalaura, profesionālā maģistra un profesionālās augstākās izglītības programmās) studiju kursi, prakse un bakalaura/maģistra darbs vai diplomdarbs. Studiju kursu un prakses saturu dažām profesijām nosaka profesiju standarti.

Koledžas un augstskolas izstrādā studiju programmas saskaņā ar valsts izglītības standartiem un attiecīgajiem profesiju standartiem. Izglītības standartus nosaka MK „Noteikumi par pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu” (2001) un „Noteikumi par otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu” (2001). Pašlaik augstskolas pārskata savas studiju programmas, lai ieviestu mācīšanās rezultātus akreditācijas saņemšanai.

Studentu **mācību sasniegumu vērtēšanā** tiek izmantoti testi, eksāmeni, semināri, prezentācijas, prakse, mājas uzdevumi, bet profesionālo studiju noslēgumā studenti kārtro kvalifikācijas eksāmenu un aizstāv bakalaura, maģistra darbu vai diplomdarbu/diplomprojektu (vērtējums 10 ballu skalā, 10 – izcili, 1 – ļoti, ļoti vāji).

Profesionālajā augstākajā izglītībā tiek piešķirti sekojoši diplomi (nav ietverti akadēmiskie grādi):

- Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības diploms;
- Profesionālās augstākās izglītības diploms vai profesionālās augstākās kvalifikācijas diploms;
- Profesionālā bakalaura diploms vai profesionālās augstākās kvalifikācijas diploms;
- Profesionālā maģistra diploms vai profesionālās augstākās kvalifikācijas diploms.

Kā redzams nākamajā tabulā, augstākās izglītības studentu sadalījums pēc programmu veidiem ir līdzīgs kā vidēji ES.

4.TABULA: STUDENTI ISCED 5.LĪMENĪ PA PROGRAMMU VEIDIEM (SKAITS UN ĪPATSVARS NO KOPĒJĀ) UN ISCED 6.LĪMENĪ (SKAITS) 2009.GADĀ

	KOPĀ ISCED 5	ISCED 5A (SKAITS)	ISCED 5A (%)	ISCED 5B (SKAITS)	ISCED 5B (%)	KOPĀ ISCED 6
EU 27	19505749	16370782	83,9	2617882	13,4	517085
LV	125360	102211	81,5	21124	16,9	2025

Avots: Eurostat (UOE); skatīts: 19.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 13.05.2011.

5.8 VALODU MĀCĪŠANA SĀKOTNĒJĀ PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBĀ

VALODU MĀCĪŠANA PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ UN TĀS MĒRĶI

Pamatizglītībā un vidējā izglītībā svešvaloda un latviešu valoda ir mācību pamatpriekšmeti, kuros tiek kārtoti centralizētie eksāmeni. Valodu mācīšanu profesionālajā izglītībā nosaka attiecīgie valsts izglītības standarti. Valodas ir ietvertas profesionālās izglītības programmās gan kā vispārējie mācību priekšmeti, gan kā profesionālo mācību priekšmetu daļa (atkarībā no izglītības jomas).

Saskaņā ar valsts profesionālās vidējās izglītības un arodizglītības standartiem (2000) vismaz vienas svešvalodas apgūšana ir profesionālās izglītības obligāta sastāvdaļa. Profesionālās vidējās izglītības un arodizglītības programmās valodu un komunikatīvās zinības veido 45% no visiem vispārējiem mācību priekšmetiem (latviešu valoda, svešvaloda un viens izvēles mācību priekšmets, kas var būt otrā svešvaloda). Obligāto svešvalodu sauc par pirmo svešvalodu, jo tā ir audzēkņa pirmā izvēle, bet svešvalodu kā izvēles mācību priekšmetu sauc par otro svešvalodu. Rezultātā mācību laikā audzēkņi ir pilnveidojuši latviešu valodas un svešvalodas(-u) prasmes.

Valodu mācību programmu saturu nosaka vispārējās vidējās izglītības (2008) un vispārējās pamatzglītības (2006) mācību priekšmetu standarti. Šie mācību priekšmetu standarti ir ietverti vispārējās izglītības standartos, ko regulē MK noteikumi. Profesionālās izglītības programmās audzēkņi apgūst arī specifisko terminoloģiju svešvalodā.

STATISTIKA PAR VALODU MĀCĪŠANOS

2010./2011.mācību gadā 79% no visiem profesionālās izglītības audzēkņiem apguva pirmo svešvalodu kā obligāto mācību priekšmetu un 37,1% audzēkņu – otro svešvalodu kā izvēles mācību priekšmetu (skatīt 5. un 6. tabulu). Statistika rāda, ka vispopulārākā pirmā svešvaloda ir angļu valoda, bet vispopulārākā otrā svešvaloda ir krievu valoda. Vācu valoda pakāpeniski ir zaudējusi savu popularitāti.

5.TABULA: PIRMĀS SVEŠVALODAS MĀCĪŠANĀS SĀKOTNĒJĀ PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBĀ							
MĀCĪBU GADS	KOPĒJAIS AUDZĒKŅU SKAITS	AUDZĒKŅI, KAS APGŪST PIRMO SVEŠVALODU (SKAITS UN %)					
		KOPĀ	% NO VISIEM	ANĢĻU	VĀCU	FRANČU	KRIEVU
2010/2011	35767	28256 100%	79,0	27660 97,9%	239 0,8%	0 0%	357 1,3%
2007/2008*	37667	31263 100%	83,0	30199 96,6%	696 2,2%	0 0%	368 1,2%
2005/2006	42737	34128 100%	79,9	31438 92,1%	2370 6,9%	27 0,1%	293 0,9%
2002/2003	46533	40253 100%	86,5	32033 79,6%	7649 19,0%	167 0,4%	404 1,0%

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija, 2011; * – nav ietverti privāto izglītības iestāžu audzēkņi

5.tabula rāda arī to, ka laikā no 2002.-2010. gadam ir samazinājusies pirmo svešvalodu apgūstošo audzēkņu daļa (no 86,5% līdz 79,0%).

6. TABULA: OTRĀS SVEŠVALODAS MĀCĪŠANĀS SĀKOTNĒJĀ PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBĀ								
MĀCĪBU GADS	KOPĒJAIS AUDZĒKŅU SKAITS	AUDZĒKŅI, KAS APGŪST OTRO SVEŠVALODU (SKAITS UN %)						
		KOPĀ	%NO VISIEM	ANĢĻU	VĀCU	FRANČU	KRIEVU	CITA
2010/2011	35767	13275 100%	37,1	206 1,6%	3243 24,4%	190 1,4%	9609 72,4%	27 0,2%
2007/2008*	37667	13726 100%	36,4	276 2,0%	4758 34,7%	232 1,7%	8460 61,6%	0 0%
2005/2006	42737	12832 100%	30,0	550 4,3%	4017 31,3%	410 3,2%	7855 61,2%	0 0%
2002/2003	46533	15065 100%	32,4	2881 19,1%	4359 28,9%	153 1,0%	7672 50,9%	0 0%

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija, 2011; * - nav ietverti privāto izglītības iestāžu audzēkņi.

Kā otrās svešvalodas vispopulārākās ir krievu un vācu valodas. 6. tabulā minētā „cita” otrā svešvaloda ir itāliešu valoda. No 2002. līdz 2010.gadam ir nedaudz palielinājusies tā audzēkņu daļa, kas apgūst otro svešvalodu (no 32,4% līdz 37,1%).

Nākamajās divas tabulās ilustrēta svešvalodu mācīšanās pa ISCED līmeņiem.

7.TABULA: PIRMĀS SVEŠVALODAS MĀCĪŠANĀS SĀKOTNĒJĀ PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBĀ PA ISCED LĪMEŅIEM 2010./2011.M.G.							
ISCED LĪMENIS	KOPĒJAIS AUDZĒKŅU SKAITS	AUDZĒKŅI, KAS MĀCĀS PIRMO SVEŠVALODU (SKAITS UN %)					
		KOPĀ	% NO VISIEM	ANĢĻU	VĀCU	FRANČU	KRIEVU
2C (PROFESIONĀLĀ PAMATIZGLĪTĪBA)	487	389 100%	79,9	353 90,7%	2 0,5%	0 0%	34 8,7%
3C (ARODIZGLĪTĪBA)	3587	2603 100%	72,6	2454 94,3%	85 3,2%	0 0%	64 2,5%
3A (PROFESIONĀLĀ VIDĒJĀ IZGLĪTĪBA)	29562	24241 100%	82,0	23928 98,7%	54 0,2%	0 0%	259 1,1%
4B (PĒCVIDĒJĀ IZGLĪTĪBA)	1857	749 100%	40,3	659 88,0%	90 12,0%	0 0%	0 0%
VISPĀRĒJĀS VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS IZLĪDZINOŠAIS KURSS	274	274 100%	100,0	266 97,1%	8 2,9%	0 0%	0 0%

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija, 2011.

2010./2011.mācību gadā visos ISCED līmeņos angļu valoda bija vispopulārākā.

8.TABULA: OTRĀS SVEŠVALODAS MĀCĪŠANĀS PA ISCED LĪMEŅIEM 2010./2011.MĀCĪBU GADĀ

ISCED LĪMENIS	KOPĒJAIS AUDZĒKŅU SKAITS	AUDZĒKŅI, KAS MĀCĀS OTRO SVEŠVALODU (SKAITS UN %)						
		KOPĀ	% NO VISIEM	ANĢĻU	VĀCU	FRANČU	KRIEVU	CITA
2C (PROFESIONĀLĀ PAMATIZGLĪTĪBA)	487	281 100%	57,7	41 14,6%	0 0%	0 0%	240 85,4%	0 0%
3C (ARODIZGLĪTĪBA)	3587	638 100%	17,8	31 4,9%	47 7,4%	0 0%	560 87,8%	0 0%
3A (PROFESIONĀLĀ VIDĒJĀ IZGLĪTĪBA)	29562	11971 100%	40,5	88 0,7%	3040 25,4%	190 1,6%	8626 72,1%	27 0,2%
4B (PĒCVIDĒJĀ IZGLĪTĪBA)	1857	142 100%	7,6	38 26,8%	56 39,4%	0 0%	48 33,8%	0 0%
VISPĀRĒJĀS VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS IZLĪDZINOŠAIS KURSS	274	243 100%	88,7	8 3,3%	100 41,2%	0 0%	135 55,6%	0 0%

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija, 2011

8.tabulā redzams, ka arodizglītības līmenī kā otro svešvalodu audzēkņi visbiežāk izvēlas krievu valodu (ISCED 3C); vācu valodu visbiežāk izvēlas vispārējās vidējās izglītības izlīdzinošā kursa audzēkņi (pēc arodizglītības programmām). Angļu valodu kā otro svešvalodu visbiežāk izvēlas pēcvidējās izglītības audzēkņi.

VALODU MĀCĪŠANAS METODES UN PASNIEGŠANAS VEIDI

Valodas tiek mācītas kā atsevišķi mācību priekšmeti. Mācīšanas metodes izvēlas skolotāji atbilstoši izglītības saturam un mācību situācijai.

NOVĒRTĒŠANA UN IZGLĪTĪBU APLIECINOŠĀ DOKUMENTA STANDARTS

Kā minēts iepriekš, profesionālās izglītības programmās valodas tiek mācītas saskaņā ar vispārējo mācību priekšmetu standartiem. Standartos iekļautie valodas prasmes kritēriji pamatojas Eiropas kopīgajās pamatnostādnēs valodu apguvei (*Common European framework for languages*, CEFL). Pašlaik (2011.gada septembrī) Valsts izglītības satura centrs gatavo dokumentāciju, lai izglītības dokumentos tiktu iekļauta atsauce uz valodas prasmes līmeni, atbilstoši Eiropas kopīgām pamatnostādnēm valodu apguvē.

Latviešu valodas (un dzimtās valodas) un svešvalodas mācīšanās noslēdzas ar centralizētiem valsts eksāmeņiem, tāpēc audzēkņi par eksāmenu rezultātiem saņem sertifikātu (skatīt 5.2. un 5.3. nodaļas).

6. PROFESIONĀLĀ TĀLĀKIZGLĪTĪBA

6.1 VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS POLITIKAS GALVENIE MĒRĶI

Saskaņā ar izglītības politikas dokumentiem pieaugušo izglītībai ir jāsekmē gan cilvēku personīgā izaugsme, gan jāapmierina sabiedrības vajadzības. Pieaugušo izglītībai jānodrošina individuālā izaugsme un jāpapildina esošie izglītības līmeņi neatkarīgi no iedzīvotāju vecuma un iepriekšējās izglītības. „Mūžizglītības politikas pamatnostādnes 2007.-2013.gadam” (2006) un tās īstenošanas programma iezīmē galvenās mūžizglītības prioritātes. Mūžizglītības politikas mērķi ir vērsti uz pieejamību, kvalitatīvas izglītības piedāvājumu un mūžizglītības juridiskās un administratīvās sistēmas veidošanu (skatīt 2.1. nodaļu).

Profesionālās tālākizglītības juridiskā bāze ir tāda pat kā sākotnējai profesionālai izglītībai (skatīt 4.2. nodaļu). Izglītības likums (1998) nosaka, ka pieaugušo izglītība ir daudzveidīgs mācību process, kas cilvēka mūža garumā nodrošina personības attīstību un konkurētspēju darba tirgū. Pieaugušajiem ir tiesības mācīties visa mūža garumā, neatkarīgi no formālās izglītības līmeņa. Programmu nobeidzuma pieaugušie saņem no izglītības sniedzēja apliecību par programmas beigšanu.

Pieaugušo izglītības finansēšanas jautājumi ir aplūkoti 10.3. nodaļā.

SOCIĀLO PARTNERU LOMA DALĪBAS VEICINĀŠANĀ PROFESIONĀLAJĀ TĀLĀKIZGLĪTĪBĀ

Uzņēmumi ir atbildīgi par savu darbinieku izglītības organizēšanu. Tādējādi darba devēji var izlemt, vai viņu darbiniekiem ir nepieciešama kāda izglītība un kā tai jābūt organizētai un finansētai (skatīt 10.3.3. nodaļu). Saskaņā ar likumu „Par pašvaldībām” (1994, 2010) pašvaldībām arī jāatbalsta savu iedzīvotāju izglītība, piemēram, piedāvājot līdzfinansējumu pieaugušo izglītībai savā teritorijā vai piesakoties konkursos par valsts finansējumu un izvēloties izglītības iestādi (skatīt 10.3.1. nodaļu).

Sadarbība ar sociālajiem partneriem šajā izglītības jomā realizējas Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomē un attiecīgās reģionālās apakšpadomēs (skatīt 4.3. nodaļu).

IZGLĪTOŠANĀS VEICINĀŠANĀ IESAISTĪTO INSTITŪCIJU LOMA UN PIENĀKUMI

Lai veicinātu profesionālās tālākizglītības pieejamību, 1995.-1996. gadā pašvaldības izveidoja pieaugušo izglītības centru reģionālo tīklu. Šie centri organizēja kursus konkrētajā reģionā dzīvojošajiem pieaugušajiem; parasti centros strādāja 3-4 konsultanti un/vai koordinatori.

Dalību tālākizglītībā veicināja mācību iespējas (bez maksas vai ar samazinātu dalības maksu), kuras tika piedāvātas ar ESF atbalstu. Visos reģionos ir virkne privāto izglītības sniedzēju (mācību centri) vai lieli mācību centri ar filiālēm visā valstī, kas īsteno gan profesionālo tālākizglītību, gan neformālās izglītības programmas. Vēl jo vairāk, šie privātās izglītības iestādes sadarbojas ar Nodarbinātības valsts aģentūru, kas pārrauga bezdarbnieku izglītību un darbojas reģionu līmenī (28 reģionālās filiāles).

GALVENIE ŠĶĒRŠĻI DALĪBAI PROFESIONĀLAJĀ TĀLĀKIZGLĪTĪBĀ UN PASĀKUMI TO PĀRVARĒŠANAI

Ekonomiskās recesijas laikā samazinājās profesionālās tālākizglītības finansēšana (valsts, pašvaldību, darba devēju, ziedojumu līmenī) un arī pašu iedzīvotāju finansiālās iespējas samazinājās. Vienlaicīgi plašākas izglītības iespējas parādījās ESF projektu ietvaros, it īpaši projektos, kas paredzēti bezdarbnieku izglītībai (skatīt 6.5. nodaļu).

6.2 FORMĀLĀ PROFESIONĀLĀ TĀLĀKIZGLĪTĪBA

Profesionālās izglītības likums (1999) nosaka formālās tālākizglītības divus veidus:

- Profesionālā tālākizglītība – minimālais programmas ilgums 960 stundas (lai iegūtu Latvijas trešā līmeņa profesionālo kvalifikāciju (EKI 4. līmenis) ar iepriekšējo profesionālo vidējo izglītību vai arodizglītību), 480 vai 640 stundas atbilstoši attiecīgo profesiju standartiem (lai iegūtu Latvijas otrā līmeņa profesionālo kvalifikāciju (EKI 4. līmenis) un bez iepriekšējās izglītības ierobežojumiem), un 480 stundas (lai iegūtu Latvijas pirmā līmeņa profesionālo kvalifikāciju (EKI 3. līmenis) un bez iepriekšējās izglītības ierobežojumiem);
- Profesionālā pilnveide – minimālais programmas ilgums 160 stundas (netiek piešķirts profesionālās kvalifikācijas līmenis, nav iepriekšējās izglītības ierobežojumu).

Profesionālā tālākizglītība ļauj pieaugušajiem ar iepriekšēju izglītību un darba pieredzi iegūt profesionālu kvalifikāciju. Tās noslēgumā vienmēr tiek piešķirta noteikta līmeņa valsts atzīta profesionālā kvalifikācija konkrētā profesijā. Profesionālā pilnveide ļauj cilvēkiem neatkarīgi no vecuma un iepriekšējās izglītības vai profesionālās kvalifikācijas apgūt darba tirgus prasībām atbilstošas sistematizētas profesionālās zināšanas un prasmes, kas arī var tikt atzīta kā formāla kvalifikācija.

Profesionālo tālākizglītību var iedalīt sekojoši:

- Personāla mācības uzņēmumos;
- Bezdarbnieku izglītība (ko organizē un finansē valsts);
- Pieaugušo mācības pieaugušo izglītības centros, vakarskolās u.tml. (saņem atbalstu no pašvaldībām);
- Dažādas mācību programmas un projekti, kas tiek finansēti no starptautiskām un vietējām institūcijām un fondiem un ko organizē valsts, pašvaldības, nevalstiskās un citas organizācijas;
- Individuālā tālākizglītība uz pašu iedzīvotāju rēķina.

Tālākizglītības veidi ir iekļauti izglītības programmu klasifikācijā (MK Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju, 2010) un attiecas uz pamatzglītības, vidējās izglītības un augstākās izglītības pakāpēm. Ar ISCED līmeņiem tie netiek saistīti, bet var attiekties uz Latvijas 1.-4. profesionālās kvalifikācijas līmeņiem, t.i., EKI 3.-5. līmenis (skatīt 2.2. nodaļu).

1.TABULA: TĀLĀKIZGLĪTĪBAS PROGRAMMU KLASIFIKĀCIJA

IZGLĪTĪBAS PAKĀPE	LKI/EKI LĪMENIS	PROFESIONĀLĀS KVALIFIKĀCIJAS LĪMENIS	PROGRAMMA
1. PAMAT- IZGLĪTĪBAS 1.POSMS	3	1	Profesionālā tālākizglītība, īstenojama bez iepriekšējās izglītības ierobežojuma
2. PAMAT- IZGLĪTĪBAS 2.POSMS	4	2	Profesionālā tālākizglītība, īstenojama pēc pilnīgas vai daļējas pamatzglītības programmas apguves
	-	-	Profesionālā pilnveide, īstenojama pēc pamatzglītības ieguves
3. VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS PAKĀPE	4	2 vai 3	Profesionālā tālākizglītība, īstenojama pēc vispārējās vai profesionālās vidējās izglītības ieguves
	-	-	Profesionālā pilnveide, īstenojama pēc vispārējās vai profesionālās vidējās izglītības ieguves
4. AUGSTĀKĀS IZGLĪTĪBAS PAKĀPE	5	4	profesionālā tālākizglītība, īstenojama koledžās un augstskolās studentiem ar vismaz 1.līmeņa profesionālo augstāko (koledžas) izglītību

Profesionālās tālākizglītības īstenošanā ir iesaistītas dažādas organizācijas: ministrijas, darba devēju organizācijas, arodbiedrības, augstskolu tālākizglītības departamenti un to tālmācības centri, Valsts administrācijas skola, pašvaldību mācību centri, rūpniecības un tirdzniecības

kameras, pieaugušo mācību centri, Nodarbinātības valsts aģentūra un citas ar izglītību saistītas organizācijas un asociācijas, kā arī privātās izglītības iestādes. Vispārējās izglītības programmas un daļu no profesionālās izglītības var apgūt nepilna laika programmās vakaros.

Profesionālās tālākizglītības programmas izstrādā izglītības sniedzēji saskaņā ar profesiju standartiem, kurus veido darba grupas, piedaloties sociālajiem partneriem (skatīt 8.2. nodaļu), un profesionālās izglītības standartiem. Saskaņā ar Profesionālās izglītības likumu (1999), profesionālās tālākizglītības programmu saturā jāietver 30% no valsts profesionālās vidējās izglītības standartā vai valsts arodizglītības standartā noteiktā satura. Tādējādi atlikusī programmas daļa ir atkarīga no izglītības iestādes vai klientu, kas var būt arī darba devēji, interesēm. Pirms plānot bezdarbnieku izglītību, Nodarbinātības valsts aģentūra veic regulāras darba devēju aptaujas, lai noskaidrotu darba tirgū pieprasītākās profesijas.

Profesionālās pilnveides un profesionāli orientētās izglītības programmu ilgumu un saturu nosaka pašas programmas.

Vispopulārākās profesionālās tālākizglītības programmas ir sociālajās zinātnēs, uzņēmējdarbībā, tiesībās, pakalpojumos, veselības un sociālajā aprūpē, svešvalodās, mākslā kā arī inženierzinātnēs, ražošanā, būvniecībā un skolotāju izglītībā.

Programmu akreditācija notiek saskaņā ar Profesionālās izglītības likumā (1999) noteiktajiem standartiem. Izglītības sniedzēji drīkst piedāvāt tikai licencētas un izglītības standartiem un profesiju standartiem atbilstošas programmas vai kursus. Visām publiski realizētām profesionālās tālākizglītības programmām, kas ir garākas par 480 stundām, un profesionālās pilnveides programmām, kas ir garākas par 160 stundām, ir jābūt akreditētām Izglītības un zinātnes ministrijā. Pieteikumos jāiekļauj informācija par programmas finansējumu, mērķauditoriju, programmas ilgumu, īstenošanas vietu u.c.. Arī šo programmu īstenošanai jābūt akreditētiem IZM. Ja profesionālās pilnveides programma ir īsāka par 160 stundām, programmas īstenošanai jāņem licence pašvaldībā šādas programmas īstenošanai.

Profesionālās tālākizglītības programmas noslēdzas ar valsts centralizēto kvalifikācijas eksāmenu, ko organizē IZM. Tā mērķis ir nodrošināt katras profesijas apgūšanas rezultātā vienādas zināšanas, kompetences un prasmes. Eksaminācijas procesā ir iesaistīti arī sociālie partneri.

Profesionālās pilnveides programmu noslēguma eksāmenā arī jāievēro centralizētas procedūras un metodoloģija, kas noteiktas MK noteikumos „Profesionālās kvalifikācijas eksāmenu norises kārtība akreditētās profesionālās izglītības programmās” (2011). Lai izsniegtu apliecību par profesionālo pilnveidi, programmai jābūt vismaz 160 stundu garai.

Gan valsts, gan privātās institūcijas piedāvā arī tālmācību. Izglītības iestādes var īstenot gan pilna laika, gan nepilna laika mācības. Tālmācību piedāvā galvenokārt augstskolas. Piemēram, Rīgas Tehniskās universitātes Tālmācības centrs, kas tika izveidots 1997.gadā Phare programmas ietvaros, piedāvā dažādus mācību kursus (datorzinības, uzņēmējdarbības plānošana, valodas u.c.). Arī privātie izglītības sniedzēji piedāvā e-mācību kursus, piemēram, SIA „Buts” (2010.gada septembrī – novembrī) īsteno 29 e-studiju kursus, kas ilgst 160 vai 320 stundas, kvalitātes vadībā, datorzinībās, grāmatvedībā u.c..

Pieaugušo ar zemu vai vidēju kvalifikācijas līmeni (attiecīgi ISCED 0-2 un 3-4 līmenis) dalība formālajā tālākizglītībā ir zemāka nekā vidēji ES, turpretī pieaugušie ar augstskolas grādu (ISCED 5-6) biežāk piedalās neformālajā izglītībā nekā ES. Tabulā zemāk parādīts, ka Latvijā, līdzīgi kā pārējā ES, vērojama sakarība – jo zemāks ir iedzīvotāju izglītības līmenis, jo mazāk tie mūža laikā iesaistās izglītībā, tikai Latvijā šo rādītāju atšķirības ir lielākas.

2. TABULA: PIEAUGUŠO IESAISTĪŠANĀS FORMĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ PA IEGŪTĀS IZGLĪTĪBAS LĪMEŅIEM (%), 2007

	ISCED 0-2	ISCED 3-4	ISCED 5-6	KOPĀ
EU-27	2,7	6	12,7	6,6
LATVIJA	0,3	2,8	14,7	5,4

Avots: Eurostat, skatīts: 24.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 30.03.2011.

Saskaņā ar Eurostat datiem nodarbināto (25-64 gadu vecumā) iesaistīšanās pieaugušo formālajā izglītībā ir nedaudz augtāka kā EU-27 vidēji, turpretī neaktīvās iedzīvotāju daļas iesaistīšanās izglītībā ir ievērojami zemāka kā vidēji EU-27 (skatīt nākamo tabulu).

3.TABULA: PIEAUGUŠO IESAISTĪŠANĀS FORMĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ, PĒC NODARBINĀTĪBAS STATUSA (%), 2007				
	NODARBINĀTIE	NEAKTĪVIE IEDZĪVOTĀJI	KOPĀ	BEZDARBNIEKI
EU-27	6,6	6,3	6,6	7,1
LATVIJA	6,8	2,4	5,4	:

Avots: Eurostat, skatīts: 24.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 13.04.2011. Īpašie apzīmējumi – : nav pieejami

6.3 NEFORMĀLĀ PROFESIONĀLĀ TĀLĀKIZGLĪTĪBA

Saskaņā ar Profesionālās izglītības likumu (1999) Latvijā profesionālā tālākizglītība, kas ir profesionālās izglītības īpašs veids, kas pieaugušajiem ar iepriekšēju izglītību un profesionālo pieredzi dod iespēju iegūt noteikta līmeņa profesionālo kvalifikāciju, netiek iedalīta formālajā un neformālajā, un tas nozīmē, ka pastāv tikai formālā profesionālā tālākizglītība. Tāpēc neformālā profesionālā tālākizglītība administratīvās struktūras un finansējuma ziņā netiek atsevišķi aplūkota (skatīt 6.2. nodaļu).

Parasti programmām jābūt akreditētām, taču publiskās izglītības iestādes var piedāvāt arī neformālās izglītības programmas bez īpašas licences saņemšanas.

2011.gada sākumā tika izveidota sistēma **neformālās/ikdienas izglītības atzīšanai**. Pēdējie grozījumi (2010.gada jūlijā) Profesionālās izglītības likumā (1999) ietvēra pantu par ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanu, kas nosaka, ka novērtēšana notiek, ņemot vērā attiecīgā profesijas standarta prasības; ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanu var deleģēt akreditētai izglītības iestādei vai akreditētam eksaminācijas centram un MK izdod procedūru reglamentējošus noteikumus. 2011.gada februārī tika pieņemti MK noteikumi „Kārtība, kādā novērtē ārpus formālās izglītības sistēmas apgūto profesionālo kompetenci”, kas nosaka, procedūru, kādā novērtē ārpus formālās izglītības sistēmas apgūto profesionālo kompetenci (izņemot reglamentētās profesijas), kas atbilst Latvijas 1.-3. profesionālās kvalifikācijas līmenim, t.i., EKI 3.-4. līmenim. Profesionālo kompetenci novērtē akreditēta izglītības iestāde vai eksaminācijas centrs, kam Izglītības kvalitātes valsts dienests ir deleģējis veikt šo uzdevumu. Ārpus formālās izglītības iegūtās profesionālās kompetences novērtēšanā ir sekojoši soļi:

1. Pretendenta iesniegums profesionālās kompetences novērtēšanai – persona, kura vēlas, lai novērtē tās profesionālo kompetenci, iesniedz profesionālās kompetences novērtēšanas institūcijā iesniegumu profesionālās kompetences novērtēšanai. Profesionālās kompetences novērtēšanas institūcija bez maksas nodrošina pretendentam konsultācijas par attiecīgā profesijas standarta prasībām un profesionālās kvalifikācijas eksāmena norises gaitu. Līdz lēmuma pieņemšanai par eksāmenu, procedūra pretendentam ir bez maksas.
2. Profesionālās kvalifikācijas eksāmens – divu mēnešu laikā pēc iesnieguma saņemšanas profesionālās kompetences novērtēšanas institūcija organizē un īsteno profesionālās kvalifikācijas eksāmenu atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai profesionālās kvalifikācijas eksāmenu norises kārtībai.
3. Profesionālo kvalifikāciju apliecināšana dokumenta izsniegšana – pretendentam, kurš profesionālās kvalifikācijas eksāmena vērtējumā saņēmis atzīmi, ne mazāku par „5 – viduvēji”, profesionālās kompetences novērtēšanas institūcija izsniedz valsts atzītu pirmā, otrā vai trešā līmeņa (EKI 3.-4. līmeņa) profesionālo kvalifikāciju apliecināšu dokumentu atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajai profesionālo kvalifikāciju apliecināšu dokumentu izsniegšanas kārtībai.

Ārpus formālās izglītības iegūtās profesionālās kompetences novērtēšana notiek par maksu, tāpēc pretendenti var pieņemt apzinātu lēmumu par dalību tajā, lai saņemtu profesionālo kvalifikāciju apliecināšu dokumentu.

Uz 2011.gada jūliju Izglītības kvalitātes valsts dienests astoņām profesionālās izglītības iestādēm bija deleģējis tiesības novērtēt ārpus formālās izglītības iegūtu profesionālo kompetenci 107 kvalifikācijās.

Personām ar zemu vai vidēju kvalifikāciju (attiecīgi ISCED 0-2 un 3-4) ir vērojama zemāka dalība neformālajā izglītībā kā vidēji ES, turpretī pieaugušie ar augstskolas grādu (ISCED 5-6) piedalās neformālajā izglītībā nedaudz biežāk kā vidēji ES. 4.tabulā redzams, ka Latvijā, līdzīgi kā ES, jo iedzīvotājiem ir zemāks izglītības līmenis, jo viņi mazāk iesaistās neformālajā izglītībā sava mūža laikā, tikai Latvijā šī atšķirība ir uzskatāmāka.

4.TABULA: PIEAUGUŠO IESAISTĪŠANĀS NEFORMĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ, PA IEGŪTĀS IZGLĪTĪBAS LĪMEŅA (%), 2007				
	ISCED 0-2	ISCED 3-4	ISCED 5-6	KOPĀ
EU-27	15,6	31,4	51,5	31,3
LATVIJA	11	26,1	53	30,7

Avots: Eurostat, skatīts: 24.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 30.03.2011.

Eurostat dati rāda, ka tendences dalībai neformālajā izglītībā pēc nodarbinātības statusa ir līdzīgas kā vidēji EU-27 (skatīt tabulu).

5.TABULA: PIEAUGUŠO IESAISTĪŠANĀS NEFORMĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ PĒC NODARBINĀTĪBAS STATUSA (%), 2007				
	NODARBINĀTIE	NEAKTĪVIE IEDZĪVOTĀJI	KOPĀ	BEZDARBNIEKI
EU-27	38,8	12,4	31,3	19,5
LATVIJA	37,6	9,6	30,7	16,3

Avots: Eurostat, skatīts: 24.05.2011.; pēdējo reizi atjaunots: 13.04.2011.

Personāla mācības uzņēmumos ir neformālās profesionālās izglītības veids, kas palīdz darbiniekiem pielāgoties jaunu uzdevumu veikšanai vai pārkvalificēties, lai uzlabotu savas karjeras iespējas. No normatīvajiem aktiem personāla mācības uzņēmumos ir minēta tikai Darba likumā (2001, 2006). Taču visbiežāk personāla mācības ir atkarīgas no uzņēmumu iniciatīvas un resursiem, jo tās organizēšana ir brīvprātīga.

Mācības uzņēmumos sniedz iespējas apgūt pilnīgi jaunas prasmes vai iegūt jaunas kompetences (piemēram, komandas darba stilu). Izglītības īstenotāji var brīvi veidot mācību programmas no dažādiem kursiem. Pasniedzēji var būt nodarbināti pie izglītības sniedzēja vai tieši nolikti uzņēmumā mācību vadīšanai. Parasti izglītības sniedzēji veido kursu programmas pēc saviem ieskatiem, taču attiecībā uz dažām reglamentētajām profesijām var tikt iesaistītas citas institūcijas, lai nodrošinātu atbilstību profesiju standartiem. Izglītības kvalitāte netiek uzraudzīta nekādā veidā.

Lēmumu par savu darbinieku papildus izglītību parasti pieņem uzņēmumu vadība, un personāla un attīstības nodaļas izraugās uzņēmuma lielumam visatbilstošāko mācību veidu. Mācību kursus parasti finansē uzņēmums, bet darbiniekiem var būt jāsedz līdzmaksājums.

Uzņēmumi parasti mācības realizē ārēju vai iekšēju kursu veidā. Var tikt izmantoti arī cita veida pasākumi, piemēram, amatu rotācija uzņēmuma iekšienē. Mācību grupas un dalība konferencēs arī var nodrošināt mācības. Salīdzinot ar citām ES valstīm, Latvijā ir vērojama tendence, ka, jo lielāks uzņēmums, jo lielāka iespēja, ka tajā ir nodrošināta darbinieku mācības.

6.4 VALODU MĀCĪŠANA PROFESIONĀLAJĀ TĀLĀKIZGLĪTĪBĀ

Svešvalodu mācīšana profesionālajā tālākizglītībā notiek saskaņā ar profesiju standartiem. Tādējādi tiek apgūtas profesijai vai nozarei nepieciešamās svešvalodas prasmes.

Profesionālās tālākizglītības programmu noslēgumā audzēkņi kārto ieskaiti svešvalodā. Šobrīd (2011.gada septembrī) profesionālajā tālākizglītībā normatīvie akti nenosaka standartus svešvalodu prasmēm. Tomēr svešvalodu pasniedzēji, izstrādājot mācību programmas un pasniedzot svešvalodas, vadās pēc Eiropas kopīgām pamatnostādnēm valodu apguvē.

ESF projekta „Nozaru kvalifikācijas sistēmas izveide un profesionālās izglītības efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana” (2010-2013) ietvaros Valsts izglītības satura centrs profesionālās tālākizglītības programmām veido mācību priekšmeta „profesionālā svešvaloda” satura standartu.

6.5 IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS DARBA MEKLĒTĀJIEM UN BEZDARBA RISKAM PAKĻAUTĀM PERSONĀM

Valsts līmenī darba tirgus svārstībām visvairāk pakļautās iedzīvotāju grupas ir: darba meklētāji – jaunieši 15-24 gadu vecumā, pirmspensijas vecuma cilvēki (55-64 gadu vecumā), ilgstošie bezdarbnieki (kas meklē darbu ilgāk par 12 mēnešiem), personas sešus mēnešus pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, cilvēki ar invaliditāti, cilvēki pēc ieslodzījuma un pēc narkotiku atkarības (Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums, 2002).

Jaunieši (līdz 25 gadiem) ir īpaši nozīmīga grupa, kurā darba meklētāju īpatsvars 2010.gadā bija 34,5% un 2011.gada pirmajā ceturksnī – 29,8%. Šie rādītāji, pieaugot kopējam bezdarba līmenim, ir augstāki nekā 25-74 gadu vecuma grupai, kurā darba meklētāju īpatsvars bija 16,6% 2010.gadā un 14,6% 2011.gada pirmajā ceturksnī (Eurostat). Personas ar zemu izglītības līmeni arī ir ļoti svarīga mērķa grupa (2010.gadā 32,3% darba meklētāju bija tikai pamatzglītība), kā arī ilgstošie bezdarbnieki: 2010.gadā – 45% no reģistrētajiem bezdarbniekiem bija bez darba ilgāk kā gadu (Eurostat). Ekonomiskās recesijas apstākļos ilgstošā bezdarba problēmas kļūst vēl akūtākas.

Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) stratēģiskais mērķis ir iesaistīt **bezdarbniekus un bezdarba riskam pakļautos** iedzīvotājus aktīvajos nodarbinātības pasākumos, lai veicinātu viņu integrāciju darba tirgū. NVA darbojas pēc reģionālā principa (28 filiālēs).

2010.gadā NVA paplašināja savu aktivitāšu spektru un īstenoja sekojošus pasākumus:

1. Preventīvie nodarbinātības pasākumi:

- Karjeras pakalpojumi: individuālas/grupu karjeras konsultācijas, individuālas pašnoteikšanās karjeras konsultācijas, individuālas/grupu diagnosticējošas karjeras konsultācijas, grupu informatīvas karjeras konsultācijas – karjeras pakalpojumus saņēma 78 404 personas, no kurām 61 522 bija bezdarbnieki un darba meklētāji un 16 882 citas bezdarba riskam pakļautas personas.
- Profesionālā izglītība bezdarba riskam pakļautām personām – iespēja strādājošajiem, kuri krīzes un globalizācijas rezultātā uzņēmumos netiek nodarbināti pilnā apjomā, pilnveidot savas profesionālās prasmes, piedaloties mūžizglītībā. Pasākuma dalībnieki (nepilnu darba laiku strādājošie) saņēma izglītības kuponus 300-500 LVL vērtībā un ikmēneša stipendiju 70 LVL (sešiem mēnešiem profesionālās tālākizglītības, profesionālās pilnveides vai neformālās izglītības programmu izmaksu segšanai). Mācībās tika iesaistītas 2634 personas.
- Mūžizglītības pasākumi nodarbinātām personām – ar mērķi nodrošināt iespēju nodarbinātām personām pilnveidot darbam nepieciešamās zināšanas un prasmes neformālās izglītības programmās. Izglītības aktivitātēs tika iesaistītas 5155 personas.

2. Aktīvie nodarbinātības pasākumi:

- Konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi – vērsti uz bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu konkurētspējas veicināšanu darba tirgū un ietver individuālas konsultācijas un grupu nodarbības (kursi, semināri, lekcijas) darba meklēšanas metožu apguvei, psiholoģiskam atbalstam un darba tirgum nepieciešamo pamatprasmju un iemaņu apguvei. Pasākumos tika iesaistītas 59 515 personas.

- Mācības pie darba devēja – ir bezdarbnieka praktiskas mācības (kas ilgst ne vairāk kā trīs mēnešus) pie darba devēja, lai sagatavotu darba devējam nepieciešamo speciālistu, un darba devējs uzņemas saistības pēc mācību beigšanas pieņemt bezdarbnieku darbā un nodarbināt attiecīgajā profesijā ne mazāk kā 6 mēnešus. Mācībās tika iesaistīti 1129 bezdarbnieki.
- Pasākums noteiktām personu grupām (bezdarbnieki ar invaliditāti, bez regulā apmaksāta darba pēdējos 6 mēnešos, bez vispārējās vidējās izglītības un profesionālas kvalifikācijas, vecāki par 50 gadiem, vientuļie vecāki, etnisko minoritāšu pārstāvji, kuriem jāuzlabo valsts valodas prasmes un profesionālās prasmes, bez darba ilgāk kā 24 mēnešus) – ir bezdarbnieku nodarbināšana valsts līdzfinansētajās darbavietās 24 mēnešus (invalidiem) vai 12 mēnešus (citām grupām). Dalību pasākumā uzsāka 2 132 personas.
- Profesionālā izglītība, pārkvalifikācija vai kvalifikācijas paaugstināšana – mācībās tika iesaistīti 7 608 bezdarbnieki.
- Neformālās izglītības ieguve – tika iesaistīti 42 658 bezdarbnieki un darba meklētāji.
- Pirmā un otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmu ieguve – pasākumā iesaistītajam bezdarbniekam tiek izsniegts kupons līdz 1000 LVL vērtībā izvēlētajās studiju programmas apmaksai kā arī ik mēnesi tiek maksāta stipendija 70 LVL apmērā. Tādējādi mācības uzsāka 690 bezdarbnieki.
- Kompleksie atbalsta pasākumi – ietvēra konsultācijas un grupu nodarbības (motivēšana, personīgo problēmu risināšana, karjeras plānošana) un darba prasmju attīstīšana darba vadītāja uzraudzībā (līdz sešiem mēnešiem). 16 957 personas piedalījās 22 184 kompleksajos atbalsta pasākumos; aktivitātē „Jauniešu darba prakse” atbalstu saņēmušas 2 235 personas.
- Darba praktizēšanas pasākumi pašvaldībās darba iemaņu iegūšanai un uzturēšanai – ir paredzēti bezdarbniekiem, kuri vairs nesaņem bezdarbnieku pabalstu un nevar atrast darbu vakanču trūkuma dēļ. Bezdarbnieki tiek nodarbināti mazkvalificētos darbos un saņem ikmēneša stipendiju 100 LVL apmērā (maksimāli sešus mēnešus gada laikā). Pašvaldībās tika izveidotas 34 679 darba praktizēšanās vietas un iesaistīti 52 821 bezdarbnieki.

Dažādās riska grupas tiek atbalstītas, realizējot vairākus ESF projektus (Finanšu ministrija ir atbildīgā institūcija par ESF programmas vadību un īstenošanu Latvijā visas nozarēs). Piemēram, projektu „Apmācību nodrošināšana sociālās atstumtības riska grupām, iekļaujot informācijas un komunikācijas tehnoloģiju atbalstu invalīdiem” (no 2004.gada jūnija līdz 2007.gadam) īstenoja NVA. Projekts veicināja sociālās atstumtības riska grupu bezdarbnieku profesionālās kvalifikācijas un konkurētspējas uzlabošanu un integrāciju darba tirgū.

Jāatzīmē, ka pieprasījums pēc šīm aktivitātēm ir lielāks nekā piedāvājums, un bezdarbniekiem bieži ir jāgaida rindā uz dalību konkrētā pasākumā.

Darba meklētāju atbalsta pasākumus kopā ar pasākumiem bezdarbniekiem, kā minēts iepriekš, īsteno NVA. Darba meklētājiem ir tiesības piedalīties iepriekš minētajos konkurētspējas veicināšanas pasākumos un izglītībā, saņemt informāciju par brīvajām darbavietām un darba devēju izvirzītajām prasībām.

Personas var piedalīties mācībās, ja viņu profesionālā kvalifikācija un/vai darba pieredze darba tirgū vairs nav pieprasīta, ja viņi ir zaudējuši savas profesionālās prasmes vai viņiem nav nekādas profesionālas kvalifikācijas un ja viņi ir reģistrējušies kā bezdarbnieki vai kā darba meklētāji. Tā kā pieprasījums pārspēj piedāvājumu, dalībnieku izvēlē vārā tek ņemta arī viņu motivācija.

Pašlaik (2011) bezdarbnieku un darba meklētāju izglītība (profesionālās kvalifikācijas iegūšana, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana) tiek realizēta ESF projektu „Bezdarbnieku un darba meklētāju apmācība Latvijā – 2” (2009-2013) un „Bezdarbnieku un darba meklētāju apmācība – 3.kārta” (2010-2012) ietvaros. Mērķi ir nodrošināt darba tirgū pieprasīto profesionālo prasmju apgušanu gan pieaugušajiem, gan jauniešiem ar profesijas apguvei nepieciešamo izglītības līmeni. Tiek piedāvātas izglītības programmas:

- Personām ar pamatzglītību – otrā profesionālās kvalifikācijas līmeņa programmas (EKI 4. līmenis, 480 un 640 stundas);

- Personām ar vidējo izglītību – trešā profesionālās kvalifikācijas līmeņa programmas (EKI 4.līmenis, 960 stundas);
- Profesionālās pilnveides programmas (160 un 320 stundas) bez iepriekšējās izglītības prasībām.

Izglītības nodrošināšanai NVA rīko īpašu iepirkuma procedūru, kurā konkursa kārtībā var piedalīties licencēti izglītības sniedzēji. Konkursa laikā NVA pārbauda:

- Īstenojamo izglītības programmu materiāli tehnisko bāzi;
- Pasniedzēju izglītību un profesionālo kvalifikāciju atbilstoši programmas prasībām;
- Spēju ievērot programmas un kursu plānu un veikt dokumentāciju.

Par programmas kvalitāti atbild izglītības sniedzējs. NVA vismaz reizi ceturksnī veic kontroli izglītības iestādēs. Izglītības sniedzēji programmu nobeigumā dalībniekiem izsniedz kvalifikāciju apliecināšu dokumentu.

7. PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBA

7.1 PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS PRIORITĀTES

PASĀKUMI SKOLOTĀJA KARJERAS UZSĀKŠANAI UN ATTĪSTĪBAI

Skolotāju izglītības un tālākizglītības sistēmas uzlabošana ir viens no darbības virzieniem, kas tiek atzīmēts politikas plānošanas dokumentos, no kuriem spēkā esošas ir „Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.-2013.gadam” (2006).

Lielākā daļa reformu skolotāju izglītībā tika realizēta ap 2005.gadu vai nedaudz pirms tam: tika ieviesta prasība pēc pedagoģiskās kvalifikācijas (2004), tika izstrādāts profesionālās izglītības skolotāja profesijas standarts (2002) un skolotāja profesijas standarts (2004). Parasti izmaiņas skolotāju izglītībā tiek īstenotas ar MK noteikumiem, kas nosaka skolotāju izglītības un kvalifikācijas prasības. Piemēram, grozījumi Profesionālās izglītības likumā (spēkā no 2004.gada janvāra) nosaka, ka visiem profesionālās izglītības skolotājiem ir jābūt ar skolotāja (pedagoga) kvalifikāciju. Detalizētāk šīs prasības ir izvērstas attiecīgos MK noteikumos.

Laika posmā no 2005.-2010.gadam MK noteikumi „Profesionālās izglītības pedagogu izglītības ieguves un profesionālās pilnveides kārtība” (2005) noteica kārtību, kādā izglītību iegūst profesionālās izglītības skolotāji, kā arī viņu profesionālās pilnveides kārtību. 2010.gada septembrī būtiski grozījumi tika izdarīti MK noteikumos „Noteikumi par prasībām pedagogiem nepieciešamajai izglītībai un profesionālajai kvalifikācijai” (2000, 2010), kuri regulē izglītības prasības profesionālās izglītības skolotājiem un skolotāju izglītības iegūšanas kārtību. Saskaņā ar šiem MK noteikumiem, profesionālās izglītības skolotājiem, kuriem nav pedagoga kvalifikācijas, augstskolā jāapgūst 72 stundu ilgs kurss pedagoģijā, kas aizvieto 320 ilgus kursus par dažādām tēmām, ko organizē dažādas institūcijas. Lai padarītu skaidrākas skolotāju izglītības prasības, 2011.gada jūnijā tika pieņemti jauni MK noteikumi „Pedagogu profesionālās kvalifikācijas pilnveides kārtība”. Šie noteikumi nosaka kārtību, kādā tiek īstenota skolotāju profesionālā pilnveide, un kādi kredītpunkti tās rezultātā tiek piešķirti. Pedagogi ir atbildīgi par savas profesionālās kvalifikācijas pilnveidi, apgūstot profesionālās kvalifikācijas pilnveides programmas, kuru apjoms triju gadu laikā nav mazāks par 36 stundām.

Pašlaik (2011), **visiem profesionālās izglītības skolotājiem** jāatbilst vieniem no sekojošiem nosacījumiem:

- iegūta profesionālā vidējā izglītība vai Latvijas Amatniecības kameras piešķirtā amatnieka kvalifikācija, kas atbilst amata meistara līmenim nozarē un pedagoģiskā izglītība – pamatzglītības pakāpei;
- iegūta profesionālā augstākā izglītība un pedagoģiskā izglītība vai augstākā izglītība, kas iegūta programmās: 1) pēc kuru apguves piešķirta profesionālā kvalifikācija un ja studiju programmā ietverta pedagoģiskā prakse vai skolotāja darba stāžs ir seši gadi, vai tiek apgūts pedagoģijas un psiholoģijas kurss, vai 2) pēc kuru apguves iegūts maģistra vai doktora grāds pedagoģijā vai mācāmajam priekšmetam atbilstošā zinātnes nozarē – vidējās izglītības pakāpei;
- iegūta profesionālā vidējā izglītība vai Latvijas Amatniecības kameras piešķirtā amatnieka kvalifikācija, kas atbilst amata meistara līmenim, nozarē un augstākā pedagoģiskā izglītība (arodizglītības programmās vai tām atbilstošo profesionālās vidējās izglītības programmu mācību priekšmetos un praktiskajās mācībās – pedagoģiskā izglītība) – vidējās izglītības pakāpei.

Kā redzams nākamajā tabulā, lielākā daļa skolotāju ir ieguvuši augstāko izglītību, no kuriem 24% (2010./2011.m.g.) ir piedalījušies skolotāju tālākizglītības programmās.

1.TABULA PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS SKOLOTĀJI PĒC IEGŪTĀS IZGLĪTĪBAS										
MĀCĪBU GADS	SKAITS KOPĀ	IZGLĪTĪBAS LĪMENIS								
		VIDĒJĀ					AUGSTĀKĀ			
		KOPĀ	T.SK. VID. VISP.	T.SK. VID. PROF.	T.SK. AR PED. IZGL.	STUDĒ- JOŠIE	KOPĀ	T.SK. AUGST. PED. IZGL.	T.SK. CITA VEIDA PED. IZGL. (>320 ST.)	DOK- TORI
2005/ 06	5 028	721	60	661	473	0	4 307	3 041	1 164	59
2007/ 08	4 687	398	47	351	222	177	3 117	2 211	808	39
2010/ 11	4 261	276	29	247	130	100	2 888	2 109	694	20

Avots: Izglītības un zinātnes ministrija, 2011

Izglītības prasības augstskolu un koledžu mācībspēkiem ir noteiktas Augstskolu likumā (1995).

Lai uzlabotu skolotāju izglītību augstskolās, līdz 2012.gada septembrim ir plānots ieviest profesionālās piemērotības testus pedagoģijas studiju pretendentiem, kā arī noteikt, ar kādu centralizēto eksāmenu līmeni tiktu atļauts pieteikties pedagoģijas studijās. Šis pasākums ir vajadzīgs tādēļ, ka pedagoģijas studiju programmas ir diezgan populāras, taču bieži vien to absolventi nestrādā skolās.

Pedagogu tālākizglītības sistēmas izveide ir viens no darbības virzieniem, un ESF ietvaros ir ieviestas vairākas skolotāju tālākizglītības iespējas. Piemēram, ESF Nacionālās programmas projekti „Pedagogu tālākizglītības metodiskā tīkla nodrošinājuma izveide” (2006-2008) un „Pedagogu konkurētspējas veicināšana izglītības sistēmas optimizācijas apstākļos” (no 2009.gada) kurus īstenoja IZM. Sīkāk par projektiem skatīt 3.2.3. nodaļā.

ESF Nacionālās programmas projekts „Pedagogu tālākizglītības metodiskā tīkla nodrošinājuma izveide” (2006-2008) bija vērsts uz skolotāju profesionālās pilnveides nodrošināšanu saskaņā ar izglītības sistēmas un pašu skolotāju vajadzībām, pilnveidojot arī skolotāju spējas strādāt ar dažādām mērķa grupām. Projekta ietvaros tika izveidota skolotāju tālākizglītības sistēma, kurā iekļauti satura, novērtēšanas, koordinācijas, finansēšanas un karjeras attīstības aspekti – tika izveidota un izmēģināta piecu līmeņu skolotāju kvalifikācijas kategoriju sistēma. Sistēma ietvēra skolotāju karjeras profesionālās attīstības modeli – t.i., kategorijas līmenis ir atkarīgs no skolotāju kvalifikācijas un darba pieredzes. Augstākā kategorija ietver ne tikai papildu funkcijas, piemēram, metodisko darbu un izglītības plānošanu, bet arī palielinātu darba samaksu. Ir paredzams, ka šis modelis veicinās skolotāju darba kvalitātes novērtēšanas sistēmas izveidi.

Līdz 2012.gada septembrim ir plānots izveidot mentoringa sistēmu jaunajiem skolotājiem, t.i., katrā skolā būs mentors, kas atbalstīs jaunos skolotājus un pie kura varēs praktizēties pedagoģijas studenti. Latvijas Universitāte ESF projekta „Inovatīva un praksē balstīta skolotāju izglītības ieguve un mentoru profesionālā pilnveide” (2010-2013) ietvaros ir izstrādājusi mentoru (skolotāju ar pieredzi) profesionālās pilnveides programmu, un 2011.gadā no projekta finansējuma tika īstenotas otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmas. Projekta mērķa grupa ir 1200 skolotāji, no kuriem 250 iegūs skolotāja kvalifikāciju un 950 – mentora sertifikātu.

Būtiski pasākumi profesionālās izglītības skolotāju tālākizglītībā ir ietverti ESF projekta apakšaktivitātē “Profesionālajā izglītībā iesaistīto skolotāju kompetences paaugstināšana”, kas paredzēti sākotnējās profesionālās izglītības un profesionālās tālākizglītības skolotājiem, amatizglītības meistariem, skolotāju izglītības īstenošanai un pedagoģijas studentiem. Projektā ietvertas tādas aktivitātes kā specifisku izglītības kursu izstrāde un īstenošana, prakse uzņēmumos, profesionālās izglītības skolotāju izglītības pilnveide, atbalsts skolotāja kvalifikācijas

iegūšanai, un atbalsts inovatīvu pieeju izstrādei un ieviešanai profesionālajā izglītībā (ieskaitot IKT, e-resursus un e-mācību vidi).

Turklāt Valsts izglītības satura centrs 2010.gada aprīlī uzsāka ESF projektu „Profesionālo mācību priekšmetu pedagogu un prakses vadītāju teorētisko zināšanu un praktisko kompetenču paaugstināšana” (2010-2012). Projektā ar kopējo finansējumu 2 679 030 LVL apmērā ir paredzēts pilnveidot sākotnējās profesionālās izglītības skolotāju un prakšu vadītāju teorētiskās zināšanas un praktiskās kompetences (kopā 1570 cilvēkiem), uzsverot saistību ar modernizēto profesionālās izglītības saturu, inovācijām tautsaimniecībā, ievērojot ražošanas tehnoloģiju nepārtrauktu attīstību, veidojot ilglaicīgu un nepārtrauktu sadarbību starp profesionālās izglītības iestādēm, sociālajiem un sadarbības partneriem un darba tirgu visā Latvijas teritorijā. Pašlaik (2011.gada septembrī) eksperti ir izstrādājuši un izmēģinājuši „Metodisko līdzekli mācību materiālu izveidošanai un īstenošanai e-vidē”, 22 moduljus teorētisko zināšanu uzlabošanai (pa nozarēm), kas ir publicēti e-vidē; turklāt ir uzsākta skolotāju stažēšanās uzņēmumos un noorganizēti pieci lieli nozaru semināri.

REFORMAS IZGLĪTĪBAS PROGRAMMĀ UN INOVATĪVAS PIEEJAS PASNIEGŠANĀ UN VĒRTĒŠANĀ

Pedagogu izglītības programmās, līdzīgi kā citās augstākās izglītības programmās, notiek izmaiņas, kas vērsta uz mācīšanās rezultātu ieviešanu.

SPECIĀLĀS IZGLĪTĪBAS SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODROŠINĀŠANA

Saskaņā ar MK noteikumiem „Noteikumi par prasībām pedagogiem nepieciešamajai izglītībai un profesionālajai kvalifikācijai” (2000, 2010), speciālās izglītības skolotājiem jāiegūst profesionālā augstākā pedagoģiskā izglītība un skolotāja kvalifikācija speciālajā izglītībā. Pretējā gadījumā, gada laikā pēc darba uzsākšanas, skolotājiem jāuzsāk atbilstoša tālākizglītības programma. Speciālās izglītības skolotāju izglītības apguve augstskolās norit kopā ar pārējām skolotāju izglītības programmām (skatīt 7.2. nodaļu), un to var izvēlēties kā vienu no specializācijām. Pašlaik (2011.gada septembrī) šādu augstākās izglītības programmu nodrošina divas augstskolas, un tās saturs ir izstrādāts atbilstoši Skolotāja profesijas standartam. Parastajās skolotāju izglītības programmās arī ir ietverts speciālās pedagoģijas kurss.

Jau strādājošiem speciālās izglītības skolotājiem tiek nodrošināti tālākizglītības kursi (skatīt 7.2. nodaļu). Skolotāji ar augstāko pedagoģisko izglītību un skolotāja kvalifikāciju attiecīgajā mācību priekšmetā pēc kursu beigšanas saņem sertifikātu

2011.gada janvārī Valsts izglītības satura centrs uzsāka ESF projektu „Izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem atbalsta sistēmas izveide”, kurā viena no aktivitātēm ir profesionālās kapacitātes celšana skolotājiem, kuri strādā ar bērniem ar īpašām vajadzībām, kā arī metodisko materiālu izstrāde speciālās izglītības skolotājiem.

SKOLOTĀJU VALODU PRASMES

MK „Noteikumi par prasībām pedagogiem nepieciešamajai izglītībai un profesionālajai kvalifikācijai” (2000, 2010) neietver speciālas prasības attiecībā uz skolotāju valodu prasmēm.

Saskaņā ar Skolotāja profesijas standartu (2004), skolotājiem jāprot valodas (latviešu valoda un svešvalodas) lietošanas līmenī. Standarts nenosaka, kāda svešvaloda skolotājiem jāapgūst. Tāpēc skolotāju studiju programmās vispārējo studiju kursu ietvaros tiek piedāvātas vairākas svešvalodas.

7.2 SĀKOTNĒJĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS SKOLOTĀJI

7.2.1 SĀKOTNĒJĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS SKOLOTĀJI, PRAKSES VADĪTĀJI UN PALĪGI

SKOLOTĀJA PROFESIJAS VEIDI

Profesionālās izglītības sistēmā profesionālās izglītības skolotāji ir gan skolotāji, gan prakses vadītāji, turpretī termins „palīgs” (*facilitator*) Latvijas izglītības sistēmā netiek lietots. Skolotāji īsteno dažādas programmas: profesionālās pamatzglītības, arodizglītības, profesionālās vidējās izglītības, profesionālās pilnveides un profesionālās tālākizglītības programmas.

Profesionālās vidējās izglītības programmās ir ietverti vispārējie mācību priekšmeti, profesionālie mācību priekšmeti, praktiskās mācības un prakse uzņēmumos. Tāpēc **sākotnējās profesionālās izglītības skolotāji** ir: vispārējo mācību priekšmetu skolotāji un profesionālo mācību priekšmetu skolotāji. Praktiskās mācības vada profesionālo mācību priekšmetu skolotāji. Līdz ar to ir apstiprināti divi profesiju standarti, kas iezīmē profesionālo pienākumu izpildei nepieciešamās zināšanas, prasmes un kompetenci: Skolotāja profesijas standarts (Latvijas profesionālās kvalifikācijas 5.līmenis, EKI 6.-7. līmenis) un Profesionālās izglītības skolotāja profesijas standarts (Latvijas profesionālās kvalifikācijas 4. līmenis, EKI 5. līmenis). Turklāt ir apstiprināta arī Sociālā pedagoga profesijas standarts (Latvijas profesionālās kvalifikācijas 5.līmenis, EKI 6.-7.līmenis), kas paredz sociālā pedagoga funkcijas bērnu un jauniešu tiesību aizsardzībā un viņu resocializācijā, un Sociālo zinību skolotāja profesijas standarts.

Tādējādi, saskaņā ar profesiju standartu reģistru, Latvijā strādā skolotāji, profesionālās izglītības skolotāji, sociālo zinību skolotāji un sociālie pedagogi. Izņemot sociālos pedagogus, visu pārējo skolotāju darba pienākumos ietilpst:

- Izglītības programmas īstenošana saskaņā ar valsts profesionālās izglītības standartiem un profesiju standartiem; mācību priekšmetu programmas veido paši skolotāji, un tās apstiprina izglītības iestādes vadītājs;
- Audzēkņu apgūto zināšanu un prasmju novērtēšana un analīze mācību procesa laikā;
- Audzēkņu kreatīvas attieksmes un patstāvības veicināšana;
- Jaunu ideju, tehnoloģiju un metožu izvēle un izmantošana.

Profesionālās izglītības skolotājus var iedalīt pēc viņu īstenotās izglītības programmas līmeņa: profesionālā pamatizglītība un profesionālā vidējā izglītība, taču viņi var strādāt abos izglītības līmeņos, ja tiem ir atbilstoša izglītība. Visi profesionālās izglītības skolotāji var strādāt gan sākotnējā, gan profesionālajā tālākizglītībā profesionālās pamatizglītības un profesionālās vidējās izglītības līmenī.

ATBILDĪGĀS INSTITŪCIJAS

Saskaņā ar Izglītības likumu (1998) par skolotāju izglītības un tālākizglītības koordināciju atbild Izglītības un zinātnes ministrija un tās padotības iestāde – Valsts izglītības satura centrs.

Pedagoģijas studiju programmas augstskolās, tāpat kā citas studiju programmas, licencē un akreditē Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centrs (AIKNC) saskaņā ar Augstskolu likumā (1995) noteikto procedūru. Tikmēr skolotāju profesionālās pilnveides programmas tiek saskaņotas Valsts izglītības satura centrā.

Profesionālās izglītības skolotāju tālākizglītību nodrošina dažādas organizācijas, t.sk., skolu valdes, pašvaldības, profesionālās asociācijas, Valsts izglītības satura centrs, mācību un eksaminācijas centri, universitātes un citas augstskolas, kā arī profesionālās tālākizglītības centri.

7.2.2 SĀKOTNĒJĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS SKOLOTĀJU SĀKOTNĒJĀ UN TĀLĀKIZGLĪTĪBA

SKOLOTĀJU SĀKOTNĒJĀ IZGLĪTĪBA

Skolotāju izglītību īsteno augstākās izglītības iestādes (kā augstākās izglītības programmas). Lai tajās iestātos, pretendents jābūt ieguvušam vispārējās vidējās izglītības sertifikātu vai profesionālās vidējās izglītības diplomu.

Pastāv divi izglītības ceļi, atkarībā no tā vai skolotājs vēlas kļūtu par vispārējo mācību priekšmetu skolotāju profesionālās izglītības iestādē vai par profesionālo mācību priekšmetu skolotāju:

- Vispārējo mācību priekšmetu skolotāju izglītības programmas ir vienas un tās pašas, neatkarīgi no tā, vai skolotājs vēlas strādāt vispārējās vai profesionālās izglītības sistēmā. Studiju programmas ietver gan pedagoģijas kursus, gan attiecīgās mācību priekšmeta jomas kursus. Studenti iegūst augstāko pedagoģisko izglītību un skolotāja kvalifikāciju.
- Profesionālo mācību priekšmetu skolotājiem profesionālās izglītības programmas ir pieejamas dažādās nozarēs. Vispirms tiek iegūta profesionālā kvalifikācija vai zinātniskais grāds nozarē. Pēc tam, lai iegūtu tiesības strādāt profesionālās izglītības iestādē, jāpabeidz atsevišķa pedagoģiskās izglītības programma (vismaz 72 stundas) augstākās izglītības iestādē.

No 2005.gada četras augstskolas īsteno pirmā līmeņa augstākās izglītības programmu „Profesionālās izglītības skolotājs”, kas pilna laika studijās ilgst 2 gadus vai nepilna laika studijās – 2,6 gadus, un, lai tajā iestātos, nepieciešama vidējā izglītība. Šī programma ir veidota atbilstoši Profesionālās izglītības skolotāja profesijas standartam (2002). 2010./2011.mācību gadā šīs programmas tika īstenotas nepilna laika studijās; kopā tajās mācījās 42 studenti, no tiem 11 sievietes. Kvalifikācija tika piešķirta 17 studentiem, t.sk., 11 sievietēm.

SKOLOTĀJU TĀLĀKIZGLĪTĪBA

Ik pa trim gadiem visam izglītības iestādes personālam (skolotājiem, direktoram, direktora vietniekiem, metodiķiem, pulciņu vadītājiem, sociālajam pedagogam, bibliotekāram utt.) jāpilnveido sava kvalifikācija tālākizglītībā (vismaz 36 stundas triju gadu laikā). Izglītības likums (1998) nosaka, ka skolotāji ir atbildīgi par savas kvalifikācijas paaugstināšanu, un katru trešo gadu viņiem ir tiesības uz 30 kalendāro dienu ilgu apmaksātu mācību atvaļinājumu. Savukārt profesionālās izglītības iestādes vadītāja pienākums ir pārraudzīt sava personāla attīstību. Šo 36 stundu ilgo tālākizglītību ir iespējams nodrošināt ar ESF atbalstu.

Kā minēts iepriekš, MK noteikumi „Pedagogu profesionālās kvalifikācijas pilnveides kārtība” (2011) nosaka skolotāju tālākizglītību. Atkarībā no skolotāju vajadzībām tiek piedāvātas divu veidu profesionālās pilnveides programmas:

- A programma – sastāv no moduļiem un to īsteno izglītības iestādes un valsts institūcijas; moduļu temati var būt – inovācijas nozarē un profesijā, mācību priekšmetā un tā didaktikā, klasvadībā, psiholoģijā, bilingvālajā izglītībā, speciālajā izglītībā un iekļaujošajā izglītībā, skolvadībā, informācijas tehnoloģiju izmantošanā, iestādes darba organizācijā un kvalitātes vērtēšanā. Pēc programmas apguves tās īstenotājs izsniedz skolotājam profesionālās kvalifikācijas pilnveidi apliecinošu dokumentu – apliecību;
- B programma – vērsta uz pedagoģijas, psiholoģijas un mācību priekšmeta didaktikas apguvi, tās ilgums ir vismaz 72 stundas, to izstrādā un īsteno augstākās izglītības iestādes, kas īsteno skolotāju studiju programmas, un tā paredzēta vispārējās izglītības skolotājiem un profesionālās izglītības vispārējo mācību priekšmetu skolotājiem, kuri māca mācību priekšmetu ar mazu stundu skaitu (105 stundas gadā un mazāk pamatzglītības vai vidējās izglītības pakāpē) un kuriem ir akadēmiskā vai profesionālā augstākā izglītība mācību priekšmetam atbilstošā nozarē; un profesionālās izglītības un profesionālās ievirzes izglītības profesionālo mācību priekšmetu skolotājiem un interešu izglītības skolotājiem, kuriem nav augstākās pedagoģiskās izglītības, kā arī mājturības un tehnoloģiju vai mājsaimniecības skolotājiem, kuriem nav augstākās pedagoģiskās izglītības. Pēc B programmas apguves tās īstenotājs izsniedz skolotājam profesionālās kvalifikācijas pilnveidi apliecinošu dokumentu – sertifikātu.

A un B programmā apgūto stundu apjomu augstākās izglītības iestādes var ieskaitīt studiju programmas apjomā, ja skolotājs turpina izglītību akadēmiskajā vai profesionālajā studiju programmā. Pirms īstenošanas minētās programmas saskaņojamas ar IZM, t.i., ar VISC.

Skolotāju profesionālās kvalifikācijas pilnveides programmu kvalitātes novērtēšana notiek tāpat kā profesionālās tālākizglītības programmām (skatīt 6.2. nodaļu).

7.3 PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS SKOLOTĀJA PROFESIJAS VEIDI

7.3.1 SKOLOTĀJI UN PALĪGI PROFESIONĀLAJĀ TĀLĀKIZGLĪTĪBĀ

Saskaņā ar normatīvajiem aktiem pastāv četras skolotāju profesijas: profesionālās izglītības skolotājs, skolotājs, sociālais pedagogs un sociālo zinību skolotājs. Starp sākotnējās profesionālās izglītības un profesionālās tālākizglītības sistēmu skolotājiem nepastāv atšķirības, un profesionālās izglītības terminoloģijā nav īpaša apzīmējuma profesionālās tālākizglītības skolotājiem. Tiem tiek izvirzītas tās pašas prasības kā citiem profesionālās izglītības skolotājiem (skatīt 7.2. nodaļu).

Līdz ar to par sākotnējās profesionālās izglītības skolotāju un profesionālās tālākizglītības skolotāju izglītību ir atbildīgas vienas un tās pašas institūcijas (skatīt 7.2. nodaļu).

7.3.2 PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBA UN PROFESIONĀLĀS KVALIFIKĀCIJAS PILNVEIDE

Profesionālās tālākizglītības skolotāju izglītības un profesionālās kvalifikācijas pilnveides sistēma ir tāda pati kā sākotnējās profesionālās izglītības skolotājiem. Skatīt 7.2.2. nodaļu.

8. PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS (PRASMJU) UN DARBA TIRGUS VAJADZĪBU (DARBU) SASKAŅOŠANA

8.1 NEPIECIEŠAMO PRASMJU (NOZARĒS, PROFESIJĀS, IZGLĪTĪBAS LĪMENĪ) PROGNOZĒŠANAS SISTĒMAS UN MEHĀNISMI

GALVENIE MEHĀNISMI UN INSTITUCIONĀLAIS IETVARŠ

Par darba tirgus prognozēšanu atbildīga ir Ekonomikas ministrija un Nodarbinātības valsts aģentūra, kas ir Labklājības ministrijas padotībā.

Ekonomikas ministrija (EM) nodrošina vidējā termiņa prognozes. Ekonomikas ministrijā ir izveidota Darba tirgus prognozēšanas konsultatīvā padome, kas nodarbojas ar šiem jautājumiem un veido platformu dialogam starp valsti (Ekonomiskās attīstības un darba tirgus prognozēšanas nodaļu), darba devējiem (Latvijas Darba devēju konfederāciju), darba ņēmējiem (Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību) un pašvaldībām (Latvijas Pašvaldību savienību). Šī padome katru gadu apspriež EM izstrādātās vidējā termiņa darba tirgus prognozes. Divas reizes gadā EM sagatavo *Ziņojumu par Latvijas tautsaimniecības attīstību*, kurā tiek aplūkotas norises iepriekšējā periodā un tiek sniegtas prognozes. Turklāt 2009., 2010. un 2011.gadā EM sagatavoja *Informatīvo ziņojumu par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā*, kura datus IZM izmanto, lai plānotu profesionālās izglītības virzību.

Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA) veic darba tirgus īstermiņa prognozēšanu un divas reizes gadā veic darba devēju aptaujas, lai noskaidrotu nākamajā pusgadā plānoto darbinieku skaitu, tā izmaiņu cēloņus un darba devēju pieprasītās un nepieprasītās profesijas. Šo aptauju rezultāti tiek izmantoti bezdarbnieku izglītības plānošanai un realizācijai nākamajā pusgadā.

Tomēr minētie ziņojumi un aptaujas nav pietiekošas, lai nodrošinātu ilgtermiņa ekonomikas un biznesa plānošanas stratēģiju īstenošanai nepieciešamo prasmju prognozēšanu. Tāpēc informācija par nepieciešamajām prasmēm tiek daļēji apkopota nozaru līmenī vai atsevišķu projektu ietvaros, taču ne sistemātiski valsts līmenī.

Darba devēji veic darba tirgus prognožu ekspertīzi un piedalās kvalifikāciju pieprasījuma pētījumos. Ja nozarei ir pietiekoši resursi, darba devēji veic pētījumus arī par nepieciešamajām prasmēm.

JAUNĀS PRASMES

Pašlaik (2011) darba tirgū ir pieprasīti darbinieki, kas ir elastīgi un spējīgi veikt dažādus darba pienākumus. Latvijas darba tirgus eksperti uzskata, ka iedzīvotāju profesionālo elastību visvairāk spēj nodrošināt uzņēmīgums, svešvalodu prasmes, latviešu valodas prasmes, datorprasmes, laika plānošanas prasmes un sociālās prasmes (IZM, 2011).

EM sagatavotais *Informatīvais ziņojums par ekonomikas atveseļošanas politikas virzieniem vidējā termiņa periodā* (2009) nosaka valsts atbalsta prioritāros segmentus:

1. Apstrādes rūpniecības nozares ar nozīmīgu ieguldījumu pievienotās vērtības un eksporta pieaugumā, kā arī ar augstu izaugsmes un eksporta potenciālu nākotnē (pārtikas rūpniecība, kokrūpniecība);
2. Apstrādes rūpniecības nozares ar vidēji augstu un augstu pievienoto vērtību un izaugsmes potenciālu nākotnē (ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares, elektrisko un optisko iekārtu ražošana, mašīnbūve un metālapstrāde);
3. Uz eksportu orientētas pakalpojumu nozares (transports un loģistika, tūrisms, informācijas un komunikāciju tehnoloģijas).

Turklāt Labklājības ministrijas sagatavotajā Informatīvajā ziņojumā „Par darba tirgus īstermiņa prognozēm 2011.gadam un bezdarbnieku un darba meklētāju prioritārajiem apmācību virzieniem” (2011) tiek prognozēts, ka jaunas darbavietas varētu rasties:

- Nozarēs, kas saistītas ar mobilitāti, transportu, pārvietošanos;

- Nozarēs, kas saistītas ar pasākumiem klimata izmaiņu mazināšanai, zaļās ekonomikas ieviešanu, (enerģētikas nozare, atkritumu pārstrādes nozare, lauksaimniecība, būvniecība, ekoloģiski tīru produktu ražošana, vides aizsardzība un dabas mantojuma saglabāšana);
- Veselības sektorā un sociālajos pakalpojumos, lai apmierinātu novecojošas sabiedrības vajadzības;
- Informāciju un komunikāciju tehnoloģijās.

Lai nodrošinātu izglītības programmu atbilstību darba tirgus vajadzībām, IZM plāno veikt izmaiņas profesionālās izglītības programmu īstenošanā, balstoties uz iepriekš minētajām vidējā termiņa un īstermiņa prioritātēm. IZM ir sagatavojusi koncepciju par profesionālās izglītības programmu tālāku īstenošanu (2011.gada jūlijs), kas vēl nav apstiprināta.

NESENO PĒTĪJUMU PIEMĒRI

Viens no lielākajiem pētījumiem par darba tirgū nepieciešamajām prasmēm tika veikts projektā „Labklājības ministrijas pētījumi”, kas tika realizēts ESF Nacionālās programmas projekta „Darba tirgus pētījumi” (2005-2007) ietvaros. Kopumā tika veikta 13 tēmu izpēte, no kurām ar profesionālo izglītību visvairāk saistījās sekojošas:

- Augstāko un profesionālo mācību iestāžu absolventu profesionālā darbība pēc mācību beigšanas – analizētas augstāko un profesionālo izglītības iestāžu absolventu iespējas iekļauties darba tirgū iegūtajā specialitātē un šķēršļi profesionālajā darbībā pēc mācību beigšanas.
- Profesionālās un augstākās izglītības programmu atbilstība darba tirgus prasībām – analizēta profesiju standartu izstrāde un atbilstība Profesiju klasifikatoram; audzēkņu un studentu uzņemšana un mācību beigšana (120 profesijās), studiju virziena izvēles iemesli, mācību neturpināšanas iemesli.
- Darbaspēka profesionālā mobilitāte – veikta darbaspēka profesionālās mobilitātes izpēte, identificēti galvenie to ietekmējošie faktori un sniegtas vispusīgas rekomendācijas tās veicināšanai (politikas dokumentu izstrāde, rekomendācijas darbaspēka mobilitātes veicināšanai izglītības politikā).
- Darbaspēka ģeogrāfiskā mobilitāte – analizēta darbaspēka ģeogrāfiskā iekšzemes un starpvalstu mobilitāte atkarībā no darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma, sniegtas rekomendācijas aktīvo un preventīvo migrācijas plūsmu un apjomu regulējošo pasākumu efektivitātes palielināšanai, kas sekmētu darba tirgus līdzsvarojumu.
- Darba apstākļi un riski Latvijā – noskaidrota situācija darba aizsardzības jomā Latvijas uzņēmumos un izstrādāti ieteikumi darba tirgu regulējošā tiesiskā pamata pilnveidei, sociālo, ekonomisko, tehnisko, ārstnieciski profilaktisko un organizatorisko pasākumu realizēšanai.
- Bezdarba un sociālās atstumtības iemesli un ilgums – veikta bezdarba un sociālās atstumtības iemeslu un ilguma analīze, noskaidrojot zema izglītības līmeņa kā sociālo atstumtību veicinoša faktora lomu un sniedzot priekšlikumus un risinājumus bezdarba un sociālās atstumtības mazināšanai.

Tomēr jāatzīmē, ka šie pētījumi tika veikti situācijā pirms ekonomiskās lejupslīdes.

2010.gada pavasarī Valsts izglītības satura centrs sadarbībā ar IZM Profesionālās izglītības un vispārējās izglītības departamentu veica nozaru organizāciju telefonaptauju, lai noskaidrotu, kādas pirmā līdz trešā līmeņa profesionālās kvalifikācijas ir nepieciešamas nozarēs pa Latvijas reģioniem. Iegūtos datus departaments izmantoja, veidojot audzēkņu uzņemšanas plānu (profesionālās pamata un vidējās izglītības līmenī) nākamajam mācību gadam.

2010.gada rudenī Valsts izglītības attīstības aģentūra (sadarbībā ar Valsts izglītības satura centru, Izglītības kvalitātes valsts dienestu, Latvijas Darba devēju konfederāciju un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību) uzsāka ESF Nacionālās programmas projektu „Nozaru kvalifikāciju sistēmas izveide un profesionālās izglītības efektivitātes un kvalitātes paaugstināšana” (2010-2012). Projektā plānots veikt nozaru izpēti, izstrādāt vai aktualizēt profesijas standartus nozarēs, izveidot nozaru profesionālo kvalifikācijas struktūru. Projekts var kalpot par pamatu tālākai regulārai nozaru izpētei.

8.2 PIEREDZE PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS (PRASMJU) UN NEPIECIEŠAMO PRASMJU (DARBU) SASKAŅOŠANĀ

Prasmju pieprasījums tiek ņemts vērā, definējot dažādu profesiju standartus un tādējādi **veidojot profesionālās kvalifikācijas**. Latvijas pirmā līdz trešā profesionālās kvalifikācijas līmeņa (EKI 3.-4.līmenis) profesiju standartus izstrādā izglītības iestāžu pārstāvji kopīgi ar sociālajiem partneriem Valsts izglītības satura centra organizētajās darba grupās un ceturtā – piektā profesionālās kvalifikācijas līmeņa (EKI 5.-7. līmenis) profesijām – Izglītības un zinātnes ministrija. Profesiju standartus apstiprina Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadome un Izglītības un zinātnes ministrija. Standarti parasti pēc nepieciešamības tiek aktualizēti un pārskatīti, bet ne biežāk kā reizi piecos gados. Tādējādi reizi piecos gados standartu izvērtēšanā un aktualizēšanā piedalās izglītības sniedzēji, darba devēji, audzēkņi/studenti, valsts institūcijas, kvalitātes novērtēšanas aģentūras un ārējie eksperti – pārstāvji no IZM un citām ministrijām, Latvijas Pašvaldību savienības, Latvijas Darba devēju konfederācijas, nevalstiskajām organizācijām, Tirdzniecības un rūpniecības kameras, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības un profesionālās izglītības iestādēm.

Profesiju standartos aprakstīti strādājošā darba pienākumi un uzdevumi, kā arī spējas, prasmes un profesionālā kompetence (nepieciešamās zināšanas prasmes un atbildība konkrētās darba situācijās), kas nepieciešamas doto uzdevumu izpildei. Standartos arī ir ietverts nodarbinātības apraksts un profesijas vieta nozares kvalifikāciju sistēmā, kā arī norādīts atbilstošais profesionālās kvalifikācijas līmenis. Izstrādājot izglītības programmas, izglītības iestādēm ir jānodrošina visu profesijas standartā minēto zināšanu, prasmju un profesionālās kompetences apguvi. Uz 2011.gada jūliju ir izstrādāti un apstiprināti 466 profesiju standarti, no tiem 14 tika pievienoti profesiju standartu reģistram 2010.gadā (piemēram, ķīmisko procesu tehniķis, apdrošināšanas speciālists, SPA meistars, meža mašīnu operators u.c.) un 26 standarti tika aktualizēti.

Profesionālās izglītības programmas sastāv no: mērķa, satura un īstenošanas plāna, prasībām pret iepriekšējo izglītību un personāla, finanšu un materiāltehniskajiem resursiem, kas nepieciešami programmas īstenošanai. Profesionālās izglītības programmas izstrādā izglītības iestādes saskaņā ar izglītības un profesiju standartiem kā arī Valsts izglītības satura centra rekomendācijām. Pēc tam programmas novērtē VISC un licencē Izglītības kvalitātes valsts dienests. Tādējādi, ja izglītības programma neietver standartos noteikto zināšanu, prasmju un kompetences apguvi, tā netiek licencēta vai akreditēta, un izglītības iestādei nav tiesību izsniegt valsts atzītu izglītību apliecināšu dokumentu.

Profesionālās izglītības programmu noslēguma kvalifikācijas eksāmenu saturs, kas sastāv no teorētiskās un praktiskās daļas, arī tiek veidots atbilstoši profesijas standartam. Eksaminācijas komisijā piedalās attiecīgās nozares uzņēmumu pārstāvji (darba devēji, strādājošie).

Arī skolotāju izglītības programmas (skatīt 7.2.2. nodaļu) tiek veidotas atbilstoši konkrētās profesijas standartam. Tā kā pedagoģijas studiju programmas īsteno augstskolas, valsts, respektējot to autonomiju, tieši nenosaka studiju saturu, un augstskolas ir atbildīgas par izglītības programmu atbilstību darba tirgus prasībām.

9. MŪŽILGAS KARJERAS ATBALSTS MŪŽIZGLĪTĪBAI UN ILGTSPĒJĪGAI NODARBINĀTĪBAI

9.1 STRATĒGIJA UN NODROŠINĀJUMS

PAŠREIZĒJĀS GALVENĀS PROBLĒMAS

Viena no pašreizējām problēmām ir jauniešu karjeras atbalsta un konsultāciju pieejamības nodrošināšana. Pirms ekonomiskās recesijas NVA nodrošināja karjeras konsultācijas arī skolēniem, bet, pieaugot bezdarba līmenim, uzmanības centrā palika bezdarbnieki. Pa to laiku 2009.gadā ierobežoto resursu dēļ tika atliktas divas karjeras atbalsta aktivitātes – 1) Profesionālās orientācijas un karjeras izglītības attīstība izglītības sistēmā un 2) Profesionālās orientācijas un karjeras izglītības pieejamības palielināšana jauniešiem, profesionāli orientētās izglītības attīstība. Tāpēc pašlaik (2011) nepieciešams atjaunot karjeras konsultēšanas sistēmu skolās.

MŪŽILGAS KARJERAS ATBALSTS MŪŽIZGLĪTĪBAS UN NODARBINĀTĪBAS STRATĒGIJĀS

Plānveida ekonomikas apstākļos radītā profesionālās orientācijas sistēma, kurā indivīdi tika virzīti uz konkrētu izglītību vai darbu, pārveidojas karjeras attīstības atbalsta sistēmā, kura ietver palīdzību dažāda vecuma indivīdiem ar dažādu pieredzi izvēlēties vispiemērotāko izglītības vai nodarbinātības veidu un vietu. Šo sistēmu 2006.gadā aizsāka Konceptija *Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošana*, ko izstrādāja Labklājības ministrija sadarbībā ar trim citām ministrijām (Izglītības un zinātnes ministriju, Ekonomikas ministriju un Reģionālās attīstības ministriju), Pašvaldību savienību, sociālo partneru organizācijām un karjeras atbalsta praktiķiem. Konceptija aptver visus mūžilgas karjeras attīstības atbalsta aspektus, ieskaitot efektīvas sadarbības un koordinācijas mehānismus starp galvenajām iesaistītajām pusēm visos līmeņos.

Mūžizglītības stratēģija ir izklāstīta *Mūžizglītības politikas pamatnostādņēs* 2007.-2013.gadam (2007), ko izstrādāja IZM (skatīt 2.1. nodaļu). Viens no mūžizglītības politikas mērķiem – mūžizglītības pieejamības nodrošināšana visām sociālajām grupām – ietver izglītības atbalsta struktūru attīstību, iesaistot profesionālu personālu un nodrošinot karjeras pakalpojumus un karjeras atbalsta pasākumus visiem iedzīvotājiem, kad tiem jālemj par izglītības, darba vai karjeras izvēli.

Mūžizglītības politikas vadlīniju īstenošanas 2007.-2013.gadam stratēģiskais plāns paredzēja izveidot 48 izglītības atbalsta iestādes – karjeras attīstības un konsultāciju centrus, kā arī paplašināt šo centru piedāvātos pakalpojumus, īstenojot 150 karjeras izglītības projektus. Tomēr ekonomiskās recesijas un samazinātā finansējuma dēļ šīs aktivitātes tika atliktas.

Nodarbinātības stratēģiju izstrādā Labklājības ministrija kopā ar Nodarbinātības valsts aģentūru (NVA). Lai īstenotu mūžilgas karjeras attīstības atbalsta stratēģiju, nodrošinot katram iespēju pilnveidot savu kvalifikāciju vai iegūt citu kvalifikāciju un realizēt savu potenciālu, NVA realizē virkni aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvos bezdarba samazināšanas pasākumus.

2009.gadā tika uzsākts jauns preventīvais bezdarba samazināšanas pasākums „Apmācību programmas bezdarba riskam pakļautām nodarbinātām personām”, kas deva iespēju nepilnu laiku nodarbinātajiem un pašnodarbinātajiem piedalīties profesionālās izglītības programmās un saņemt kuponus mācību maksas segšanai.

2010.gadā tika uzsākts jauns pasākums „Apmācību programmas pieaugušo iesaistei mūžizglītībā”, kas ir pieejams ne tikai nepilnu laiku nodarbinātajiem. Aktīvā nodarbinātības pasākuma „Profesionālā apmācība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana” ietvaros 2010.gadā tika uzsāks arī jauns pasākums – „Pirmā un otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmu apguve”, kas ļāva bezdarbniekiem saņemt kuponus pirmā vai otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmu pabeigšanai vai jaunas kvalifikācijas iegūšanai citā profesionālās augstākās izglītības programmā.

UZ PIERĀDĪJUMIEM BALSTĪTAS POLITIKAS UN STRATĒGIJAS VEIDOŠANA

Gan koncepcija „Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošana” (2006), gan „Mūžizglītības politikas pamatnostādnes 2007.-2013.gadam” (2007) paredzēja attiecīgus pētījumus.

Kā minēts 8.1. nodaļā, dati par nepieciešamajām prasmēm tiek daļēji apkopoti pa nozarēm, bet valsts līmenī netiek sistemātiski un regulāri vākti.

NVA regulāri veic darba devēju aptaujas par pieprasītajām kvalifikācijām un prasmēm, lai plānotu izglītības programmu piedāvājumu bezdarbniekiem (skatīt 8.1. nodaļu). NVA sadarbībā ar darbā iekārtošanas firmām un attiecīgajām ministrijām ir izveidojusi komisiju pieprasīto profesiju un prasmju saraksta izveidei (skatīt 3.2.3. nodaļu).

ATBILDĪGĀS INSTITŪCIJAS PAR KARJERAS PAKALPOJUMU NODROŠINĀŠANU

Izglītības un nodarbinātības sistēmu institūcijas

Atbildīgās institūcijas par karjeras attīstības atbalstu un konsultēšanu ir Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) un Labklājības ministrija (LM). Valsts izglītības attīstības aģentūra (VIAA, padota IZM) atbalsta karjeras izglītības īstenošanu izglītības sektorā. Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA, padota LM) ir atbildīga par karjeras konsultāciju nodrošināšanu valstī.

Izglītības likums (1998) nosaka, ka pašvaldībām jānodrošina karjeras attīstības atbalsts un konsultācijas skolēniem un jauniešiem, un Profesionālās izglītības likums (1999) nosaka, ka IZM organizē karjeras attīstības atbalsta pasākumus profesionālajā izglītībā. Šāda iedalījuma pamatā ir tas, ka vispārējās pamatzglītības un vidējās izglītības iestādes atrodas pašvaldību pārziņā, bet profesionālās izglītības iestādes – IZM pārziņā.

Līdz 2007.gada septembrim **Labklājības ministrijas politiku** īstenoja Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūra (PKIVA), kas saskaņā ar koncepciju „Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošana” (2006) tika pievienota Nodarbinātības valsts aģentūrai (NVA) kā Karjeras pakalpojumu departaments. 2009.gada oktobrī Karjeras pakalpojumu departaments tika pārveidots par Karjeras metodikas un klientu apkalpošanas nodaļu, kas 2010.gada septembrī tika nosaukta par Karjeras attīstības atbalsta nodaļu. NVA darbojas saskaņā ar Darba likumu (2002), likumu „Par sociālo drošību” (1995) un Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likumu (2002). Pēdējais nosaka, ka NVA: sagatavo priekšlikumus valsts politikas izstrādei un īstenošanai nodarbinātības jomā, veic darba tirgus īstermiņa prognozēšanu, tai skaitā darba devēju aptauju, reģistrē un uzskaita bezdarbniekus un darba meklētājus, palīdz bezdarbniekiem un darba meklētājiem, kā arī ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem iesaistīties darba tirgū, organizē Nodarbinātības valsts aģentūras un darba devēju sadarbību un savstarpēju informācijas apmaiņu, kā arī uzskaita darba devēju pieteiktās brīvās darbavietas, organizē vai īsteno aktīvos nodarbinātības pasākumus un preventīvos bezdarba samazināšanas pasākumus, un bez maksas sniedz karjeras konsultācijas bezdarbniekiem, darba meklētājiem un citām personām. NVA ir vienīgā valsts institūcija, kas nodrošina karjeras konsultācijas (individuāli, grupās, klātienē vai e-konsultāciju veidā).

2000.gadā **Izglītības un zinātnes ministrija** deleģēja Valsts izglītības attīstības aģentūru (VIAA) pārstāvēt Latviju Euroguidance tīklā, izveidojot Profesionālās orientācijas informācijas centru (POIC), kas nodrošināja informāciju par izglītības iespējām Latvijā un ES valstīs. No 2007.gada centrs tika pārveidots par Informācijas un karjeras atbalsta departamentu, kuru daļēji finansē IZM un daļēji – ES Mūžizglītības programma. Euroguidance tīklā departaments sadarbojas ar citu Eiropas valstu līdzīgām organizācijām, lai apmainītos ar labās prakses piemēriem karjeras atbalstā kā arī ar informāciju par izglītības iespējām mācību mobilitātes veicināšanai. Pirms Latvijas administratīvi teritoriālās reformas (2008.gada decembrī), katrā izglītības pārvaldē bija atbildīgais par karjeras attīstības atbalstu un konsultācijām, ar kuru departaments sadarbojās informācijas izplatīšanā un apmaiņā. Reformas rezultātā administratīvajās teritorijās izmainījās par izglītības jautājumiem atbildīgo institūciju skaits un to funkcijas (izglītības pārvaldes vai to nodaļas, izglītības eksperti). Tikmēr ekonomiskās recesijas radītais finansējuma kritums lika pašvaldībām ierobežot savu institūciju funkcijas un cilvēkresursus, kā rezultātā šis informācijas aprites kanāls zaudēja savu iepriekšējo efektivitāti un tagad to būtu nepieciešams atjaunot.

Saskaņā ar Augstskolu likumu (1995), augstskolu studentiem ir tiesības saņemt informāciju par savām studijām un potenciālajām karjeras iespējām. Dažās augstskolās ir izveidoti speciāli

karjeras centri, kas nodrošina izglītības un karjeras iespēju informāciju, kamēr citās augstskolās šos pienākumus veic fakultāšu personāls.

No 2007.gada Karjeras attīstības atbalsta sistēmas sadarbības padome, kurā ir pārstāvētas attiecīgās ministrijas, karjeras praktiķi, sociālie partneri un klienti, kalpo par padomdevēju institūciju jautājumos par nepieciešamajiem uzlabojumiem karjeras attīstības atbalsta politikā un sistēmā valsts un reģionu līmenī. Padome arī sadarbojas ar Latvijas delegāciju Eiropas Mūžilgas karjeras atbalsta politikas tīklā.

Citas institūcijas

1996.gadā pēc karjeras konsultantu un agrākās Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūras (PKIVA) iniciatīvas tika izveidota Karjeras konsultantu asociācija ar mērķi veicināt karjeras konsultantu profesionālo izaugsmi, apmainīties ar pieredzi un pārstāvēt Latviju Starptautiskajā izglītības un karjeras konsultantu asociācijā. Taču asociācija vairs nedarbojas aktīvi, jo PKIVA tika pievienota NVA.

2009.gadā tika nodibināta nevalstiska organizācija Latvijas Karjeras attīstības atbalsta asociācija, kuras mērķis ir veicināt karjeras attīstības atbalsta sistēmas veidošanu. Asociācija ir izstrādājusi vairākus projektus karjeras attīstības atbalsta veicināšanai, piemēram, projektu par mobilo karjeras autobusu, kas palīdzētu nodrošināt karjeras atbalsta pieejamību reģionos, un projektu par karjeras attīstības atbalstu riska grupu jauniešiem.

Privātajā sektorā karjeras pakalpojumu nodrošināšana vēl nav īpaši attīstīta.

IZGLĪTĪBAS UN NODARBINĀTĪBAS SEKTORU/ADMINISTRĀCIJAS SADARBĪBA

Koncepcija *Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošana* (2006) nosaka nepieciešamību izveidot valsts līmeņa politikas koordinācijas institūciju, kurā būtu pārstāvētas abas ministrijas un sociālie partneri. No 2007.gada Karjeras attīstības atbalsta sistēmas sadarbības padome darbojās kā sadarbības platforma ministriju politikas veidotājiem, karjeras praktiķiem, sociālajiem partneriem un klientiem. VIAA Informācijas un karjeras atbalsta departaments pilda padomes sekretariāta funkcijas. Padome sadarbojas arī ar Latvijas delegāciju Eiropas Mūžilgas karjeras atbalsta politikas tīklā.

Praksē skolu līmenī sadarbība starp izglītības iestādēm, darba devējiem un vecākiem parādās neoficiāli un neregulāri, jo šādas aktivitātes nav paredzētas mācību programmā, tās novērojamas, piemēram, projektu nedēļās vai karjeras dienās. Sadarbība lielā mērā ir atkarīga no konkrētās izglītības iestādes un tās vadības, tādējādi dažās skolās novērojama lielāka aktivitāte kā citās. Pašlaik nav ieviesti nekādi valstiska līmeņa mehānismi, kas koordinētu skolu un uzņēmumu sadarbību karjeras atbalstā. Tomēr VIAA izstrādā vairākus metodiskus materiālus sadarbības veicināšanai.

9.2 MĒRĶA GRUPAS UN REALIZĀCIJAS VEIDI

Līdz ekonomiskajai recesijai NVA agrākais karjeras pakalpojumu departaments sniedza karjeras konsultācijas visiem iedzīvotājiem: jauniešiem par karjeras izvēli un pieaugušajiem – neatkarīgi no viņu nodarbinātības statusa – nodarbinātajiem, bezdarbniekiem, cilvēkiem, kas atgriežas darba tirgū, invalīdiem, skolēnu vecākiem un skolotājiem, t.i., mērķa grupām, kas 6.5. nodaļā ir klasificētas kā „riskā grupas”. Pakalpojumi tika pielāgoti mērķa grupu vajadzībām, piemēram, personas pēc bērna kopšanas atvaļinājuma varēja saņemt informāciju par savām tiesībām apvienot darbu ar ģimenes dzīvi, jaunieši – par izglītības iespējām, darba tirgus tendencēm, veiksmīgai karjerai nepieciešamajām prasmēm, invalīdi – palīdzību savam veselības stāvoklim atbilstošas profesijas atrašanā, u.tml. Ekonomiskās recesijas laikā klientūra ievērojami izmainījās – lielākoties pakalpojumi tika sniegti bezdarbniekiem un darba meklētājiem, bet citas grupas tika atstātas novārtā. Kā minēts iepriekš, visneizdevīgākajā situācijā ir nonākuši jaunieši, kam nav darba pieredzes, jo pieejamība karjeras konsultācijām ir ierobežota un viņi nevar reģistrēties par bezdarbniekiem, lai saņemtu konsultācijas. Vēl jo vairāk, kad tika samazināts skolu finansējums, karjeras konsultanta paredzētā štata vieta skolās netika ieviesta vai tika likvidēta, tādējādi skolēniem regulāras karjeras konsultācijas netiek nodrošinātas.

VIAA ir izstrādājusi un turpina izstrādāt dažāda veida informatīvus materiālus gan skolās strādājošo karjeras konsultantu metodiskajam atbalstam, gan karjeras attīstības materiālus jauniešiem un pieaugušajiem. ESF projekta „Karjeras izglītības programmas nodrošinājums izglītības sistēmā” (2005-2008) ietvaros VIAA izveidoja izglītības iespēju datu bāzi (www.niid.lv), kura satur informāciju par vispārējās, profesionālās un augstākās izglītības iestādēm un to piedāvātajām izglītības programmām. 2010.gadā VIAA sāka veidot e-materiālu „Darbu pilsēta”, kuru paredzēts pabeigt 2011.gada beigās un kurā būtu ietverta informācija par dažādu uzņēmumu veidiem. E-materiālā paredzēts ietvert informāciju par uzņēmumu darbību, darbinieku pienākumiem un nepieciešamo kvalifikāciju kā arī par izglītības iestādēm, kurās to iespējams apgūt.

NVA interneta portāls „Karjeras pakalpojumi” (<http://www.nva.gov.lv/pkiva/>) nodrošina informāciju par izglītības iestādēm, pašnoteikšanās testus, profesiju aprakstus un iespējas saņemt e-konsultācijas.

Biedrība „Jauniešu konsultācijas” ir izveidojusi interneta portālu www.prakse.lv (2008), kas tiek uzskatīts par lielāko karjeras un izglītības portālu Latvijā un kas palīdz jauniešiem izvēlēties sev atbilstošāko profesiju un studijas. Portālā izveidotas sadaļas jauniešiem, darba devējiem un izglītības iestādēm. Portālā pieejamas šādas iespējas: prakses, darba un brīvprātīgā darba vakances; informācija par izglītības iestādēm un studijām; informācija par darba devējiem un iespēja ar tiem sazināties ar portāla starpniecību; raksti un konsultācijas par karjeras izvēli un veiksmes stāsti; jaunākie pasākumi karjeras izvēles jomā; darba devēju viedokļi par profesijām un studiju ieteikumi; profesiju apraksti un karjeras tests. Sadarbībā ar Latvijas Darba devēju konfederāciju ir izveidota sadaļa, kas veicinātu studentu pētniecisko darbu izstrādāšanu (kursa darbu, diplomdarbu u.c.) sadarbībā ar darba devējiem, t.i., studentiem iespējams izvēlēties pētījuma tēmu, ko piedāvā uzņēmums, kurš savukārt sniedz atbalstu pētījuma veikšanā.

Euroguidance Latvija, kas ir VIAA sastāvdaļa, 2010.gadā izstrādāja un ievietoja savā tīmekļa vietnē interaktīvu e-materiālu „Braukt vai nebraukt?” (Vai esi gatavs ārzemju pieredzei?), lai palīdzētu iedzīvotājiem izvērtēt savu gatavību mobilitātei.

NVA nodrošina sekojošus karjeras pakalpojumu veidus:

- Individuāla karjeras konsultācija – klienta profesionālās piemērotības izpēte; profesiju alternatīvu meklēšana, individuālā karjeras plāna sastādīšana; dzīves un darba vērtību analīze, personības iezīmju un profesiju iezīmju izpēte; klienta profesionālo kompetenču izpēte, sagatavošana darba intervijai (CV, motivācijas vēstules sagatavošana);
- Grupas karjeras konsultācija – grupu nodarbība par profesionālās piemērotības izpēti un karjeras plānošanu;
- Individuāla diagnosticējoša karjeras konsultācija – profesionālo sliekšmju noteikšana, personības, domāšanas un darbaspēju izpēte un to atbilstība profesionālajām iecerēm;
- Grupas diagnosticējoša konsultācija – karjeras plānošanas problēmu risināšana, profesionālo sliekšmju un darbaspēju atbilstības profesionālajām iecerēm izpēte;
- Individuāla pašnoteikšanās karjeras konsultācija – patstāvīgs darbs ar pašizpētes metodikām un materiāliem;
- Grupas informatīvā konsultācija – informācijas sniegšana par izglītības iegūšanas un karjeras veidošanas iespējām, darba tirgus prasībām;
- E-konsultācijas – tiešsaistes karjeras konsultācija, informēšana par profesijas izvēles un darba meklēšanas jautājumiem, tiek sniegtas NVA tīmekļa vietnē (www.nva.gov.lv).

Konsultāciju metodes tiek izvēlētas atbilstoši klientu vajadzībām. Pirmā konsultācija tiek veltīta vizītes mērķa noskaidrošanai un piemērotāko tālākā darba metožu izvēlei, kas var būt vērsta uz profesionālo interešu izpēti, profesionālo spēju, profesionālās piemērotības, zināšanu, prasmju un kompetences novērtēšanu (izmantojot atbilstošas metodes vai testus). Karjeras konsultācijas tiek sniegtas klientiem arī pirms iesaistīšanās NVA organizētajā izglītībā. Nepieciešamības gadījumā tiek nodrošināts psiholoģiskais atbalsts, strukturētā sarunā apspriežot iespējamās problēmu risinājumus.

Pirms 2009.gada, kad karjeras konsultanti bija NVA darbinieki, NVA regulāri organizēja saviem konsultantiem tālākizglītības kursus, lai nodrošinātu kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu. NVA ir izstrādājusi metodiskos materiālus, lai palīdzētu konsultantiem darbā. Taču pašlaik par karjeras

konsultantu profesionālās kvalifikācijas pilnveidošanu atbildīga ir organizācija, kas uz kontrakta pamata nodrošina karjeras pakalpojumus. No 2006.gada piecas augstskolas realizē karjeras konsultantu maģistrantūras programmu; tādējādi nodrošinot konsultantu sākotnējo izglītību. Tā kā skolās karjeras konsultēšanu galvenokārt veic klašu audzinātāji, daļa augstskolu savās skolotāju studiju programmās ir iekļāvušas karjeras atbalsta un konsultēšanas moduli.

Lai veicinātu karjeras atbalsta īstenošanas kvalitāti skolās, 2010.gadā VIAA un IKVD izstrādāja grozījumus MK noteikumos (pieņemti 2010.gada septembrī, kas regulē profesionālās izglītības programmu un izglītības iestāžu akreditācijas procedūru, lai integrētu tajā karjeras atbalsta un konsultēšanas kvalitātes kritērijus,.

9.3 KARJERAS ATTĪSTĪBAS ATBALSTA UN KONSULTĒŠANAS PERSONĀLS

Galvenais dokuments, kurā fiksētas konsultantu kvalifikācijas prasības, ir karjeras konsultanta profesijas standarts (Latvijas piektā līmeņa profesionālā kvalifikācija, EKI 6.-7.līmenis), kurā aprakstītas profesionālo pienākumu veikšanai nepieciešamās zināšanas, prasmes un profesionālā kompetence. Otrs dokuments ir skolotāja profesijas standarts (Latvijas piektā līmeņa profesionālā kvalifikācija, EKI 6.-7.līmenis), kas norāda, ka skolotājiem jāpalīdz skolēniem veidot priekšstatus par darba dzīvi un karjeras plānošanu, jāsniedz informācija par karjeras iespējām un jāmotivē skolēni apzinātai karjeras izvēlei. Lai strādātu par karjeras konsultantu, jāiegūst augstākā izglītība psiholoģijā (akadēmiskais vai profesionālais grāds), bet ir atļauta arī augstākā pedagoģiskā izglītība.

Nodarbinātības valsts aģentūra

2008.gadā aģentūrai bija 24 konsultāciju kabineti, kas aptvēra visus rajonus un kuros kā konsultanti un/vai psihologi strādāja 58 speciālisti, kas bija NVA darbinieki. No 2009.gada septembra karjeras konsultēšanas administrēšana tika mainīta: NVA Karjeras pakalpojumu departamenta vietā tika izveidota Karjeras attīstības atbalsta nodaļa (skatīt 9.1. nodaļu), kas sniedz konsultantiem metodisko atbalstu, un NVA noslēdza līgumu (2009.-2011.gada periodam) ar ārpalpojumu sniegšanas uzņēmumu, kas algo konsultantus un pārrauga to darbību. Tādējādi NVA tieši vairs nenodarbina nevienu karjeras konsultantu. Pašlaik (2011.gada septembrī) NVA 28 rajonu filiālēs konsultācijas sniedz 36 konsultanti (seši konsultanti Rīgā un pa vienam-diviem – rajonu filiālēs).

Valsts izglītības attīstības aģentūra

Skolās ar karjeras izglītību nodarbojas galvenokārt klašu audzinātāji. ESF projekta „Profesionālo mācību priekšmetu pedagogu un prakses vadītāju teorētisko zināšanu un praktisko kompetenču paaugstināšana” (2010-2012) ietvaros, ko realizē VISC, viens no skolotāju teorētisko zināšanu pilnveidošanas moduļiem ir paredzēts par izglītības un darba tirgus sadarbības stiprināšanu (skatīt 7.1. nodaļu). Dažās vidusskolās strādāja karjeras konsultanti, un tika plānots ieviest šādu štata vietu visas skolās, bet, kad 2009.gadā samazinājās izglītības finansējums, štata vietas tika likvidētas vai tika atlikta to ieviešana.

VIAA Informācijas un karjeras atbalsta departamentā strādā 11 darbinieki (skatīt 9.1. nodaļu), kas īsteno Euroguidance, Eurydice, un Euroskills programmas un uztur nacionālo izglītības iespēju datu bāzi www.niid.lv. Departaments klašu audzinātājiem un citiem karjeras praktiķiem regulāri organizē seminārus par jaunajām tendencēm karjeras atbalstā Eiropā un rīko 1-2 dienu mācības par dažādām metodēm un paņēmieniem karjeras atbalstā.

2005.-2008.gadā Departaments īstenoja ESF projektu „Karjeras izglītības programmas nodrošinājums izglītības sistēmā” ar mērķi paplašināt karjeras izglītības pieejamību un paaugstināt tās kvalitāti visu veidu un līmeņu izglītības iestādēs. Galveno aktivitāšu vidū bija:

- Izglītības sektorā strādājošo karjeras praktiķu/skolotāju profesionālā pilnveide (mācībās piedalījās 3700 skolotāji 2006.gadā un 1525 skolotāji 2008.gadā);
- Karjeras izglītības īstenošanai skolās paredzēto metodisko un mācību materiālu izstrāde, adaptēšana un izmēģināšana;
- Informatīvo resursu par izglītības iespējām izstrāde, ieskaitot nacionālo izglītības iespēju datu bāzi un pašnovērtējuma testus;

- Nacionālās kvalifikāciju ietvarstruktūras attīstība un karjeras konsultantu divu gadu ilgas studiju programmas izstrāde un īstenošanas uzsākšana.

Šis projekts veicināja karjeras praktiķu sākotnējās un tālākizglītības īstenošanu, mācību materiālu un informācijas resursu izstrādi. Tā rezultātā tika publicēti vairāki informatīvie materiāli par izglītības un karjeras iespējām, 2006.gadā tika licencēta profesionālā maģistra studiju programma karjeras konsultantiem, un to sāka īstenot piecas augstskolas.

10. FINANSĒŠANA: IEGULDĪJUMS CILVĒKRESURSOS

10.1 PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANAS POLITIKA

Izglītības finansēšanas kārtību nosaka Izglītības likums (1998), kuru papildina Vispārējās izglītības likums (1999) attiecībā uz vispārējo izglītību un Profesionālās izglītības likums (1999) attiecībā uz profesionālo izglītību.

Kā daudzās citās valstīs finansēšanas politikas mērķi ir saistīti ar izmaksu efektivitātes paaugstināšanu, kas ekonomiskās recesijas laikā kļuva īpaši problemātiski. Laikā no 2000. līdz 2008.gadam izglītības sektora finansējums pieauga par 69,8%, bet inflācijas un citu faktoru rezultātā reālais finansējuma apjoms saglabājās nepietiekams. Pēc tam profesionālās izglītības finansējums tika kritiski samazināts, t.i., no 61 046 629 LVL 2008.gadā līdz 47 949 255 LVL 2009.gadā (par 21,5%) un līdz 42 097 547 LVL 2010.gadā (par 12,2% salīdzinot ar 2009.gadu). Tādējādi 2009.gadā sākta finansējuma samazināšana kavēja izglītības sektora sekmīgu darbību. Skatīt 3.2.3. nodaļu.

10.2 SĀKOTNĒJĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANA

PAR FINANSĒŠANU ATBILDĪGĀS INSTITŪCIJAS

Ministru kabinets nosaka kārtību, kādā tiek finansēti visi izglītības sektori, līmeņi un formas.

Izglītības un zinātnes ministrija izstrādā priekšlikumus, iesniedz pieprasījumu valsts budžeta līdzekļu piešķiršanai un kontrolē piešķirtā finansējuma izlietošanu. Profesionālajā izglītībā IZM no valsts budžeta piešķirtajiem līdzekļiem finansē savā padotībā esošās profesionālās izglītības iestādes un to atbalsta iestādes.

Citas ministrijas nodrošina finansējumu (to padotībā esošām izglītības iestādēm) profesionālo mācību priekšmetu mācību literatūras publicēšanai un iegādei, kontrolē to padotības izglītības iestāžu finansiālo un ekonomisko darbību. Profesionālajā izglītībā citas ministrijas izstrādā priekšlikumus un iesniedz pieprasījumu valsts budžeta līdzekļu piešķiršanai, finansē savā padotībā esošās profesionālās izglītības iestādes un to atbalsta iestādes no šim nolūkam piešķirtajiem līdzekļiem.

Pašvaldībām savā administratīvajā teritorijā jānodrošina bērnu pirmsskolas izglītība un pamatzglītība (obligātā izglītība); tās nosaka kārtību, kādā tiek finansētas to padotībā esošās izglītības iestādes, uz savstarpējas vienošanās pamata piedalās valsts, citu pašvaldību vai privāto izglītības iestāžu finansēšanā, piešķir finansējumu savā padotībā esošām izglītības iestādēm un kontrolē piešķirto resursu izlietojumu, nodrošina finansējuma pārskaitīšanu uz savas padotības izglītības iestāžu kontiem, kas paredzēts skolotāju atalgojumam no valsts budžeta, nosaka pašvaldību dotēto studiju vietu skaitu augstskolās.

FINANSĒJUMA AVOTI UN TO IEGULDĪJUMI

Izglītības iestādes, atbilstoši to dibinātājiem, tiek finansētas no valsts budžeta, pašvaldību budžeta vai privātiem līdzekļiem (skatīt nākamo tabulu).

1.TABULA: PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANAS AVOTI				
PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀDES DIBINĀTĀJAM	IZGLĪTĪBAS ATBILSTOŠI	SKOLOTĀJU DARBA SAMAKSA	NORMĒJAMĀS IZMAKSAS*	NENORMĒJAMĀS IZMAKSAS**
VALSTS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀDES		Valsts budžeta finansējums	Valsts budžeta finansējums	Valsts budžeta finansējums
PAŠVALDĪBU PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀDES		Valsts budžeta finansējums	Pašvaldību budžeta finansējums	Pašvaldību budžeta finansējums (izņemot skolotāju darba samaksu)

PRIVĀTĀS PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀDES	Privātais finansējums	Privātais finansējums	Privātais finansējums
---	--------------------------	-----------------------	-----------------------

* Normējamās izmaksas – komandējumu un darba braucieni izdevumi, samaksa par pakalpojumiem, energoresursiem un ūdeni, kā arī mācību līdzekļu, materiālu, inventāra un iekārtu iegādes un iekārtu modernizēšanas izdevumi.

** Nenormējamās izmaksas – stipendijas, dienesta viesnīcas uzturēšanas izmaksas, rehabilitācijas pasākumi un ēdināšanas pakalpojumi personām ar invaliditāti, kvalifikācijas prakses organizēšanas izmaksas, izdevumi kultūrizglītībai un sportam, kā arī darbinieku darba samaksa (alga un darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas).

Viens no finansējuma avotiem var būt arī audzēkņu mācību maksa. Valsts un pašvaldību pirmsskolas, pamatzglītības un vidējās izglītības iestādēs mācības tiek īstenotas bez maksas, bet privātās izglītības iestādes var noteikt mācību maksu. Augstākajā izglītībā valsts sedz studiju maksu noteiktam skaitam studiju vietu saskaņā ar ikgadējo valsts pieprasījumu, bet pārējām studiju vietām augstākās izglītības iestādes var noteikt studiju maksu. Pašvaldības var noteikt daļēju mācību maksu izglītības iegūšanai pašvaldību dibinātās profesionāli orientētās izglītības iestādēs (Izglītības likums, 1998).

Pirmsskolas, pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības iestādes atrodas galvenokārt pašvaldību pārziņā. Speciālās izglītības iestādes, speciālās izglītības grupas un internātskolas tiek finansētas no valsts budžeta. Valsts ģimnāzijas saņem papildus finansējumu, lai īstenotu reģionālo metodisko centru un skolotāju tālākizglītības centru funkcijas.

Lielākajai daļai profesionālās izglītības iestāžu dibinātājs ir valsts, tāpēc valsts budžets tām ir galvenais finansējuma avots. Profesionālā izglītība saņem arī pašvaldību un privātās subsīdijas. Izglītības iestādes (gan profesionālās, gan vispārējās) var saņemt papildus finansējumu ziedojumu veidā, sniedzot maksas pakalpojumus un no citiem ieņēmumiem, kas jāizmanto institūciju attīstībai, mācību līdzekļu un aprīkojuma iegādei, audzēkņu materiālai stimulēšanai un skolotāju, kas īsteno profesionālās pamatzglītības, profesionālās vidējās izglītības vai profesionālās ievirzes izglītības programmas sportā, mūzikā un mākslā valsts vai pašvaldību izglītības iestādēs, darba samaksai. Izglītības iestāde var īstenot izglītības programmas, kas tiek finansētas no dažādiem avotiem.

Skolotāju darba samaksa valsts un pašvaldību izglītības iestādēs (ieskaitot pirmsskolas izglītības iestādes) tiek finansēta no valsts budžeta un valsts budžeta subsīdijām. Pašvaldību bērnuudārzos strādājošo skolotāju darba samaksa tiek finansēta no pašvaldību budžeta. Pašvaldības var piedalīties valsts, pašvaldību un privāto izglītības iestāžu skolotāju darba samaksas finansēšanā. Valsts var finansēt skolotāju darba samaksu privātās izglītības iestādēs, ja tās īsteno pirmsskolas vai akreditētas pamatzglītības un vidējās izglītības programmas.

Augstākās izglītības iestādes finansē to dibinātāji, kas arī kontrolē finanšu līdzekļu izlietojumu. Valsts dibinātās augstskolas saņem finansējumu no valsts un citiem ieņēmumiem. Valsts budžeta finansējums ietver līdzekļus komunālajiem maksājumiem, nodokļiem, infrastruktūras uzturēšanai, inventāra un iekārtu iegādei, zinātniskās pētniecības vai mākslinieciskās jaunrades darbam un personāla algām. Valsts piešķir finansējumu valsts dibinātām augstskolām un koledžām arī noteikta skaita studiju vietu izmaksu segšanai saskaņā ar ikgadējo valsts pieprasījumu; pārējo studiju vietu izmaksas sedz paši studenti vai citas organizācijas. Studenti var saņemt studiju kredītu mācību maksas segšanai, par ko sīkāk aprakstīts 10.3.1. nodaļā.

Kopējais profesionālās izglītības budžets 2010.gadā bija 42 097 547 LVL (47 949 255 LVL 2009.gadā un 32 610 936 LVL 2005.gadā). Profesionālās izglītības iestāžu finansējumā 2010.gadā 87,2% veidoja valsts budžeta dotācija (25 804 921 LVL) un 12,8% pašu ieņēmumi (no profesionālās izglītības iestāžu maksas pakalpojumiem 3 781 403 LVL apmērā). Salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, šī proporcija ir mainījusies tikai nedaudz (+/-1,5%), lai gan valsts finansējums tika būtiski samazināts.

2010.gadā 84,6% (81,5% 2009.gadā) no profesionālajām izglītības iestādēm piešķirtā valsts finansējuma tika novirzīti kārtējām izmaksām, ieskaitot skolotāju darba samaksu, t.i., 47,7% (49,1% 2009.gadā), un tikai 0,6% (0,7% 2009.gadā) tika novirzīti kapitālieguldījumiem.

FINANSĒŠANAS MEHĀNISMS/SADALĪJUMA KRITĒRIJI

Valsts finansējumu profesionālajai izglītībai nosaka Ministru kabinets atbilstoši audzēkņu skaitam un viena audzēkņa izmaksām. Izglītības sniedzēji katru gadu IZM iesniedz budžeta pieprasījuma projektu. Kad budžets tiek apstiprināts, izglītības iestādes saņem finansējumu, ko izlieto savu izglītības programmu īstenošanai saskaņā ar normatīvajiem aktiem. Turklāt, saskaņā ar Profesionālās izglītības likumu (1999), akreditētas pašvaldību un privātās izglītības iestādes var pieteikties uz valsts finansējumu profesionālās tālākizglītības, profesionālās pilnveides un profesionāli orientētu izglītības programmu īstenošanai.

No 2009.gada septembra vispārējās izglītības skolotāju darba samaksa tiek veidota pēc principa nauda seko skolēnam (iepriekš finansējums tika piešķirts skolai), t.i., pašvaldībām piešķirtais finansējums skolotāju darba samaksai ir atkarīgs no skolēnu skaita konkrētajā administratīvajā teritorijā.

Augstākās izglītības finansēšanas kārtība ir noteikta Augstskolu likumā (1995). IZM, citas ministrijas un valsts iestādes var slēgt ar akreditētām privātām augstskolām savstarpējus līgumus par konkrētu speciālistu sagatavošanu vai valsts finansētu studiju programmu īstenošanu. Šādus līgumus ar augstskolām var slēgt arī jebkura valsts institūcija un privātstruktūra.

Latvijā ir spēkā tādi finanšu mehānismi kā nodokļu atvieglojumi, stipendijas sākotnējā profesionālajā izglītībā un studiju kredīti.

Nodokļu atvieglojumus juridiski pamato likums „Par uzņēmumu ienākuma nodokli” (1995, 2011) un likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” (1993, 2011). Pirmais attiecībā uz nodokļa atlaidi ziedotājiem nosaka, ka rezidenti nodokli samazina par 85% no summām, kas ziedotas sabiedriskā labuma organizācijas statusu ieguvušām izglītības iestādēm. Attiecībā uz attaisnotajiem izdevumiem likums un normatīvie akti nosaka, ka pirms iedzīvotāju ienākuma aplikšanas ar nodokli no gada apliekamo ienākumu apjoma tiek atskaitīti izdevumi par maksātāja un viņa ģimenes locekļu kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu un izglītības iegūšanu. Izglītība šajā gadījumā nozīmē augstāko izglītību, visas profesionālās izglītības pakāpes, profesijas apgūšanu valsts akreditētās Latvijas, ES, Eiropas Ekonomikas zonas valstu izglītības iestādēs vai daļēji valsts akreditētās izglītības programmās, mācībās uzņēmumos vai profesijā, lai iegūtu vai pilnveidotu nepieciešamās prasmes un paplašinātu zināšanas, paaugstinātu kvalifikācijas līmeni.

Praksē juridiskās personas bieži neizmanto nodokļu atlaides par darbinieku izglītību, jo atgūstamā summa ir maza – 150 LVL par darbinieku, kas ar darba devēju noslēdzis vienošanos par daļēji izglītību un par ko darba devējam nav jāmaksā ienākuma nodoklis. Visas juridiskās personas, kas ar darbiniekiem noslēdz šādu vienošanos un iesniedz nodokļa gada deklarāciju, ir tiesīgas saņemt nodokļa atlaidi.

Privātpersonas, kas iesniedz gada ienākumu deklarāciju, ir tiesīgas saņemt atpakaļ savai izglītībai (un veselības aprūpei) iztērēto līdzekļu daļu. Taču atmaksājamā līdzekļu daļa ir salīdzinoši neliela – līdz 2009.gadam 150 LVL, kad tā tika dubultota (300 LVL), un no 2010.gada šī summa atkal tika samazināta līdz iepriekšējam apjomam. Tā kā izdevumus var atgūt triju gadu laikā, statistika par pēdējiem gadiem nav precīza.

Valsts ieņēmumu dienests ir institūcija, kas kontrolē nodokļu atvieglojumu izmantošanu un veic koriģējošas darbības.

Stipendijas sākotnējā profesionālā izglītībā ir noteiktas ar MK noteikumiem „Noteikumi par stipendijām” (1995, 2011). No 2002.-2007.gada vidējais stipendiju lielums pieauga no 9 LVL līdz 20 LVL mēnesī. Taču ierobežoto finanšu resursu dēļ stipendijas tika samazinātas un 2010.gadātās bija 7-10 LVL mēnesī.

Uz **studiju kredītiem** var pretendēt tikai augstskolu studenti. Studiju kredītu piešķiršana no valsts budžeta līdzekļiem tika iedibināta 1999.gadā, un līgumus ar studentiem sāka slēgt no 2000.gada jūlija. No 2001.gada studiju kredītus sāka piešķirt no kredītiestāžu līdzekļiem ar valsts galvojumu. Augstskolu studenti var saņemt divu veidu studiju kredītus: studiju kredītu, lai segtu maksu par studijām, un studējošo kredītu sociālo vajadzību nodrošināšanai.

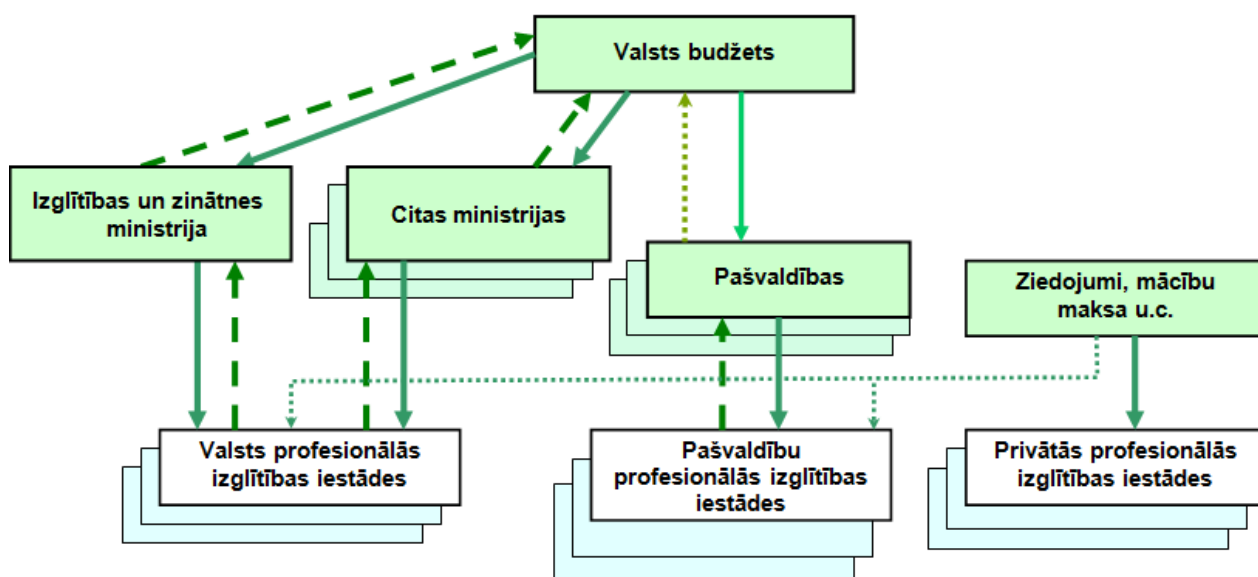
Saskaņā ar Profesionālās izglītības likumu (1999) studenti, kas mācās akreditētās pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības programmās, var saņemt studiju kredītu no valsts budžeta vai

kredītiestāžu līdzekļiem ar valsts galvojumu. Kredītu piešķiršanas, atmaksas un dzēšanas procedūru nosaka Augstskolu likums (1995).

NOTIEKOŠĀS IZMAIŅAS

Pašreiz norit diskusijas par valsts profesionālās izglītības iestāžu nodošanu pašvaldību padotībā, kā rezultātā izmainīsies arī finansējuma plūsma. Šo reformu ierosināja IZM sagatavotās „Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010.-2015.gadam” (2010.gada janvāris). Otrā reforma ir saistīta ar principa nauda seko skolēnam ieviešanu (skatīt iepriekš). Par citiem pasākumiem krīzes laikā skatīt 3.2.3 .nodaļu.

3. DIAGRAMMA: FINANŠU PLŪSMA SĀKOTNĒJĀ PROFESIONĀLĀ IZGLĪTĪBĀ

© ReferNet Latvija, 2011

10.3 PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS UN PIEAUGUŠO IZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANA

10.3.1 PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS (IZŅEMOT BEZDARBNIEKIEM PAREDZĒTĀS) PUBLISKĀS FINANSĒŠANAS SHĒMAS UN MEHĀNISMI

Profesionālās tālākizglītības institucionālais ietvars nav atdalīts no sākotnējās profesionālās izglītības (skatīt 10.2. nodaļu). Papildinot jāatzīmē, ka:

- **Citas ministrijas** sadarbībā ar IZM, citām valsts iestādēm un pašvaldību institūcijām organizē savas padotības izglītības iestāžu profesionālās izglītības skolotāju tālākizglītību.
- **Pašvaldības** nodrošina pieaugušo izglītības finansējuma sadali un kontrolē līdzekļu izlietojumu.

Saskaņā ar Izglītības likumu (1998) pieaugušo izglītību var finansēt no valsts un pašvaldību budžeta, darba devēju līdzekļiem, pašu studentu līdzekļiem, ziedojumiem un citiem līdzekļiem. Dažas pašvaldības pieaugušo izglītībai novirza budžeta fiksētu procentuālo daļu. Būtisks finansējuma avots ir ES, Šveices un Norvēģijas finanšu instrumenti, ieskaitot struktūrfondus un ES Mūžizglītības programmu 2007.-2013.gadam, kas dažādu projektu veidā pieaugušajiem paplašina mācību iespējas.

Dati par profesionālās tālākizglītības finansēšanu valsts līmenī nekad nav apkopoti (pēdējie dati ir no 2005.gada). Informācija par pieaugušo izglītības finansēšanu daļēji ir pieejama datus par ESF projektu atbalstīto izglītību, valsts budžetā, un atsevišķās pašvaldībās. Dati par darba devēju un pašu pieaugušo izglītībā ieguldītajiem līdzekļiem netiek regulāri apkopoti.

Kopējais mūžizglītības finansējums 2009.gadā bija 28 089 432 LVL un 2010.gadā 63 270 097 LVL. Šajā summā ietverts arī 2010.gada valsts budžeta līdzfinansējums (12 192 396 LVL apmērā) ESF projektiem un otrās iespējas piedāvājumam vispārējās izglītības iestādēm (vakarskolām) un profesionālās izglītības iestādēm profesionālās pamata un vidējās izglītības īstenošanai sociālās atstumtības grupām.

Saskaņā ar likumu „Par pašvaldībām” (1994, 2010) pašvaldībām ir jāgādā par iedzīvotāju izglītību. Šo funkciju pašvaldības var realizēt, konkursa kārtībā pretendējot uz valsts pārvaldes institūciju piedāvāto publisko finansējumu un izvēloties izglītības sniedzējus. Pašvaldības var arī motivēt savas teritorijas iedzīvotājus ieguldīt līdzekļus pieaugušo izglītībā, piedāvājot savu līdzfinansējumu. Taču ekonomiskās recesijas laikā ierobežoto finanšu resursu dēļ daudzas pašvaldības pārtrauca pieaugušo izglītības finansēšanu. 2009.gadā pašvaldības finansē vai līdzfinansēja 65 izglītības iestādes. Kopā 29 069 iedzīvotāju piedalījās pašvaldību finansētā izglītībā. Kopā pašvaldības iztērēja 905 784 LVL (skatīt tabulu zemāk).

2.TABULA: PIEAUGUŠO NEFORMĀLĀS IZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANA NO PAŠVALDĪBU BUDŽETA PA REĢIONIEM (2009)	
REĢIONS	IZLIETOTĀIS FINANSĒJUMS (LVL)
RĪGAS	114 153
KURZEMES	63 064
LATGALES	74 049
VIDZEMES	148 615
ZEMGALES	505 873
KOPĀ LATVIJĀ	905 754

Avots: *Izglītības un zinātnes ministrija, 2011*

2011.gadā IZM plāno ieviest pasākumus, sadarbojoties vispārējās, profesionālās un augstākās izglītības iestādēm, lai nodrošinātu jaunu pamatprasmju apguvi 15% pašvaldību teritorijā dzīvojošiem pieaugušajiem (ieskaitot invalīdus). Plašāk par pieaugušo izglītības iespējām skatīt 6.2. un 6.3. nodaļās.

10.3.2 PUBLISKĀ – PRIVĀTĀ SEKTORA IZMAKSU SADALĪJUMS⁽³⁾

Par kopējiem ieguldījumiem profesionālajā tālākizglītībā šādā griezumā precīzi neseni dati nav pieejami, jo informācija parasti tiek apkopota atsevišķu aptauju veidā, un, ja valsts budžeta finansējumu ir iespējams noteikt, novērtēt citus finansējuma avotus ir sarežģītāk (skatīt iepriekšējo nodaļu).

10.3.3 KOLEKTĪVE (DARBA DEVĒJS, DARBA ŅĒMĒJS) IEGULDĪJUMI PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANĀ⁽⁴⁾

Uzņēmumi atbild par savu darbinieku tālākizglītību. Pašlaik valsts līmenī netiek apkopota statistika par uzņēmumu ieguldījumiem šajā jomā. Saskaņā ar pēdējiem CSP datiem (2006) 2005.gadā uzņēmumi savu darbinieku izglītībā ieguldīja 5 328 tūkstošus LVL, kas veidoja 35,7% no

⁽³⁾ Ja valdības un darba devēji un/vai iedzīvotāji kopīgi sedz izmaksas, proti: kuponi/individuālie mācīšanās konti, granti, nodokļu atvieglojumi, aizdevumi, ietaupījumu shēmas, cilvēkkapitāla līgumi (valdība un iedzīvotāji); nodokļu atlaides, granti un kuponi (valdība un darba devēji).

⁽⁴⁾ Ja izmaksas sedz darba devēji un darba ņēmēji, t.i., privātā izmaksu dalīšana starp uzņēmumiem (izglītības fondi) un privātā izmaksu dalīšana starp darba devējiem un darbiniekiem (apmaksāti un neapmaksāti mācību atvaļinājumi, atmaksāšanas līgumi).

pieaugušo izglītības finansējuma. Nodokļu sistēma neveicina darba devēju investīcijas izglītībā. Tikai aptuveni 4% no uzņēmumiem veidoja izglītības budžetu, un mācības galvenokārt bija pieejamas tikai lielos, stabilos uzņēmumos. Šiem uzņēmumiem parasti ir pietiekami daudz līdzekļu, tiem ir izstrādāta arī personāla attīstības stratēģija, un dažiem ir arī savi mācību centri.

3.TABULA: PROFESIONĀLĀS TĀLĀKIZGLĪTĪBAS KURSU IZMAKSAS % NO KOPĒJĀM DARBASPĒKA IZMAKSĀM (VISI UZŅĒMUMI), (2005. UN 1999.GADĀ)

PERSONĀLS	10-49	10-49	50-249	50-249	250 +	250 +	KOPĀ	KOPĀ
GADS	2005	1999	2005	1999	2005	1999	2005	1999
EU 27	1,1	:	1,4	:	1,9	:	1,6	:
EU 25	1,1	1,5	1,4	2,4	1,9	2,4	1,6	2,2
LV	0,3	1,3	0,8	0,8	1,2	1,3	0,8	1,1

Avots: Eurostat (CVTS2 and CVTS3); skatīts: 30-04-2010; pēdējo reizi atjaunots: 19-03-2010

Mazākie uzņēmumi mazāk arī iegulda izglītībā (skatīt tabulu), jo tiem ir citas prioritātes, kas saistītas ar izdzīvošanu tirgū.

10.3.4 FINANSĒŠANAS SHĒMAS UN MEHĀNISMI RISKU GRUPU APTVERŠANAI

10.3.1. un 10.4. nodaļās aprakstītās finansēšanas shēmas ietver arī sociālās atstumtības riska personas. Plašāka informācija par pasākumiem, kas vērsti uz sociālās atstumtības risku grupu izglītību, sniegta 6.5. nodaļā.

10.4 BEZDARBNIEKU IZGLĪTĪBAS FINANSĒŠANA

Nodarbinātības valsts aģentūra (NVA) ir Labklājības ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas īsteno valsts politiku bezdarba samazināšanas un bezdarbnieku atbalsta jomā. Tā joprojām ir valdības institūcija, kas saņem finansējumu no valsts, bet darbojas patstāvīgi. NVA tiek finansēta no valsts budžeta dotācijas no vispārējiem ieņēmumiem, pašu ieņēmumiem, ieskaitot maksas pakalpojumus, ziedojumiem, dāvinājumiem un citiem normatīvajos aktos noteiktajiem līdzekļiem. Aktīvie nodarbinātības pasākumi tiek finansēti no sociālā budžeta, un tas ir mazāk par 10% no finansējuma.

Līdzīgi kā pieaugušo izglītībā arī bezdarbnieku izglītībā nozīmīga loma ir ESF atbalstam. Kā minēts iepriekš, izglītības iespējas (profesionālā izglītība, pārkvalifikācija un kvalifikācijas paaugstināšana) bezdarbniekiem tiek piedāvātas ESF projektu „Bezdarbnieku un darba meklētāju apmācība Latvijā – 2” (2009-2013) un „Bezdarbnieku un darba meklētāju apmācība – 3.kārta” (2010-2012) ietvaros. Kopējais projektu finansējums ir 60 761,4 tūkstoši LVL, no kuriem vismaz 89,37% (attiecināmās izmaksas) sedz ESF. Plašāka informācija par bezdarbnieku izglītību un statistika sniegta 6.5. nodaļā.

11. AUTORI, AVOTI, BIBLIOGRĀFIJA, AKRONĪMI UN SAĪSINĀJUMI

11.1 AUTORI

Zinta Daija, projektu asistente

Gunta Kinta, NKP un ReferNet Latvija projektu koordinatore

Baiba Ramiņa, Akadēmiskās informācijas centra direktore

11.2 AVOTI, ATSAUCES UN TĪMEKĻA VIETNES

Attīstības plāns 2004-2006. Rīga: Ministru kabinets, 18.03.2003.

Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likums. Rīga: Ministru kabinets, 2008, 2010.

Augstskolu likums. Rīga: Ministru kabinets, 1995, 2011.

Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums. Rīga: Ministru kabinets, 2002.

Centralizēto profesionālās kvalifikācijas eksāmenu norises kārtība. Rīga: Ministru kabinets, 2007.

Erasmus – Facts, Figures & Trends. The European Union support for student and staff exchanges and university cooperation in 2009/2010. European Commission, 2011, 36 p.

EU Labour Force Survey. Eurostat, date of extraction: 30-04-2010; last update: 23-04-2010.

Grozījumi Mūžizglītības politikas pamatnostādņēs 2007.-2013.gadam. Rīga: Ministru kabinets, 2009.

Informatīvais ziņojums par izglītības sistēmas strukturālās reformas norisi un plānotajiem pasākumiem tās tālākai īstenošanai. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2009, 42 lpp.

Informatīvais ziņojums par pirmā līdz trešā kvalifikācijas līmeņa profesionālās izglītības programmu pārskatīšanu. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2009. 29 lpp.

Informatīvais ziņojums par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā. Rīga: Ekonomikas ministrija, 2009, 82 lpp.

Informatīvais ziņojums par prognozēm darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstībai vidējā termiņā. Rīga: Ekonomikas ministrija, 2011, 78 lpp.

Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.-2013.gadam. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2006.

Izglītības attīstības koncepcija 2002.-2005.gadam. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2002.

Izglītības iestādes Latvijā 2006./2007.mācību gada sākumā. Rīga: CSP, 2007.

Izglītības iestādes Latvijā 2007./2008.mācību gada sākumā. Rīga: CSP, 2008. 8 lpp.

Izglītības iestādes Latvijā 2009./2010.mācību gada sākumā. Rīga: CSP, 2010. 8 lpp.

Izglītības likums. Rīga: Ministru kabinets, 1991.

Izglītības likums. Rīga: Ministru kabinets, 1998, 2000, 2001.

Karjeras izglītības programmas nodrošinājums izglītības sistēmā, 2005-2008: ESF projekts. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2004.

Kārtība, kādā akreditē vispārējās un profesionālās izglītības programmas, izglītības iestādes un eksaminācijas centrus. Rīga: Ministru kabinets, 2010.

Kārtība, kādā izsniedzami valsts atzīti augstāko izglītību apliecinoši izglītības dokumenti. Rīga: Ministru kabinets, 2007.

Kārtība, kādā novērtē ārpus formālās izglītības sistēmas apgūto profesionālo kompetenci. Rīga: Ministru kabinets, 2011.

Koncepcija par Karjeras attīstības atbalsta sistēmas pilnveidošanu. Rīga: Labklājības ministrija, 2006. 24 lpp.

Latvijas ekonomikas stabilizācijas un izaugsmes atjaunošanas programma. Rīga: Finanšu ministrija, 2008, 2009. 6 lpp.

Latvijas izglītības sistēmas piesaiste Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūrai mūžizglītībai un Eiropas augstākās izglītības telpas kvalifikāciju ietvarstruktūrai. Pašvērtējuma ziņojums. Rīga: Akadēmiskās informācijas centrs. 2011. 108 lpp.

Latvijas nacionālā Lisabonas programma 2005.-2008.gadam. Latvija, 2005. 52 lpp.

Latvijas Pieaugušo izglītības apvienības 2008.gada pārskats. LPIA, 2008.

Latvijas statistikas gadagrāmata 2009. Rīga: CSP, 2010, 640 lpp.

Latvijas statistikas gadagrāmata 2010. Rīga: CSP, 2011, 600 lpp.

Likums „Par amatniecību”. Rīga: Ministru kabinets, 1993.

Likums „Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu”. Rīga: Ministru kabinets, 2001

Likums „Par sociālo drošību”. Rīga: Ministru kabinets, 1995.

Mūžizglītības aspekti Latvijā. Statistikas datu apkopojums. Rīga: CSP, 2004.

Mūžizglītības politikas pamatnostādnes 2007.-2013.gadam. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2007.

Mūžizglītības politikas pamatnostādņu 2007.-2013.gadam īstenošanas gaita 2009. un 2010.gadā. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2011, 26 lpp.

National report on the progress of implementation of the European Commission's programme Education and Training 2010 in Latvia. Rīga, 2005. 23 p.

Nodarbinātības valsts aģentūras 2009.gada publiskais pārskats. NVA, 2010, 56 lpp.

Noteikumi par Latvijas izglītības klasifikāciju. Rīga: Ministru kabinets, 2008, 2010.

Noteikumi par otrā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu. Rīga: Ministru kabinets, 2001

Noteikumi par pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības valsts standartu. Rīga: Ministru kabinets, 2001

Noteikumi par prasībām pedagogiem nepieciešamajai izglītībai un profesionālajai kvalifikācijai. Rīga: Ministru kabinets, 2000, 2006.

Noteikumi par profesionālās izglītības programmu īstenošanas izmaksu minimumu uz vienu izglītojamo. Rīga: Ministru kabinets, 2004, 2007, 2010.

Noteikumi par stipendijām. Rīga: Ministru kabinets, 1995, 2011.

Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem. Rīga: Ministru kabinets, 2006.

Noteikumi par valsts profesionālās vidējās izglītības standartu un valsts arodizglītības standartu. Rīga: Ministru kabinets, 2008.

Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem. Rīga: Ministru kabinets, 2008.

Pedagogu darba samaksas paaugstināšanas programma 2006.-2010.gadam. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2005. 11 lpp.

Pedagogu profesionālās kvalifikācijas pilnveides kārtība. Rīga: Ministru kabinets, 2011.

Profesionālā apmācība uzņēmumos. Rīga: CSP, 2008.

Profesionālā tālākizglītība Latvijā. Rīga: Latvijas nacionālā observatorija, 1999.

Profesionālās izglītības iestāžu tīkla optimizācijas pamatnostādnes 2010.-2015.gadam. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2009

Profesionālās izglītības likums. Rīga: Ministru kabinets, 1999, 2001.

Profesionālās izglītības pedagogu izglītības ieguves un profesionālās pilnveides kārtība. Rīga: Ministru kabinets, 2005.

Profesionālās izglītības pievilcības paaugstināšana un sociālo partneru līdzdalība profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšanā. koncepcija. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2009, 62 lpp.

Profesionālās izglītības sistēmas attīstības programma 2003.-2005.gadam. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2003.

Profesionālās kvalifikācijas eksāmenu norises kārtība akreditētās profesionālās izglītības programmās. Rīga: Ministru kabinets, 2011.

Profesionālo kvalifikāciju saraksts, kuras iegūstot kārtojami centralizētie profesionālās kvalifikācijas eksāmeni. Rīga: Ministru kabinets, 2011.

Programma mūžizglītības politikas pamatnostādņu 2007.-2013.gadam ieviešanai 2008.-2010.gadā. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 46 lpp.

Publiskais pārskats 2009 Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2010, 29 lpp.

Publiskais pārskats 2010. Rīga: Izglītības un zinātnes ministrija, 2011, 30 lpp.

Publiskais pārskats 2010. Rīga: Nodarbinātības valsts aģentūra, 2011, 58 lpp.

Stratēģija pārejai no īstermiņa krīzes sekas mazinošiem aktīvās darba tirgus politikas pasākumiem uz tradicionālajiem aktīvās darba tirgus politikas pasākumiem. Rīga: Labklājības ministrija, 2010.

Tālākizglītība un tālmācība Latvijas augstskolās. I. Buligina (red.). EU PHARE Thempus, 1999.

UOE data collection. Eurostat, extracted: 01-05-2010; last update: 13-01-2010.

Vienotas metodikas izstrāde profesionālās izglītības kvalitātes paaugstināšanai un sociālo partneru iesaistei un izglītošanai. Rīga: Profesionālās izglītības administrācija, 2005-2007. <http://visc.gov.lv/saturs/profizgl/metmat.shtml>.

Vispārējās izglītības likums. Rīga: Ministru kabinets, 1999.

Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga: Ekonomikas ministrija, 2010.gada jūnijs, 140 lpp.

Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga: Ekonomikas ministrija, 2009.gada decembris, 136 lpp.

Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Ekonomikas ministrija. Rīga: 2011, 142 lpp.

www.aic.lv Akadēmiskās informācijas centrs

www.aiknc.lv Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centrs

www.csb.gov.lv Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde

www.em.gov.lv Ekonomikas ministrija

www.ikvd.gov.lv Izglītības kvalitātes valsts dienests

www.izm.gov.lv Izglītības un zinātnes ministrija

www.lak.lv Latvijas Amatniecības kamera

www.lddk.lv Latvijas Darba devēju konfederācija

www.lizda.lv Latvijas Izglītības un zinātnes darbinieku arodbiedrība

www.lm.gov.lv Labklājības ministrija

www.muzizglitiba.lv Latvijas Mūžizglītības portāls

www.niid.lv Latvijas izglītības iespēju nacionālā datu bāze

www.nva.lv Nodarbinātības valsts aģentūra

www.valoda.lv Latviešu valodas aģentūra

www.viaa.gov.lv Valsts izglītības attīstības aģentūra

<http://visc.gov.lv> Valsts izglītības satura centrs

11.3 AKRONĪMU UN SAĪSINĀJUMU SARAKSTS

AIC – Akadēmiskās informācijas centrs

CSP – Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde

EKI – Eiropas kvalifikāciju ietvarstruktūra

ESF – Eiropas Sociālais fonds

IZM – Izglītības un zinātnes ministrija

KP – kredītpunkti

LKI – Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūra

LM – Labklājības ministrija

MK – Latvijas Republikas Ministru kabinets

NEC – Latvijas Nacionālais Europass centrs

NKI – Nacionālā kvalifikāciju ietvarstruktūra

NKP – Nacionālais koordinācijas punkts

NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra

PKIVA – Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūra

SP – Karjeras attīstības atbalsta sistēmas sadarbības padome

VIAA – Valsts izglītības attīstības aģentūra